

ÜZLET NET

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KRITIKAI ÉS
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

1973. JANUÁR 1.

III. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

ÜZENET

Irodalmi, művészeti, kritikai és társadalomtudományi folyóirat

Megjelenik havonta.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság:

BARÁCIUS ZOLTÁN

BIACSI ANTAL (felelős szerkesztő)

BODROGVÁRI FERENC

DÉR ZOLTÁN

GAJDOS TIBOR

MOLNÁR CS. ATTILA

SISKOVSZKI ANDRÁS (technikai szerkesztő)

SZEKERES LÁSZLÓ

ZÁKÁNY ANTAL

Alapító és kiadó: Szabadkai Községi Művelődési Közösség.

Szerkesztőség: 24001 Subotica, Trg slobode 1. Postafiók: 62.

Telefon: (024) 22-164.

Fogadóórak: 11—13

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Előfizethető közvetlenül vagy a következő folyószámlára:

Opštinska zajednica kulture — Üzenet — Subotica — 666-3-296.

Előfizetési díj belföldön egy évre 40, fél évre 20, egyes szám ára 4 dinár;

külföldre az összeg kétszerese.

Készült a szabadkai Pannónia Grafikai Műintézetben.

ÜZENET

1973. III. ÉVFOLYAM
1-12. SZÁM

TARTALOMMUTATÓ

VERSEK

BENCSIK ISTVÁN:	Rakjatók halomba a követ	6—7	389
COLAKOVIĆ, ENVER:	Változatok egy témátlan témára (Dudás Kálmán fordítása)	2	135
DERŰS ISTVÁN:	Monszuni esőben	1	15
DÉSI ÁBEL:	Bolond mise a felhőkben	11	831
DUDÁS KÁLMÁN:	Töredékek a Szerelmes nyár című ciklusból	11	829
FEHÉR FERENC:	Szó és szerep	1	3
FEKETÉ LAJOS:	Újraszülöm magamat	8	514
	Élet és irodalom	8	515
	Kézfogások	8	516
FÜLÖP GÁBOR:	Ars poetica	3	198
	Hun király a fogát mossa	3	198
GÁL LÁSZLÓ:	Találkozás	2	107
	Vers az első hóról	2	108
	Diogenész	2	108
GUBICS FERENC:	Törpe női szirmok hajnala és a zöld szobák	6—7	384
	Ólomba öntött temetkezés	6—7	385
	Tompulás	6—7	386
GULYÁS JÓZSEF:	Szóra bírhatatlan vendégem	3	187
	Templomok	9	610
GULYÁS LÁSZLÓ:	Szép mozdulattal	6—7	382
	Öröm	6—7	382
	Erős ez a mosoly	6—7	382
KASZIBA ISTVÁN:	A muzsikus furcsán viselkedett	6—7	388
	Mintha valaki...	6—7	388
KIRÁLY JÓZSEF:	Rezdülések	6—7	386
KOPECZKY CSABA:	A ma versei	6—7	400

KOPECZKY LÁSZLÓ:	Hanyatló hangulatban	3	201
	Látomás, amelyet egyelőre még csak hallomásból ismerek	3	201
LATÁK ISTVÁN:	Szélvészben	2	109
	Kis sóhaj	2	109
	Fehér árnyak	2	110
MARONKA GYÖNGYVÉR:	Homokszemcsék	6—7	383
MOLCER MÁTYÁS:	Utazás	3	199
	Spleen	3	199
	Félművekben	3	199
	Hommage à Walther von der Vogelweide	10	712
MOLNÁR CS. ATTILA	Mikroflóra	1	4
	Tudósítás az élőkről	1	5
	Földadat előtt	1	6
	A kakaska	1	6
	Jelenkor	1	7
	Forrásvidék	1	7
M. RAJTA MARGIT:	Turistalátogatás a Duna-kanyarban	10	703
PETROVIĆ, VESNA:	Szép szavait finom arcát	6—7	396
	Valaki leköpött közénk	6—7	396
POPIĆ, IVO:	Róna	9	646
	Mélység	9	646
	A tó	9	646
	A Tisza	9	646
	Virradat	9	646
	(Gönci Sára fordításai)		
SZÜCS IMRE:	A szegénység forrásvidéke	3	200
	Groteszk (III.)	3	200
	Hordár	3	200
TÓTH FERENC:	Napraforgók	1	10
	?	1	10
	Tűnés	1	10
URBÁN JÁNOS:	Indulatfonat	3	188
UTASI MÁRIA:	A várakozó	3	190
	Állandó óra	3	190
	Emeld föl arcom	10	703
	Vagy	10	703
VARGA TIBOR:	Két dokumentum	6—7	394
	A madonna nevet	6—7	394
VIRÁG ÁGNES:	Így sirt a fa	1	14
	Találkozás	1	14
	Kacsok	3	197
	Igék igézete	3	197

VUJICSICS D. SZTOJÁN:	Kései sírvers	8	506
	Búcsúzó	8	507
	A túlsó parton (Csuka Zoltán fordításai)	8	508

ZAKÁNY ANTAL:	Az óra	1	8
	Hirdette Jóska a világ végét...	1	8
	Egy öreg az utcámból	1	9
	Várakozás	3	189
	Múlt—jelen	3	189
	Szobavilág	3	190

SZÉPPRÓZA

BARÁCIUS ZOLTÁN:	A nagy futás	10	704
BARTA SÁNDOR:	... és akkor téged kívántak hallani	3	191
CSEPE IMRE:	Hajnali vendég	8	605
GAJDOS TIBOR:	A ³ rövidlátó visszatért	1	11
	Az adószedő	8	485
HOLTI MÁRIA:	Ami a válóperből kimaradt	11	811
KIŠ, DANILO:	Útirajzok (Borbély János fordítása)	6—7	401
KLARSKI, JOSIP:	Út a veszélyes titkokhoz (Koepeczky Csaba fordítása)	9	637
KREKOVICS FERENC:	A tárgyalás	1	19
	Az emlék	6—7	397
LATÁK ISTVÁN:	Vád	2	110
	A szürke homokmezőkön	2	111
	Vannak napok	2	112
MAGYAR ZOLTÁN:	Betűk	6—7	372
MALETIN, NATAŠA:	Nyári pókhálók (Koepeczky Csaba fordítása)	11	871
SEGINJ-DOŠEN, MARIJA:	Rózsa Jeszenyinnek (Koepeczky Csaba fordítása)	6—7	404
SZIRMAI KÁROLY:	Különös zenebona	10	699
	Füstölgő gyertyák	10	702
TIŠMA, ALEKSANDAR:	Három dermesztő nap (Csuka Zoltán fordítása)	10	734
VIKOR GYÖRGYI:	Fakereszt	6—7	387
VOJNIC-PURČAR, PETKO:	Fülöp (Gajdos Tibor fordítása)	1	16

ŽDRALE, RADOVAN:	Bosszú	3	202
	Testvér	3	203
	Fácán	3	204
	Ballada a mogyoróerdőről	3	204
	Kisliba	3	205
	Pók	3	205
	Égi bűntény	3	205
	(Almási Tibor fordításai)		

SZÍNŰ, HANGJÁTÉK, SZINOPSZIS

DEÁK FERENC:	Két forgatókönyv gyermekfilmhez	9	614
DÉR ZOLTÁN:	Laguna György karrierje	2	113
	Ember a határon (I.)	10	713
	Ember a határon (II.)	11	839
KOPECZKY LÁSZLÓ:	Ösbemutató a Ló utca 4-ben	9	619
KVAZIMODO- BRAUN ISTVÁN:	A sofőr és az igazságszolgáltatás	4—5	253

TANULMÁNY, KRITIKA, CIKK, KRÓNKA

BARÁCIUS ZOLTÁN:	Érintetlen szövegekönyv	1	83
	Nagyok lehetünk-e a kicsik között?	3	222
	Hétköznapi cselekvések	6—7	454
	Mosolytalan színházak	11	892
BENKŐ ÁKOS:	A bizalom drámája	3	225
BODROGVÁRI FERENC:	Dialektikus negáció, vagy formális logikai obverzió	3	206
	Útkeresés	6—7	433
CSUKA ZOLTÁN:	A maradandóságnak sosem késő	8	580
DÉR ZOLTÁN:	Toncs Gusztáv Petőfi-tanulmánya	4—5	282
DÉSI ABEL:	Jegyzetek az írói szubjektivitásról	8	558
ERDÉLYI LÁSZLÓ:	A szinonimák szerepe a műfordításban	10	780
GYÖRE KORNEL:	Adalékok Szabadka gazdaságtörténetéhez	9	665
HAJDÓK JÁNOS:	Gazdag harmóniavilág	2	165
Dr. HOCK REZSŐ:	Jogi terminológiai ismereteink egy felmérés tükrében	9	670
HÓDI SÁNDOR:	Ha majd sok száz év múlva hazatérek	6—7	391
Dr. HORVÁTH MÁTYÁS:	A népfelszabadító háború forradalmi hagyományainak ápolása és az anyanyelvoktatás	4—5	321

JUHÁSZ GÉZA:	A népek és nemzetiségek közötti kétirányú közlekedés az irodalom síkján	1	29
KATONA IMRE:	Fa leszek, ha fának vagy virág...	1	22
KISS DÉNES:	»Kinn a ménes, kinn a pusztán...«	2	141
KOLOZSI TIBOR:	A szabadkai sajtó hőskora	1	68
	Legenda egy pirosbélű narancsról	2	103
	Harcos író és tudós tanár	8	483
	Politika, nemzetiség és vallás	10	751
LÉVAY ENDRE:	Művészet és forradalmas életút	1	76
	Harminc ösbemutató	2	158
LŐRINC PÉTER:	Farahó János és a földkérdés	2	151
	Matija Gubec	4—5	317
	Csantavértől Majdanekig	8	532
MALUŠEV, MILAN:	Szabadka harcos szakszervezeti tagjai	6—7	428
MILADINOVIC, MILAN M.:	Tito a kommunista arcúlatáról	6—7	359
MOLNAR, MIRKO:	Pro musica (Gönci Sára fordítása)	4—5	341
PÁLINKÁS JÓZSEF:	Szabadka népoktatása (I.)	4—5	292
	Szabadka népoktatása (II.)	6—7	416
	Szabadka népoktatása (III.)	8	540
	Szabadka népoktatása (IV.)	9	651
	Szabadka népoktatása (V.)	10	765
	Szabadka népoktatása (VI.)	11	883
PETKOVICS KÁLMÁN:	Vélemények erdejében (IV.)	1	55
	Egy füzet kapcsán	10	773
POMOGÁTS BÉLA:	Déry Tibor és Dubrovnik	9	647
RACKOV, IVANKA:	Vázlatok egy portréhoz (Lévay Endre fordítása)	9	681
SÁFRÁNY IMRE:	Arckép az égbolton	4—5	334
SZABÓ EDE:	Ponyavezene	10	777
SZEKERES LÁSZLÓ:	Méregdrága baklövés	3	218
SZ. KANYÓ LEONA:	A csillagokig göröngyös az út	1	80
STOJANOVIC-KÁICH KATALIN:	Hit és dogma	6—7	457
	Ősi küzdelmek ábrázolója	8	576
TONCS GUSZTÁV:	Petőfi képzelete (I.)	4—5	286
	Petőfi képzelete (II.)	6—7	406
	Petőfi képzelete (III.)	8	517
VIRÁG GÁBOR:	Csépe Imre személynevei	11	896

MEGEMLEKEZÉSEK:

FEHÉR FERENC:	Vörösvári Heinz Vilmos írói arcképéhez	11	877
GAJDOS TIBOR:	A bácskai táj odaadó krónikása	2	163
HERCEG JÁNOS:	A hitet és bizakodást adó költő	8	509
JUHÁSZ GÉZA:	Tartozásunk	9	603
KOLOZSI TIBOR:	Kvazimodo-Braun István (1908—1973)	4—5	251
LÉVAY ENDRE:	Arckép az álmok mélyeiből	9	675
SZIRMAI ENDRE:	Babits levele apámhoz	6—7	413
	Apám szerkesztői munkája	10	742

SZENTELEKY KORNÉL-EMLEKSZÁM (12)

DÉR ZOLTÁN:	A Szenteleky-emlékszáma elé	927
FEHÉR FERENC:	Párbeszéd (vers)	929
HERCEG JÁNOS:	A magányos Szenteleky	931
BORI IMRE:	A Kesergő szerelem	940
SZELI ISTVÁN:	Szenteleky irodalomszemléletének margójára	952
JUHÁSZ GÉZA:	Párhuzamos vonalak (Szenteleky világnézetéről)	956
BÁNYAI JÁNOS:	Két világ (Szenteleky költészete a Kéve tükreben)	961
ZÁKÁNY ANTAL:	Erősebb a kinnál (vers)	968
CSUKA ZOLTÁN:	Bácskai éjszakák — Szenteleky Kornéllal	970
FEKETE LAJOS:	Emlékezés egy igaz barátira	974
DUDÁS KÁLMÁN:	Élőszava, a felejthetetlen	979
ÁCS KÁROLY:	A porok városa (vers)	982
LÉVAY ENDRE:	Finom, szerény virágok (A Bazsalikom című antológiáról)	983
CSORDÁS MIHÁLY:	A szeretet elkötelezettje (Szenteleky az emléksorozat tükreben)	986
SZÜCS IMRE:	Föld és gyökér (Szenteleky »helyi színek« elméletéről)	996
BARÁCIUS ZOLTÁN:	A hős bukása (A fény felgyúl és ellobog című drámáról)	1001
DÉR ZOLTÁN:	Szenteleky ismeretlen levelei	1008
MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ:	Halmazott mondatrészek Szenteleky útirajzaiban	1016
	Kortársak Szentelekyről — Kolozsi Tibor összeállítása	1022

EGYÉB

BIACSI ANTAL:	A második évfolyam után	2	181
	Elkötelezett irodalom (Kerekasztal-beszélgetés romániai magyar írókkal)	4—5	265
GÁLFALVI ZSOLT:	bevezetője	4—5	276
KELEMEN MÁTYÁS:	A Népkör száz éve	2	145
	Kiadói tanácsunk ülése	2	180
	Szirmai Károly életrajza	10	745
ULMER GÁSPÁR:	Az 1846-ban fennálló szabadkai közintézetek	10	762

KÖNYVISMERTETÉSEK:

ÁGOSTON ANDRÁS:	Önigazgatóknak szabatosabban (Önigazgatók iskolája)	3	244
	Önigazgatásról tömören (Milojko Drulović: Samoupravna demokratija)	6—7	475
	Megkésett broszúra (A JKSZ negyedik értekezlete)	10	805
	Párttörténet dióhéjban (Pero Morača: A JKSZ harca a szocialista Jugoszláviáért)	11	917
ALMÁSI TIBOR:	A régmúlt világ pillanatképei	8	598
BAKTAI SÁNDOR:	Az indulás hírnöke (Dr. Danilo Kecić: Revolucionarni radnički pokret u Subotici — A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán I.)	8	593
BARÁCIUS ZOLTÁN:	Drámái hősök (Deák Ferenc: Tor)	4—5	348
BARNA GÁBOR:	Még egy hajó átkelt (Karolj Sirmai: Vizija tišine)	8	596
Dr. BODROGVÁRI FERENC:	Számvetés az örökséggel (Sándor Pál: A magyar filozófia története 1900—1945. I—II.)	11	904
	Szerényen, de súllyal (Dér Zoltán: A tudós tanár)	4—5	344
BORBÉLY JÁNOS:	Változatok egy témára (Danilo Kiš: Peščanik)	6—7	477
CSETVEI MÁRIA:	Egy jól szerkesztett tankönyvkettős (Dr. Dávid András: Anyanyelvünk I.) Vajda József: Anyanyelvünk II.)	11	913

CSORDÁS MIHÁLY:	Egymás irodalmának megismerése (A jugoszláv népek irodalmának gyöngyszemei Csuka Zoltán fordításában és válogatásában)	9	690	
	Rehabilitált értékeink: (Csépe Imre: Mezei dolgok)	10	792	
	Egyéniségformáló ifjúsági regény (Mirnic Zsuzsa: Égig érő fák)	1	90	
	A vörös kaktuszok országában (Fülöp Gábor: A négydimenziós ablak)	3	232	
	Népies íróink (Móra István, Novoszel Andor, Kristály István, Cziráky Imre: Föld és mag)	4—5	350	
	Az egyéniség keresése (Dér Zoltán: Laguna György karrierje)	6—7	464	
	Kritikánk gazdagodása (Bányai János: A szó fegyelme)	8	586	
	DÉR ZOLTÁN:	Pillérek teljes világításban (Rónai György: A nagy nemzedék)	1	92
	FEKETE LAJOS:	Költői remeklés (Sinka István: Szigetek könyve)	1	95
GAÁL GYÖRGY:	Egy jelentős mű fogyatékoságai (Munkásmozgalomtörténeti lexikon)	8	583	
	Változatos publikáció (Balcanica: Annuaire de l'institut des etudes balcaniques, III)	11	918	
GAJDQS TIBOR:	Sűrített vázlatok (Csoóri Sándor—Kósa Ferenc: Forradás)	3	245	
	Kis népek irodalmának tisztelete (A szlovén irodalom kistükré)	10	801	
HERCEG JÁNOS:	Fanyar prózai firtorok (Tolnai Ottó: Gogol halála)	6—7	471	
	Dramai színek (Mihai Avramescu: Letört ágak — Ezüstherceg)	6—7	478	
HETÉNYI VILMA:	Múlt századi tabló (Jakov Ignjatović: Örök völegény)	9	693	
JUNG KÁROLY:	Lírai vallomás a gyermekkorról (Fehér Ferenc: Egy kiskirály kunyhójából)	1	87	
	Tiszta hang felé (Gulyás József: Pirossal, feketével)	4—5	347	
	Hét év után (Fehér Ferenc: Vasfű)	11	907	
KÁNTOR LAJOS:	Lóversenyi ácsorgások (Csurka István—Rákossy Gergely: Így, ahogy vagytok)	11	920	
KISS DÉNES:	Gondolködtató életrajz (Fekete Sándor: Így élt a szabadságharc költője)	3	229	

KOLOZSI TIBOR:	Az egyenjogú nyelvhasználat jogi aspektusai (Dr. Rudolf Hok: Pravni aspekti službenog jezika i jezika narodnosti)	3	240
	Költők a Tisza partján (Septembarska Kanjiža — Kanizsa szeptemberben)	11	911
KOPECZKY CSABA:	A. vers igézetében (Zaorkice. Fiatal szabadkai költők verseskötete)	10	807
LÉVAY ENDRE:	Vajdaság napfényben (Draško Redep: Sunčanom stranom Vojvodine)	4—5	353
	Versek a világról (Gál László: Rozsdás esték)	6—7	469
	Semfűhordó (Csépe Imre: Határdomb)	8	588
	Irodalmunk fejezetei (Szunyog Sándor—Varga József—Szomi Pál: Tavaszvárás)	10	795
	Párhuzamok és kölcsönhatások (Szomszédság és közösség. Délszláv—magyar irodalmi kapcsolatok)	11	901
LŐRINC PÉTER:	Nemes publicisztika (Kolozsi Tibor: Erzsébetlaktól a Maglajig)	6—7	472
	A dokumentumriport »szabadkai« műfaja (Petkovics Kálmán: Áprilistól novemberig)	9	687
MATIJEVICŠ LAJOS:	Üzenet a mai Szerémségből (Penavin Olga: A szerémségi magyar szigetek nyelve)	2	176
M. M.:	Költői hangulatvilág (Király Ernő: Tíz dal vajdasági költők verseire)	1	99
MOLNÁR CS. ATTILA:	Árnyjáték szavakkal (Brasnyó István: Lampion a fán)	2	175
	Égetni nem (Brasnyó István: Szociográfia; Égetni viszik?)	11	910
MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ:	Két nyelv kézfogása (Dezső László: Tipológiai vizsgálatok; Mikes Melánia—Dezső László—Vuković Gordana: A főnévi csoport alapkérdései)	8	591
	Névhasználat és jog (Dr. Sőregi Zoltán: A név a magyar és a jugoszláv családi jogban)	10	799
PETKOVICS KÁLMÁN:	Legendák nélkül (Godó Ágnes: Magyarok a jugoszláv népfelszabadító háborúban)	2	167

POMOGÁTS BÉLA:	Németh László és Kelet-Európa (Németh László: Európai utas)	6—7	461
SULDI GYÖRGY:	Nyelvünk színeképe (Anyanyelvi kaleidoszkóp)	11	922
SZEKERES LÁSZLÓ:	Olvasmányos történelem (Lőrincz László: Dzsingisz kán)	2.	179
	Megbízható levéltári kalauz (Emil Vojnović—Ulmer Gašpar— —Mirjana Dimitrijević— —Tereza Buljovčić: Vodič kroz arhivske fondove — Istorijski arhiv Subotica)	4—5	355
STOJANOVIĆ— KÁICH KATALIN:	Szellemi életünk újraértékelése (Bori Imre: Fejezetek irodalmunk természetrajzából)	9	685
SZÜCS IMRE:	Mese és valóság (Fehér Ferenc: A kőkecske titka)	2	172
	Hiteles dokumentum (Életjel évkönyv 2.)	3	243
	Gyűjtőmunka, amelyet folytatni kell (Matijevics Lajos: A vajdasági magyar diáknyelv)	10	797
TERÉK MÁRIA:	Riportsorozat a nőkérdésről (Földes Anna: A nő szerepe: főszerep)	1	96
	A tőkés társadalom kritikája (C. Wright Mills: Az uralkodó elit)	2	177
URBÁN JÁNOS:	Ami egy értékes könyvből - kimaradt (Narodnooslobodilačka borba i revolucija u literarnom stvaralaštvu)	2	171
	Az igaz ember emléke (Burkus Valéria; Dr. Milan Bikar; a nagy humanista életútja)	8	595
VARGA ISTVÁN:	Statikus életképek (Brasnyó István: A levegő titkai — — Gazdanépek)	1	89
	A humanitás keresése (Magda Simin: Pomračenje)	3	236
	Írásos kultúránk összefoglalója (Leksikon pisaca Jugoslavije I.)	8	582
	Egyedülálló bibliográfia (Die Literatur über Thomas Mann. Eine Bibliographie 1898—1969)	10	803
VIRÁG ÁGNES:	Útravaló a meneteléshez. (Sáfrány Imre: Menetelés)	3	239
	Reprezentatív gyűjtemény (Sándor Petefi: Pesme)	4—5	351
	Válaszúton (Vojislav Sekelj: Detinjstvo; Marija Šimoković: Sam čovek)	9	694
	»Az aranyos és selymes Reneszánsz« (Jugana Stojanović: Leonardo da Vinci)	10	806

ZÁKÁNY ANTAL:	Rokonszenves nebulótörténetek (Urbán János: Ajándék)	2	174
	Hiteles tanúságtétel (Brasnyó István: Csapda)	3	238
	A közösségi lét gazdag skálája (Josip Klarski: Tajni život odbornika)	6—7	479
	Megrendítő tárgyilagosság (Balogh István: Egyedül a napon)	8	590
ZDRALE, RADOVAN:	Tragikus menekülés (Florika Štefan: Utočišta) (Almási Tibor fordítása)	11	915

MŰMELLÉKLETEK:

BALÁZS G. ÁRPÁD:	Szenteleky Kornél arcképe	12	
DORMÁN LÁSZLÓ:	Képek az aszályos esztendő c. sorozatból (fotók)	8	
DUDÁS ANTAL:	Egy festmény	4—5	
	Hat táblakép	9	
FŐZŐ JÓZSEF:	Kvazimodo-Braun István (fotó)	4—5	
	Három rajz	6—7	
HANGYA ANDRÁS:	Három táblakép	1	
MAGYAR JÁNOS:	Öt rajz	1	
NÉMETH MÁTYÁS:	Lőrinc Péter arcképe (fotó)	8	
KALMÁR FERENC:	Négy rajz	9	
KONJOVIĆ, MILAN:	Három táblakép	8	
LEJKÓ LÁSZLÓ:	Négy rajz	6—7	
RÁC JÁNOS:	Két rajz	3	
SÁFRÁNY IMRE:	Öt rajz	4—5	
	Nyolc rajz	11	
SISKOVSZKI ANDRÁS:	Öt rajz	8	
SZILÁGYI LÁSZLÓ:	Két táblakép	2	
TOROK SÁNDOR:	Két rajz	2	
TÖRÖK ISTVÁN:	Öt rajz	10	

TARTALOM

III. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM — 1973. JANUÁR

- 3 FEHÉR FERENC: Szó és szerep (vers)
- 4 MOLNÁR CS. ÁTTILA: Mikroflóra; Tudósítás az élőkről; Föladat előtt; A kakaska; Jelenkor; Forrásvidék (prózai költemények)
- 8 ZÁKÁNY ANTAL: Az óra; Hirdette Jóska a világ végét; Egy öreg az utcámból (versek)
- 10 TÓTH FERENC: Napraforgók; ? ; Tűnés (versek)
- 11 GAJDOS TIBOR: A Rövidlító visszatér (novella)
- 14 VIRÁG ÁGNES: Így sírt a fa; Találkozás (versek)
- 15 DERŰS ISTVÁN: Monszuni esőben (vers)

KÉZFOGÁSOK

- 16 PETKO VOJNIC—PURČAR: Fülöp — Gajdos Tibor fordítása (novella)

AVATÓ

- 19 KREKOVICS FERENC: A tárgyalás (szatíra)

ÖRÖKSÉG

- 22 KATONA IMRE: Fa leszek, ha fának vagy virága . . . (egy Petőfi-vers nemzetközi párhuzamai)

ÉGTÁJ

- 29 JUHÁSZ GÉZA: A népek és nemzetiségek közötti kétirányú közlekedés az irodalom síkján
- 55 PETKOVICS KÁLMÁN: Vélemények erdejében IV. (társadalomrajz)
- 68 KOLOZSI TIBOR: A szabadkai sajtó hőskora

ALKOTÓMŰHELY

- 76 LÉVAY ENDRE: Művészet és forradalmas életút (a hatvanéves Hangya Andrásról)
- 80 SZ. KANYÓ LEONA: A csillagokig göröngyös az út (képzőművészeti jegyzetek)
- 83 BARÁCIUS ZOLTÁN: Érintetlen szövegkönyv (naplórészlet)

OLVASÓNAPLÓ

- 87 JUNG KÁROLY: Lírai vallomás a gyerekekről
(Fehér Ferenc: Egy kiskirály kunyhójából)
- 89 VARGA ISTVÁN: Statikus életképek
(Brasnyó István: A levegő titkai — Gazdanépek)
- 90 CSORDÁS MIHÁLY: Egyéniségformáló ifjúsági regény
(Mirnics Zsuzsa: Égig érő fák)
- 92 DÉR ZOLTÁN: Pillérek teljes világításban
(Rónay György: A nagy nemzedék)
- 95 FEKETE LAJOS: Költői remeklés
(Sinka István: Szigetek könyve)
- 96 TÉRÉK MÁRIA: Riportsorozat a nőkérdésről
(Földes Anna: A nő szerepe: főszerep)
- 99 M. M.: Költői hangulatvilág
(Király Ernő: Tíz dal vajdasági költők verseire)

MŰMELLÉKLET

HANGYA ANDRÁS képe és három alkotása: *Faluszélien* (olaj, 1935); *Társaság* (olaj, 1957); *Párizsi park* (olaj, 1957).

A rajzok MAGYAR JÁNOS munkái.

A II. évfolyam tartalommutatója

FEHÉR FERENC

SZÓ ÉS SZEREP

A szabadkai irodalmi színpadnak,
a 15 éves Életjelnek s barátainak, szeretettel

Se függöny, se festék, se jelmez —
itt a megmutatkozás fegyelmez!
Író a hunyorgó szembenézés:
tegnap felelt, de már más a kérdés.
Közönség? Hisz összes vágya az volt:
valaki rányitja még az ajtót ...
Hagyják! Adják vissza őt a versnek,
a hattyúszárnyú, jó révületnek.
Szemét a rivalda fénye bántja,
elég a gyertya parányi lángja.
De azok ott már szívében ülnek,
halálig velük sem menekülhet,
s ha egyszer majd két szemét lefogják,
ez siratja, e maroknyi ország.
Ha álma volt szép, javát ez adta,
ez a kenyérszagú, hű Szabadka.
... Se függöny, se festék, se jelmez —
elég a vérző hang a versnek.
Hang, mely úgy hörren át a torkon,
s ha nem lesik, felét se mondom,
magamba fojtom, mert az asztal
s a négy fal megcsal, míg vigasztal.
Nem langy pepecselés az írás:
lehelt hit, hűség, életre hívás!

MOLNÁR CS. ATTILA

MIKROFLÓRA

Negyedszerre,
kereken negyedszerre ugyan mit hoz, vajon mit hozhat elém ez a villámlás? Még közelebről: a villámlás, amely megszagatja a keleti égtekét huzamosabb ideig könyörtelenül és pattogva ott egyre, akár valami óriás ostor a legerősebb földi hatalom markában.

Ezen
égiháborúság elém vetíti balról a mérges-pörös paprika nyílhegyeit vacsorai szalonnám mellé nemsokára, elém varázsolja továbbá a vacsoracsillag-ragyogású paradicsom fűrtös csomóit, elém teríti a halvány-élénk derengés-fölvillanás a krumpli sötétebb bokrait is kétmilliónyi, lakkozott rágcsálóval egyetemben.

Kicsit
túl a kerti ágyásokon száznapos kukoricák meredező kardjai. Zengőéles pengeerdő mindahány a talajvíz fojtogatta hamutelevény tenyerében.

Dinnyepatak
ömlik a lábamra ni, tormatűzhányók peremén lovagolok mind mélyebben e különös, villámténynél kitakaródzó mikroflórában. Láthatóan hízik a tök bő indák árnyékában, téli havakra gyarapodik a kertisőprű csillagos levélzete.

Kilátszik
a rágcsálók kopár fara a fűárnyékból, ők pedig az okosan fűrt folyosók belsejében vagy bejáratánál csattogtatják keménységes, dohánylevélhervadt csápjaikat, ollócskáikat. De hagyd, hadd csinálják kedvükre most.

Látni
még mindig őket, amint hátsó lábcskáikat a földnek feszítvén elindulnak a gyökérrendszer felé. Hurkot vetek a vízisíkló módra tekerődő gumicsőből, s palántákat itatok bőséggel a dédelgetett kert delejes vonzásában.

Folyó hozta
csigaházacsckák hemperegnek vastag szőnyegként a termőréteg fodrain-habjain, lám, most beszánt egy túróbogár a zöldség esernyője alá mélységesen, de ím a sárgarépa jó időben megérzi a kicsi szörny rablószándékát és elhajlik előle.

Más
élők közül galambféle repül át fölöttünk, akár a repülőgép, oly hangosan
zúgnak a szárnyak az éledező, vihart hozó forgószelek örvényében.
Előrenyújtott csőrrel aztán lecsapnak sáskafalánksággal, vagy még
mohóbban a fiatal borsó folyosóira.

Ezek
az égből aláereszkedő madarak, ez a rengeteg szárnyas, ha egy helyre
lecsap, akár a fekete lavina, akár a siserehad.

Akkor
a nagy mag-lakoma után csodaszörnyeként fölreppennek ismét, szá-
jukban még valami roppan utolszor, de tolltestüket hamar elszilpantja
a szél tölcsére odafönt.

Jön
az este a mi kertünkre, érezhető, ekkorra, s így vonulnak el a garázda
szárnyasok. Nélkülük álomra száll az egyéb mikroflóra is nagy nyu-
galomban.

TUDÓSÍTÁS AZ ÉLŐKRŐL

Csenevész
egy fa ez itt az udvarunk északi sarkában, az udvarnak sziksofőfehér
paplana alól, ahogyan fölkiáltójelként kimered. Ágait nap nem éri,
férgéit madárcső nem éri, levelein az erek akár nemrég holt nagyapám
kezén. Külföldi ez a fácska, a zöldecské-sárgácska, mondják, németó-
ból jött le ide gyökerestől-mindenestől, vagy inkább még messzebb-
ről; tengerként terméketlen partjáról. Messziről tehát nagyon, tenger-
partországból, vagy egyenesen a mennyekből ide le a mi országunkba.
Tövét rágja, rágván rágja bogáragyar, kérge alatt féregféle, levelein
szövőlepke. Hogyan is kellene hát életben marasztalni? — kérdezgeti
tőlem szívem lakója, Vér nagynéni. Lombja lehet még madárbújtató,
gyümölcse jó levű, élvezhető. Mondom, permetezni kéne. A permet
esője olyan, mint a messzi tenger közel-kékje. Záporától pusztul a
féreg, döglük a légy. Az össz-rovarhalál engemet is mérgez, észreve-
szem ezen a hajnalon, amikor le kéne feküdni végre.

Fácskánk,
az idegen talajból kitépetett, olyan, akárha városombéli gyerekeket lát-
nék: koravén, csenevész, kedélyvesztett. Az elmondottakért egy fadok-
tort keresnék érdekében, s ha valaki tudna ilyet, küldje ide, irányítsa
a Rézművesek öreg utcájába a hűsz alá.

FÖLADAT ELŐTT

Jó nagy szöggel, sokkal jobb, ha rozsdás, jó nagy szöggel tehát, padló-, korporsó- vagy más erős szöggel kéne rögzíteni a toronyóra mindkét mutatóját. Úgy képelem, hogy a fűgébbik mutató útjába vernénk, s azt megfogná negyedkor, nem esne le tehát, s nem mászna ismét vissza ringlispíl-sebesen, inkább megrekedne, legalább az akarat időtartamára. A torony alatti tér lakói sorra megtennék otthon ugyanezt a falórakkal, a zenélő órákkal, a vekkerekkel, a karórákkal.

Végső ideje már a tettek, szeretnénk kinyújtózkodni, csontjainkat megropogtatni száz év bő teknőjében. Hiába váltanak egymást körülöttünk a generációk, cserélődne bizton az emberanyag is, esők és havak, hűvös szél, kánikula-tőr váltaná egymást.

Figyelmeztetlek ismét, ha hoznál szöveget, nagyon nagy legyen az, rozsdás is, hadd gyökerezzen meg minél jobban legalább száz évre az óraszerkezet-televényben, s ha már elhasználtuk, hulladékainkból megtömtük száz évnek edényét, ezt a csodás teknőt, akkor kihúzhatnánk nagyon óvatosan a szöveget.

A KAKASKA

Este a kakaska nyilván méhecskét nyelt, láthatóvá vált ez azonnal, szárnyarezgése jelezte, hogy fullánkos társtól reszket a tollmadárka teste-lelke. A méhecske pedig zavartalanul megült úrin-kényesen a kakaska belszerveinek szögletén-kanyarjaiban, a gyomrocskabélrendszerecske labirintusaiban alattomosan és zümmögten, azt hitte, itt maradhat ezután örök időkre, hitte, itt lesz a háza-tanyája.

Asszonya észrevéve a kór jeleit, indul, hogy levágja, s táljába fektesse macskarajjal hadakozván, sebészkedve asszonykéssel. Jön valahonnan a zeneköltő és az udvari poéta. Az előbbi jót falt belőle, az utóbbi megénekelte. A kakaska varázsvessző-suhogásra új életet nyert, föltámadást, pedig sok más elhinné, hogy kettős volt a pusztulás: a méhecskéé és a kakaskáé.

JELENKOR

Az,
aki most udvari költőm megénekelte németőből tér meg, pereg-sedereg
alatta az autó kereke, naptól gazdagabb, fényesebb kocsiiban tér meg,
kanyarban behajlik, radiroz, ki- vagy beemeli fiát-lányát konzervdoboz-
zába, és ismeretlen irányba távozik. A nagymama értéke ilyenkor reval-
válódik szemlátomást, annyira egészen, hogy valutában szinte kifejez-
hetetlen, többet ér édesanyánál, édesapánál.

Ilyen
szelek fújnak most némető felől, olcsóbbá vált, ím, a kányakapos szá-
zas, kitűnően lehet törni az anyanyelvet. Kővér rétekről sovány rétekre
törni így, jönni, menni, kivetkőzni, itthon halászni, itthon vadászni, színi-
házat építeni omlatag kulisszákból, mondd, mire jó?

FORRÁSVIDÉK

Jön
ám a hét szűk esztendő — figyelmeztetett az én harmatlelkű, emberölő
pajtásom, akkorra pedig majdnem mindannyian alig élünk. Már most
drágább a mámor, olcsóbb a becsület, drágább az, ami ajándék a
nőktől, olcsóbb a szó, az ígéret.

Roppantó
gyökérkarok az én harmatlelkű, emberölő pajtásom karjai, bennük ko-
csonyaszín vér futamodik, spriccel az izmok felé. A világ örök mérle-
gének egyensúlya megbomlott. Látjuk ezt mindahányan lógatva lábun-
kat egy székről, egy partról, egy kontinensről a világ legszéléről le,
mialatt rojtos eső ered el erőszakos, virágcsukogató, virághalált hozó
szándékkal.

ZÁKÁNY ANTAL

AZ ÓRA

*Az óra jár,
az agya ép,
nem zilálja pálinka szét.
Két lába nem áll az égnek.
Dicsőség és jó, kövér
business az Insa cégnek!*

*Az óra jár.
Igaz.
Nem galád.
Az igazságon nem adja alább.
Nem száj, nem értelem,
pusztán egy gépezet,
amit fölcsavarnak,
de megmondja, hogy mikor
dobtak a szemétre egy életet
és vittek bizományba
egy világepítő bizalmat ...*

*Az óra jár,
de nem fecseg.
Minderről tud egy keveset.
Nyitott könyv előtte az élet.
Hallgat arról is, hogy valakik
gyalázatosan élnek ...*

*Az óra jár.
Előre tud
mindent, mit ti nem láttok,
de hallgat, hogy ne legyen hazug.
Előre tudta, hogy
mikor kezdődtek a világháborúk,
a vérengzések, a népirtások ...
Az óra nem hazug ...
Az óra látnok ...*

HIRDETTE JÓSKA A VILÁG VÉGÉT...

*Farkas Jóskát jól ismertem.
Mint a mesében éppen,
úgy volt ő is — egyszer ...
Poraira béke!
Egy emberöltőn át verte
a fejét az örökmozgó gépen,
majd
nehezen, de tudomásul vette,
hogy szabad ...
Azután jött a hamis tisztító
[vegyszer,
a kaszakő és a világ vége ...*

*Hirdette Jóska a világ végét
gazdagnak, szegény pórnak,
hasból és fejből egyaránt ...
Adta és vette a túlvilágot
malacért, tyúkért s egy nyaláb
rőzséért jutányos,
vásári áron,
s végül is nem volt ideje
élni,
a félelmetes élettől félni,
s többé álom
se szállt szemére, mert*

zarándokoltak hozzá az
[utcalányok,
hentesek, rendőrök, uzsorások
és tiszteletre méltó, jó anyák ...

Hirdette Jóska a világ végét,
mi könnyebb volt a liszteszsáknál,
a kubiknál, és istenesen
könnyebb,
mint ütni a vasat,
vagy cipelni a végrehajtó könyvet,
amelybe a szív majd
[belehasadt ...

»Eljő az a nap,
és most van az a nap —
mondta az úr
akkor a hegyen ...
(mert minden halandó vétkes!)
és mindenki a fűbe harap,
aki addigra nem lenne azsúr,
s töpreng azon,

hogy az isten
országába jó előre
belépőjegyet miért vegyen?»

Hirdette Jóska a világ végét,
mígnem egy napon
egy ádáz ellenség
lelke ablakán belőtt ...
És most ott áll (mondják)
Farkas Jóska
a túlvilági góré előtt,
hogy megokolja,
ha tudja valamiképp,
miért maradt le
a konferenciáról,
amelyen a választásról,
a kenyérről,
a szegényházzal,
az ősi lelki adósságról
és az adaptált örökkévalóságról
disputált a nép ...

EGY ÖREG AZ UTCÁMBÓL

Kezít csókolom!
Igy köszönti a hetvenéves,
hontalan öreg
az embert, aki fia lehetne ...
Életundorral, téves
sorsiránnyal, aki a létben
úgy áll, hogy hetente
ágyban fekhethet egyszer.
Bizony mondom, reménnyel követ
az reményt, mert
rokonságban van a hiszekeggyel.
Meg kell adni
a becsületet mindenkinek —
ezt mondja az öreg,
a hontalan, a hetvenéves.

Akit az ideális
emberbaráti bázis

tiszta és kényes fészkéből kivét,
mert tetves rajta az elnyűtt szövet,
mert koszos és bűzös,
aki itt hál, szeméinktől
és füleinktől egy arasznyira
a gyönyörű, gazdag és bűvös
föld hátán,
egy arasznyira a szfinxtől
az ég alatt,
nyálcsorgató horkolásunkat hallva.

Sem élve, sem meghalva,
sem a nyár, sem a téli hideg
nem árt neki —
és az sem, hogy szabad!
És a kurva istenét sem
szidja mindenkinek! ...

TÓTH FERENC

NAPRAFORGÓK

**A lehullott gesztenyék kigurulnak az estből,
és magukhoz szórítják a napot.**

**A napraforgók sárga pillás szemében
minden ecsetvonás egy-egy zavarócska.**

**Lehullott barna labdák kergetőznek,
alig látszik hasukon a folt.**

**Ha nézed őket, tekintettedben nap fogan,
ha elindulsz, tüzes testté te magad válsz.**

**Amerre lépsz, arra néznek ők,
szemükből — látod — Van Gogh vére hull.**

?

**A hallgatás börtön.
A szó vérzés.**

Szólásra nyilik-e a szád?

TÚNÉS

**Nem mehetsz vissza a folyóhoz.
A benned maradt képe sem hiteles,
hisz magad is hullámszó,
s egyik pillanatról a másikra
újra meg újra átmosod.**

A RÖVIDLÁTÓ VISSZATÉRT

Miért éppen az én ablakomon hatolt be az a fényoszlop, miért éppen az én ezüst mintákkal díszített kékes falamon jár vitustáncot az elipszis alakú sugárfolt, hogy kényszerítsen, emeljem föl fejem a sötét plasztiklemezzel fedett munkaasztalomról, hogy utána ideges fejrándítással nézzek le az utca mélységéből felvillanó fény forrására?

Elvégre nem tehettem annak idején semmit és most sem múlik rajtam éppenséggel semmi. A szemüveges, nagyon rövidlátó fiú sorsa egyetlen pillanatra sem függött tőlem; mert nem az én hatásköröm, mert nem az én emberem, és helyzete egyáltalán nem terheli annak a háznak lelkiismeretét, melyben a fekete lappal borított asztal mögött dolgozom.

Mégis, a nagy égitest állása és a rövidlátó fiatalember mozgása közötti viszony azt eredményezte, hogy akkor elsőként éppen én láttam meg a fényugár, az ugrálgató fényfolt forrását, a fiatalember vas-tag szemüvegét.

Ha csak akkor először, egyszersmind utoljára történik.

Akkor maradt volna annyiban az egész ügy, hogy egy pillanatra elgondolkozom, vajon hogy kerül a házzal szemben elterülő parkocska sétányára a rövidlátó fiú... aztán ingerülten felugrok helyemről, átszaladok az üresen kongó folyosó túlsó végére, berontok az illetékeshez és megkérdem: »... de kérem, hogyan kerül a Rövidlátó oda...« — és fejemmel a parkocska felé intek. »A Rövidlátó?« — lepődik meg az illetékes olyannyira, hogy golyóstollat tartó keze megmerevedik a levegőben. »Az lehetetlen« — toldja meg nem kis megrökönyődéssel, majd felemelkedik székéről és a mögötte álló ablakához lép. »Hihetetlen, de ez valóban ő« — tárja szét két nehezen emelkedő, párna kezét.

Ekkor már a mellette szorgoskodó vörös hajú segéderő is fölbil-lenti félig fedett súlypontját, aligszoknyáját nagy igyekezettel milliméternyire lejjebb simítja, az illetékes mögött pipiskedve kutatja az izgalmat kiváltó pontot. »Igen, ez a Rövidlátó, és senki más« — erősíti meg főnöke véleményét, és máris visszatér parányi asztalkájához.

Utána már nem történik semmi. Az illetékes is helyére ül, én visszamegyek a fekete plasztiklap mögé, és minden a régi mederbe kerül.

De másnap...

Igen, másnap is kisütött a nagy korong. És hogy pontosan abban az időben-e, vagy kicsit később, esetleg valamivel korábban, azt nem állíthatom, de való igaz, hogy az elipszis alakú fényfolt megint csak

remegni kezdett szobám bal oldali, ezüsttel díszített, kékesszürke falán. Lenéztem a mélybe. Természetesen megint ő volt, a Rövidlátó. Egy helyben állt, mint akit a talajhoz szegeztek, csak a fejét ingatta jobbra-balra, egyenletesen és nevetségesen, úgy, ahogy a nézők teszik a teniszerenyen. Csak talán valamivel lassabban, hogy sóvár tekintetével átölelhesse a nagy, barátságatlan ház egész tömbjét.

Mit is tehetnék érte, ha már itt van, ha ilyen váratlanul vissza-érkezett? Semmit. Az illetékeshez most már nem rohanhatok, hiszen ő, akár a többiek, éppenséggel örült, amikor ez a fiú se szó, se beszéd faképnél hagyta a házat és egy nála is fiatalabb leány társaságában a határon túlra távozott.

Ez mindössze néhány hete, de legfeljebb egy-két hónapja történt, és íme, most néma felkiáltójelként áll a parkocska kavicsán. De csak nem szaladhatok le hozzá megkérdezni, mi történt velem, miért jött vissza oly hirtelen, talán a gazda nem vette tudomásul, hogy rövidlátó, hogy vastag, fényt visszaverő szemüvege nélkül majdnem vak, alig használható munkaerő, hogy miért nem merészeli átlépni a ház küszöbét és egyáltalán mit akar velünk. Mindez az ő dolga — legyintettem, magamat meggyőzni akarással, majd visszaültem a helyemre.

De úgy igyekeztem helyezkedni, hogy ne zavarjon a bal oldali falon időnként ingerlően feltűnő, játszódozó fénypont.

Harmadnap minden megisméltődött. A fénysugár megint áthatolt ablakom üvegén, néhányat cikázott, végül makacsul megtelepedett a fal egyetlen pontján. Igyekeztem nem észrevenni, munkába mélyültem szegtem le fejem a fekete lapra, de hasztalan. Nem leltem nyugtom. Időnként arra a pontra tévedt a tekintetem, és egyre idegesebben feszengtem a széken. Nem bírtam tovább. Az ablakhoz léptem, kitértam mindkét szárnyát, mélyen kihajoltam rajta, és egyenesen a Rövidlátó domború szemüvegébe néztem.

Észrevettem. Fejének lassú ingása már régen megszűnt, de úgy rémlett, hogy a szemüvege is megmerevedett. A fényfolt egyenesen rám esett. Éreztem, hogy homlokom közepén, szemöldököm között állapodott meg.

Utána furcsa dolog történt.

A fénynyaláb kettőnk közé feszült, egyre élesebb, egyre határozottabb körvonalat öltött, úgy véltem, ha utánanyúlok, talán meg is ragadhatom. De nem tettem, mert már vakító fehérre izott, keskeny acélsodronnyá lényegült, s félő volt, hogy érintésemre megégeti tenyerem.

Ám a Rövidlátó a jelek szerint nem tartott ettől a veszélytől. Lassan felemelkedett a fehér kavicsról, kezét előrenyújtotta és megragadta az áthévelt sodronyt. Rémülten léptem hátra: most aztán mi történik? Már hallani véltem egy fájdalmas sikolyt, már láttam a szörnyű képet, amint összeégett kezét kinyújtva, segítségért esedezve a kavicsra fetreng. Szemvillanásnyira tenyeremmel fedtem be arcom, hogy semmit se lássak, aztán szétnyitott ujjaim rácsozatán keresztül lenéztem.

A Rövidlító keményen markolta a fénysodronyt, és lassan kúszott felém. Ahogy közeledett, a sodrony hossza és a kettőnk közötti távolság egyre fogyott. A domború szemüveg viszont mind nagyobb, a fény vakítóbb lett. Ő jött... egyenesen tágra nyitott ablakom felé.

De egyszerre rossz mozdulatot tett. Nem a kezével — a fejével. És az izzó acélkötéllé lényegült fénysugár elszakadt... Talán már útjának közepe táján tarthatott, az ablak, illetve homlokom és a parokcska kavicsos ösvénye között. Tehát a magasság nem lehetett csekély. Gondoltam, most lezuhan... és mindennek vége. De nem így történt. Egy rövid ideig ég és föld között lebegett, majd lassan alászállt és visszahuppant pontosan oda, ahonnan csodálatos útjára indult.

A nagy égitestet egy felhő fedte el. A Rövidlító lehorgasztotta a fejét, hogy utána, egy szemrehányó pillantás után végleg elfordítsa tőlem szemüvegét. Nézte a házat, annyira nézte, hogy talán át is látott a falakon, de fény nem cikázott sehol.

Mert a felhő még ott állt a helyén.

De nem oly kitartóan, mint a Rövidlító, aki hetekig eljárt a parokcskába és néha órákig álldogált a megszokott ösvényen. Csak a sűrű őszi eső zavarta el posztjáról.

De ha olykor ki is sütött még a nap, többé nem kísérelte meg azt a veszedelmes kúszást. Megelégedett a szemüvegéről visszaverődő fény játékaival, pusztá jelenlétével és az idegeimmel így is incselkedő kihívással.

Az ördögbe is — töprengtem —, miért éppen én lettem az áldozat. Talán egyszerűen azért, mert az én ablakom a legmegfelelőbb szögben helyezkedett el? Talán megérezte, hogy rajtam keresztül az egész ház lelkiismeretét bolygatja fel? De mire való ez a fáradozás, ha saját akaratából ment el... hiszen a ház vaksi szemeivel együtt megtúrte... Valóban, megtúrte és ő ezt tudta. Igen, egész biztosan tudott róla és azt is tudta, hogy semmire sem becsülik. Talán éppen ezért. Talán... talán...

Minden igyekezete hiábavalónak bizonyult. A ház vastag fala ellenállt. A fénysugár bennem, csak bennem és vajon miért csak bennem ejtett sebet?

Még most is fáj egy pont itt a homlokomon, a két szemöldököm között.

Pedig a Rövidlító végül mégis eltűnt. És csak nagysokára, kora tavasszal, egy gyárból hazatérő kerékpáros csoportba olvadva pillantottam meg ismét. Nem ismert fel. Vállamba húztam a nyakam, és csak a kerékpározás ütemes mozgásának következményeként vetődött rám egyetlen villanással a szemüvegéről visszaverődő fénysugár.

VIRÁG ÁGNES

ÍGY SÍRT A FA

Ágaim tarajos görcsbe rándulva
magukba kapaszkodnak
magukat tartják
magukat szorítják
a levegőbe fonják magukat
és gyökereim is
földből félig kiállva
a levegő hajába vájva
tartják horgas ujjaik
Se földben sem égen
A kettő határán várom

a tikkasztó nyarat
A záport mely lemossa
gyökereimről a földet
S magával ránt a túlradt patak
le a hegy lábához
koronám sárban
csupasz gyökereim
égre meredve
Csillagok anyja
te esthajnali
adj erőt a sziklát
átölelnem

TALÁLKOZÁS

Tenyerem faggatom
Mit látott homlokodon
Redőt és izzadságot
Mit látott szemedben
Gyanút és könnyet
Mit szádon
Nagy hallgatások merevségét
Belehajtom én is az arcom
Várom találkozzék a kettő

Savanyú az édeskés izzadsággal
Redő a redővel
Keserű könny a sóssal
S a két nagy hallgatás merevsége
Mely itt tenyeremen olvad
Egygyé
Össze
És át
Valami derűs ölekezésbe
Ujjongó egymásra találásba

DERŰS ISTVÁN

MONSZUNI ESŐBEN

**Eljött hozzám a jenki,
virággal jött és dzsippel,
de nem hordott texasi**

kalapot.

**Eljött hozzám,
s mosolygott, mint egy barát.**

Kérte,

adnám-e a kis Kimet,

a mandulaszeműt!

**S mondtam, a lótuuszszinű éjben
üldögélve mi ketten,**

ő, a jenki, és én, a szegény,

hogy:

**mandulaszemű kis Kimet nem
adom**

**a világ összes múltjaiért, sem
az eljövendőért!**

Ő elkomorodott,

**némán biccentett fejével felém,
majd így szólt: ott jobb lett volna**

Kimnek,

**de ha te így akartad, legyen,
de egyszer eljövök érte,
hófehér éjben vagy monszuni esőben,**

s elviszem

tőled örökre Kimet,

a mandulaszeműt!

S azóta

bujdokolunk Kimmel,

mert félünk,

hogyan az erős, gazdag jenki

egyszer szétszakítja kettőnk

együttes,

örök életét . . .

KÉZFOGÁSOK

PETKO VOJNIC-PURČAR

FÜLÖP

Azon a reggelen, nedves szobájának szűkös környezetében Fülöp megállapította, hogy — különböző lelki nyavalyákon és testi hibákon kívül — az emlékezés is nemcsak összekuszálhatja, de elkeserítheti és sok esetben meg is szégyenítheti az embert. Az emlékezések valószínűleg azért gyökereznek mélyen az erényekben és hibákban, mert közvetlenül az egyén tapasztalataiból erednek, és ezért általában úgy rétegeződnek egymásra, mint a tengeri csigák, hogy végül is egy olyan korrallszervvé tapadjanak össze, mely abban különbözik a természetestől, hogy hiányzik belőle az emberi lélek sokféle időleges interpretációja, reagálása és lüktetése, melyeket meghatározott esetek és körülmények váltanak ki. »Ez mind világos nekem« — gondolta Fülöp, miközben lábának hüvelykujja alatt a gazdasszony által agyondicsért katonaaagy hidegét érezte —, de a bajok akkor folytatódnak igazán, amikor az emlékezésről alkotott általános véleményt személyére alkalmazzzák. Ezt a »kellemetlenséget« — ahogy ő egy idő óta rossz memóriáját nevezte — úgy magyarázta, hogy egyszerűen a tanári szórakozottság kategóriájába sorozta — és ezáltal egy időre megkönnyítette, felszabadította a lelkére nehezedő szorultságtól. A végső, mondhatnánk banális feleletet azonban szertefoszlatta az élet, a gyakorlat első új példája. Ugyanis a villamoson jó tíz percen át beszélt egy asszonynak arról az érdekes körülmények között történt közlekedési szerencsétlenségről, melyről — a személyét átható hatása miatt — szinte lázban olvasott, és bizalmasan meg is veregette az asszony vállát, mondván, hogy »igen szomszédasszony, az az eset annyira elüt a többi szürke esettől, hogy a szívembe markolt, márpedig az eddig sosem csalt meg engem«, a nő azonban levette a kezét telt válláról, valami olyasmit sziszegett fogai közül, hogy »odébb, csirkefogó«, és leszállt az első állomáson, az emberek pedig hihetetlen gyorsasággal sóbálványokká meredtek körülötte. Az eset óta kerüli a szomszédasszonyt, talán éppen azért, mert nem is egészen biztos, hogy az a nő, akit hanyag vállveregetéssel családi erkölcsében megsértett, az

igazi szomszédasszony és nem egy idegen nő volt. E két feltevés közé feszítve a szomszédasszony elkerülésében látta a megoldást. Hogy ez a megoldás nem a legszerencsésebb volt, akkor látta, amikor egy alkalommal az asszony szinte megnyúló pózban, a beton gyalogjáró másik oldaláról szólította meg, hogy közölni akar valamit (nevének hangzatos betűit is tisztán hallotta) — mégis ellógott egy közeli mellékutcán át.

Az az intellektuális emberi mimikri, mely abban az időben vette körül Fülöpöt, amikor »kellemetlenségét« tanári szórakozottságnak nevezte, fokozatosan az emberek iránti bizalmatlansággá és félelemmé fejlődött, minden kimondott szó előtt figyelmesen és hosszan vizsgálta beszélgető partnerét és csak azután fejtette ki gondolatait, majd még kitaróbban figyelte, mérlegelte szavainak hatását amannak szemében, mert azokban általában felfedte az emberi zárkózottság rejtelmeit. Gyakorlott gyorsasággal fedezte fel társalgó partnerének szemében a színészkedést, és akkor valahogy zavartan, idegesen igyekezett minél előbb elszökni attól az embertől, aki hazug dicsérettel vagy szidalmakkal illette. A villamosban történt eset csak egyike volt az életében történő hasonló eseményeknek és ezért hamarosan el is felejtette.

Elég gyakran változtatta állását. Ez ugyanis jellemének gyenge oldala volt. Egy pohárka pálinka mellett, többnyire a sarki büfé egy piszkos szögletében, egy asszony teátrális mozdulatokkal mesélt neki volt szeretőjének foglalkozásáról, kihívó modoráról, melyet annyira szeretett, eredeti szokásairól, amelyeket foglalkozása által szedett fel, mire Fülöp, se szó, se beszéd már másnap fölmondta állását. Utána kitaróan kutatta az újságokban megjelenő pályázatokat, barátaitól és ismerőseitől pedig olyan lázas eréllyel érdeklődött az elhelyezkedés lehetőségeiről, hogy sokan sajnálatból személyes ismerőseikhez utal-
ták, akiktől többnyire alkalmazási igazolással távozott.

Minden erejét összeszedve igyekezett visszaemlékezni azoknak a barátoknak és lányoknak az arcára, nevére, akik a csendesen részeg esti tereferéken foglalkozásának változtatására igyekeztek rábeszélni. Valóban annyian voltak, hogy valami gömbölyű, határozatlan, fehér, ürességbe olvadtak, úgyhogy sem valamilyen határozott egyéni fizionómiát, sem pedig a tömeg határozatlan formáját nem alkották. Néha úgy rémlett neki, hogy kétszer is dolgozott ugyanabban a munkakörben, gondolván, hogy mindig új munkahelyen van. »Ezt egyszer le kell ellenőriznöm a munkakönyvemben« — gondolta Fülöp. Hüvelykujjában a katonaaagy rájárájának átható hidegét érezte. »Tegnap valószínűleg megfáztam a tó jéghideg vizében« — szötte tovább gondolatait, és jól-élesen lustálkodott, miközben szemhéja keskeny rése mögül leste az olajosan terjedő világosságot.

Utolsó foglalkozása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy az emlékezőtehetségével kapcsolatos »hibáját« ne nevezze többé tanáros szórakozottságnak, mert érezte, hogy személyes problémája nem fér bele abba a keretbe. Maga sem tudta, hogy minek nevezze legújabb foglalkozását, mert az ismert foglalkozások egyik kialakult kategóriájába sem tudta beleilleszteni, mert a fürdőhelyeken turistacsoportok elhelye-

zését biztosító tisztviselőként tartották nyilván. Mindenesetre, nagyon meg volt elégedve ezzel a munkával. Soha életében nem volt lehetősége ennyit utazni, és ez megszüntette életének egyhangúságát. Néhány hónap után azonban nagy megrökönyödésére rájött, hogy emlékezési »balesete« bizonyos metamorfózison esett át. Azon kapta magát, hogy néha bemegy a fák közé, tapogatja héjukat, a vizenyős mohát és gyanakodva figyel a természet ősi mimikrijét, mert úgy rémlett neki, hogy mindez körülötte csak az ember mesterséges alkotása, hazug, festett kulissza. Ha érintésre az ellenkezőjéről győződött meg, felvillant agyában, hogy »íme, meddig jutottam. Ez mégsem csak ostoros szórakozottság, meg sem közelíti azt.« De minden oldalról ostromolták problémájának kérdései, feleletet pedig nem talált rájuk, és ez még nyugtalanabbá tette. Munkája, mely kezdetben annyira magával ragadta, rövidesen közvetett, lassú kínzássá változott. Ezenkívül egyes vidékek tájai egyszerűen összeolvadtak emlékezetében, ezáltal nem tudta világosan elgondolni és megkülönböztetni őket, mert csak akkor ocsúdott fel elmerengéséből, ha vezekelnie kellett figyelmetlenségéért, mint például annak az igazgatónak az esetében, akinek be akart mutatkozni, az igazgató viszont összevont szemöldökkel, vagy erőltetett mosollyal az arcán figyelmeztette, hogy ők már régi ismerősök. Egy szóval Fülöp elégedetlen volt ezzel a foglalkozással és alig várta már azt, aki valami új állást fog javasolni részére, hogy átmenetileg megszabaduljon kínjaitól. De ez a személy ezúttal szinte daczból késlekedett fellépni Fülöp életének színpadán, és sehogysen jelentkezett.

Bizonyos idő óta Fülöp valamilyen nemzeti bűn tudatában élt. Ezért az érzésért életének egyik legszégyenletesebb eseménye viseli a közvetlen okozati felelősséget. Kívülről, idegen szemszögből nézve a cselekmény igazán bolondosnak, de Fülöp számára egészen ártatlannak látszott. Amint ugyanis a tó partjához ment, az áttetsző, kék felületet egy pillanatra a múzeumban látott üveg vízimitációval azonosította. Még ma sem tudná megmagyarázni, miért töltött el ifjúságának annyi idejét a vidéki múzeum rideg falai között. Amint tehát ott a tó kék felülete felett a valóság és a káprázat két feltevése között ingadozott, kinyújtotta a lábát és várta, hogy füléhez hatoljon az üveg csengése, vagy a víz csobbanása, de fordítva történt, mert elvesztette egyensúlyát és a vízbe zuhant. Az idegen turisták csoportja lelkendezve fényképezte esését, elmerülését, kapálódzását. Ahogy nehéz, átnedvesedett ruhában kíváncsorgott a partra, felkapott egy csomó követ és szétzavarta a mindenféle érthetetlen nyelven kiáltozó és sikoltó turistákat. »Az anyjukat — mormogta, amint egy bokorban vizes ruháját csavarta —, mit mondanak rólam ezek, ha majd hazamennek és előhívják filmjüket?«

Habár még korán reggel bérbe kellett volna vennie egy autóbust, egykedvűen figyelte a szoba szegényes berendezését, melynek körvonalai egyre világosabban rajzolódtak ki előtte. Valahol lelkének mélyén meghatározatlan bűntudat lapult, s ezért egyre csak halogatta a felkelést.

Gajdos Tibor fordítása

AVATÓ

KREKOVICS FERENC

A TÁRGYALÁS

— Még mielőtt a Központi Igazságszolgáltató Komputer kimondaná a végső ítéletet, a vádlott az utolsó szó jogán beszélhet.

— Akkor engedjék meg, hogy még egyszer kifejtsem az elméletemet.

— Ön nagyon makacs. Hiszen pont az elmélete miatt jutott ide. Már bebizonyítottuk, hogy képtelenségeket állít.

— Nem baj, elmondom még egyszer.

— Mondja. Joga van hozzá.

— Mint tudják, minden akkor kezdődött, amikor nukleáris robbanást fedeztünk fel a Brenlok galaxis Nap nevű csillaga közelében. Utóbb kiderült, hogy a csillag harmadik bolygóját robbantották fel, de még ma sem tudjuk, kicsoda, és miért. A kitérő expedíció a robbanás helyén csupán egy téglalap alakú lapot talált. Érdekes, hogy a lap alapanyaga a fa nevű dísznövényből származik. Mindkét oldalán ábrák láthatók. Kérem nézzük meg még egyszer!

Egy gombnyomás és a képernyőn megjelent a kép.

— Jeles tudósainknak nem okozott sok fejtörést a dolog. Gyorsan megfejtették, hogy egy optikai memóriarendszerrel rendelkező Komputerből származik a lap. Azonnal bele is helyezték egy ilyen elektron-
agyba. Kétezred másodperc múlva jött a megfejtés:

Tütüülttütü!

Tikataka,

Biabaü!

Hiába az idegenek nyelve rendkívül dallamos, de egy kissé érthetetlen. Szerencsére rendelkezünk hatalmas teljesítményű univerzális fordítógépekkel. A fordítás azonnal megtörtént:

Tölomtöloömöm!

Perempere,

Pimpalele!

Érdekes módon a fordítás is rendkívül dallamos, éppen úgy, mint az eredeti, és ugyanolyan értelmetlen. Szerencsére tudósaink készek

belátni, ha tévednek. Most is ezt tették, már csak azért is, mert időközben elkezdtek komolyabban gondolkodni és megállapították, hogy az ismeretlen civilizáció esetleg a mienknél egy kicsit alacsonyabb fokon áll. Ezért előszedtek a múzeumból egy ősrégi komputert, amely még az úgynevezett vizuális lyukkártyarendszerrel dolgozik. Az eredmény azonban nem sokkal volt biztatóbb:

Ab gab agabaga!

Hum dum huma,

Uku fulumbuk!

Az állítás, hogy az ismeretlen nyelv rendkívül dallamos, nem dőlt meg. És az sem, hogy rendkívül érthetetlen. De ismét működésbe léptek a fordító komputerek. Ezúttal kivételesen eredménnyel:

Lent fent körbe-körbe!

Nagy Nap nagyon!

Arra Androméda!

Érdekes, a nyelv különös ritmusa még a fordításra is ráüti bélyegét. Szerencsére a fordítás ezúttal érthető. Igaz, hogy néhány helyen azért egy kis magyarázatra szorul, de ez természetesen csak a gyöngébbek kedvéért szükséges: Mint tudjuk, a tárgy készítői ismerték a nukleáris robbantás titkát, tehát eléggé magas fejlettségi fokon álltak. Emellett nekik megvolt az a szerencsájük, hogy a nyelvük funkcionálisá vált. Elhagyták a felesleges kötőszavakat, névelőket stb. Csak így sikerülhetett nekik három sorban rögzíteni azt a rendkívül pontos koordinátát, amelyet mi így szoktunk megfogalmazni: »Az Androméda-köd középpontján áthaladó vertikális párhuzamos dupla koordináta-főtengegy nagyobbik szabályos szárának irányában levő rendkívül fényes csillag, amely 16 347-szer fényesebb a Napnál, amelynek közelében a robbanás történt, pontosan rajta van azon a párhuzamosan vertikális tripla koordináta legfelső szárán, amelynek középső szárán a nulla pontban megtalálható az a csillag, amely körül keringő bolygón a nukleáris robbantás végrehajtói élnek.« Ez a definíció precíz. Az a bolygó csakugyan létezik. Igaz, műszereink eddig nem észlelték rajta az élet legapróbb jelét sem, de ez mellékes, hiszen tudjuk, a legprecízebb műszer is tévedhet, különösen ha néhány fényévnyi távolságból végzi a méréseket. Ezért a közelmúltban egy különleges expedíció indult a bolygóra. Az expedíció hamarosan visszatér, és akkor önök is rájönnek arra, amire én: ez az egész elmélet téves. Egészen másról van szó. Igaz, hogy éppen ez a más miatt ma még bolondnak tartanak, de hamarosan kiderül az igazság. Figyeljenek ide! Én történész vagyok. Ismerem bolygónk százezer éves történelmének minden mozzanatát. Tudom, hogy mi is még jóval a komputer feltalálása előtt használtunk ilyen lapokat. A rajta levő ábrák úgynevezett írásjelek voltak. Abból a korból fennmaradt különleges ábécék segítségével megfejtettem a jeleket és lefordítottam a szöveget. Íme az én megfejtésem:

»ÜZENET IRODALMI, MŰVÉSZETI, KRITIKAI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT«. Így már érthető a dolog. A robbanás végrehajtói üzenetet hagytak a robbantás helyén. Ez az egyetlen logikus magyarázata, mért nem találtunk mást a helyszínen. De elemezzük tovább az üzenet szövegét! Itt a következő szó: folyóirat. Az első pil-

lanatban értelmetlennek tetszik, mert ez a szó ismeretlen a bolygónkon. Gondoljunk azonban továbbra is logikusan! Valljuk be, nyelvünk sem tökéletes. Lehetnek az ismeretlen nyelvnek olyan szabályai, melyekről mi nem tudunk. Ha ebből indulunk ki, könnyen rájöhetünk, hogy az irat szó az irtani ige egyik alakja. Tehát a folyóirat jelentése: folyamatban levő irtás. Ez egyben megmagyarázza azt is, miért történt a robbanás. Ezenkívül van a lapon egy ránk vonatkozó adat is: megjelenik havonta. Azt mindenki tudja, mit jelent megjeleni, és feltételezem, azt is tudják, hogy bolygónkat Havontának hívják. Értik? Benünket akarnak robbantani. Ne várjuk tétlenül a pusztulást! Védekezünk! Riadó!

— Befejezte?

— Igen.

— Akkor kénytelenek leszünk továbbra is teljes agymosást kérni a Központi Igazságszolgáltató Komputertől.

— Miért?

— Azért, mert ön ezzel a képtelen állításával pánikot kelt.

— De miért képtelen az állításom?

— Jól van, megmagyarázzuk még egyszer: először is: nukleáris robbanásról volt szó. Tehát az idegenek rendkívül magas fejlettségi fokon vannak. Ezt ön is mondta. Ki van zárva, hogy egy ilyen civilizáció egy ilyen technikailag primitív üzenetet hagyjon számunkra. Másodszor: maga történész. Próbáljon visszaemlékezni, hogy mi már kizárólag komputerrel dolgoztunk, amikor felfedeztük a nukleáris robbantás titkát. Bizonyára már az ismeretlenek is régen túlhaladták a kommunikációnak ezt a primitív formáját. Jobban jár, ha belátja, hogy tévedett.

— Nem! Nekem igazam van.

— Nincs! — hallatszott egy hang a terem másik feléből.

— Ki volt az?

— Én. A professzor úr tanítványa vagyok.

— És mégis azt állítja, hogy a professzor téved?

— Nem. Az elmélet helyes. Csupán egy apró tévedésről van szó.

— Miről?

— Az irat az írásból származik, nem az irtásból.

— Különben az elmélet helyes?

— Igen.

— Attól félek, önt is át kell adnunk a Központi Igazságszolgáltató Komputereknek.

— Miért?

— Magát is hatalmába kerítette a professzor rögeszméje.

— Az nem rögeszme!

— Kíván valamit mondani az utolsó szó jogán?

— Igen. A professzor úrnak igaza van.

— Befejezte?

— Be.

— Akkor kihirdetem a Központi Igazságszolgáltató Komputer döntését: a professzort és tanítványát teljes agymosásra ítélik. Nekik is jobb lesz, ha elfelejtik rögeszméjüket.

ÖRÖKSÉG

KATONA IMRE

FA LESZEK, HA FÁNAK VAGY VIRÁGA...*

(Egy Petőfi-vers nemzetközi párhuzamai)

A szóbeli és az írásos költészet kettőssége egyetlen korszakban és egyikük számára sem jelentett merev elzárkózást, mindketten kölcsönhatások bonyolult áttételein keresztül fejlődtek. Az egymás felé tekintés indítékai korszakonként változók, hullámhegyek és hullámvölgyek követik egymást; de a szellemi hatásbefogadás mérlege sincs egyenlegben, utóbb az irodalomé lett a vezető szerep. Az átadás-átvétel azonban egyik fél számára sem szolgál, hanem alkotó jellegű: a másiktól kölcsönzött költői helyeket mindketten saját kereteikbe illesztik, magukhoz hasonlítják. E költői helyek az apró elemektől a szerkezetek és történetek egészéig terjedhetnek; a megtett utak sokszor nagyon nehezen kibogozhatók, körforgások is keletkezhetnek. Mindenesetre az irodalmi befogadás neve *folklorizmus*, a népköltészetié pedig *folklorizálás*.

»Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék« — írta Petőfi 1847. február 4-én Arany Jánoshoz küldött első levelében. E tudatos mondatot a XIX. századi haladó népiesek mottójának is tekinthetjük: a társadalmi-művészi egyenjogúsítás szerencsés összefonódásának gondolata. Nemcsak e szép mondat való azonban Petőfítől, hanem a költői, közéleti tettek is. Nem véletlen, hogy máig ő a *nép felé legnyitottabb* költőnk és viszont: a nép is őt fogadta szívébe legjobban. A kettőjük közötti kölcsönhatás még most sincs teljesen felmérve, különösen hiányos a *nemzetközi* vonatkozások felderítése. E téren szeretnék az eddigieknél néhány megállapítással többet mondani.

A Szalkszentmártonban 1845-ben írt *Fa leszek, ha...* című Petőfi-vers eredete inkább csak sejtett, mint tisztázott. Abban megegyeznek a kutatók, hogy idegen indítékú lehet, egyesek szlovák hatásra gyanak-

* Ezt az tanulmányt Petőfi Sándor születésének százötvenedik évfordulója alkalmából közöljük. Következő számainkban újabb írásokkal adózunk a költőóriás halhatatlan emlékének.

szanak. Az is vitatott, hogy egyáltalán van-e magyar (népköltészeti) párhuzama; az itt-ott idézgetett példák nem egészen meggyőzők. Előbb azonban lássuk a Petőfi-verset!

Fa leszek, ha fának vagy *virága*.
Ha *harmat* vagy, én *virág* leszek.
Harmat leszek, ha te *napsugár* vagy,
Csakhogy lényink egyesüljenek.

Ha leányka, te vagy a *mennyország*,
Akkor én *csillaggá* változom.
Ha leányka, te vagy a *pokol*: (hogy
Egyesüljünk) én *elkárhozom*.

E szép szerelmi vallomás megzenésített formában jó évszázadon át a mintegy félszáz hasonló Petőfi-dal közül az egyik legnépszerűbb volt, de nem annyira a parasztság, mint inkább a középrétegek és az értelmiségiek körében. A szerző nevét legtöbben tudták is és szövegén alig változtattak (— Csakhogy *véled* egyesülhessek; — *leánykám* stb.). A »nép« részéről ez tehát az átvételnek olyan formája, amikor változtatás nélkül illetszti bele saját kialakult dalkincsébe. Kevés ilyen tiszta példánk akad!

A rokonított magyar párhuzam kevés, a múlt század második feléből valók, tehát Petőfi utániak; műköltői eredetük kétségtelen és XVIII. századi fordulatokkal vannak teli. Az egyik, *Kriza János* 1863-ban megjelent *Vadrózsák* című gyűjteményéből való teljesebb változat:

Ahon egy virágoskerbe
Zöld pázsit van leherevve.
Egy küsasszon ott nyugoszik,
Koszorúval körülkődik.

— Én sem leán, sem menyecske,
Sem pediglen szelidecske.
Hát a kerbe *virág* vagyok;
Elig nyíloom s már hervadok.

Egy úrfi arra sétála,
Álmélkodik csudájába.
Kérdi tőlle: — szelidecske,
Leán vagy-e vaj menyecske?

— Ha te virág vagy a kerbe,
Én meg leszek *harmat* benne.
Este a virágra szálllok,
Reggelig réta maradok.

(*Kolozsvár, 1863. 178.*)

Aligha kell a szerelmi egyesülés vágyának e finomkodó megfogalmazását bővebben elemeznünk, de az is nyilvánvaló, hogy műköltői eredetű és egyetlen motívuma közös csak Petőfi versével (ahol viszont épp fordított sorrendben szerepel). E székely változat mellett ismerünk még egy szentbenedeki, Nagyenyed környéki szöveget is, ahol az 1. versszak elmarad, nem is »úrfi« szerepel többé, a végére viszont odaillesztettek egy hangulatilag odaillő, valóban népköltészeti szakaszt:

S a *virágot* akkor szedik,
Mikor reggel *harmat* esik.
A legénynek akkor tetszik,
Mikor szépen felöltözik.

(E szöveg különben múlt század végi, *Lázár István: Alsófehér vármegye magyar népe* c. monográfia I. kötetében jelent meg Nagyenyeden, 1899-ben, a 655. oldalon.)

Hajlandók lennének e félnépi dalokat Petőfi verse »széténeklésének« tekinteni vagy XVIII. századi kéziratok forrásokig visszavezetni, ámde mit tegyünk egy *olténiai román kolindával*? Tartalma: a mosás fáradsáimaitól a kút mellett elszunnyadt leányt egy csintalan legény lovának prűszköltetésével riasztja fel. A leány mindenfajta közeledés ellen tiltakozik:

—Nem vagyok lány, sem menyecske,
Sem szép csillag, földre esve;
Tengeren túli *boglárka*,
Hozott engem ringó bárka;
Kannácskában növekedtem.
Meghal, ki megcsókol engem!

A legény válaszában első része már ismert, a befejezés azonban eltér:

— Én *harmat* vagyok; megesve
A virágra szállok este
S tovatűnök illa szárnyal
A virágok illatával.
S *dér* vagyok. Hol én leszálok,
Elhervadnak a virágok.

(*Faragó József-Kiss Jenő: Szarvasokká vált fiúk*. Román kolindák. Bukarest, 1971. 121.)

Nagyon messzire vezetne, ha a sokféle — köztük irodalmi, esetleg fejedelmi, udvari — hatást befogadó kolindák történeti rétegeit elemeznénk, vagy a szintén álmában meglepett *Pávás lány* balladájával is keresnénk a párhuzamokat, inkább térjünk vissza eredeti szöveghökhöz!

Petőfi versének jóval közelebbi párhuzamai is vannak az idézeteknél, ezeket nem annyira a dalok, mint inkább a balladák között tartják számon: az angolok *the two magicians* (a két varázsló, ld. F. J. Child: *English and Scottish Popular Ballads*, I—V. Boston, 1882—1898. 44. sz. típus), a franciák pedig *les transformations* (átváltozások) néven említik, követik őket a románok is *metamorphoze* vagy *meghinita neagra* (szerelmi bűjócseke) megjelöléssel. (l. *Faragó József-Kiss Jenő: A bárányka*. Román népballadák. Bukarest, 1963. 191—192. és jegyzete.) Mind a három elnevezés más-más oldalát domborítja ki ennek a balladás-szertartásos jellegű daltípusnak, melyben legény-leány (férj-feleség) vagy két madár folytat szerelmi párbeszédet, a legény (férj, kakukk) kéri a leányt, aki inkább madárrá, hallá stb. változik, de a másik fél vadász, halász stb. alakjában végül mégiscsak rabul ejti.

Az angol és nyomukban más népek kutatói is hajlamosak a mágikus (varázsos) eredet feltételezésére, bár *Zeusz* sokszor (sas, aranyeső stb.) átváltozásait vagy *Apuleius* kalandorozatát nem tekintik forrásoknak. A magyar *Vargyas Lajos* még e »rövidebb távú« természet-

fölötti bűvölettől is óv, melyet nem minden kutatónak sikerült elkerülnie. Szerinte francia központból sugárzott szét e szerelmi enyelgés, melyet egyes népek (így pl. a skótok is) valóságos átváltozássá, vagyis varázstörténetté alakítottak át, tehát voltaképpen a képletes párbeszédet fantasztikus történetként értelmezték. (I. Vargyas Lajos: *Kutatások a népballada középkori történetében*, IV. Ethnographia, 1962, 234.)

Egyébként egy kevés angol, több neolatin (francia, olasz, román stb.), görög, szláv (lengyel, bolgár stb.), sőt kaukázusi változata van, melyekből — ha csak a magyarra fordított szövegeket tekintjük is át — azonnal szembetűnik a Petőfi-verssel való szorosabb rokonság és némileg módosul Vargyas francia eredeztetése is. Az ő kedvéért mégis kezdjük a francia változattal, mely talán a legközelebb áll Petőfi verséhez is:

Ha tovább jársz utánam,
nevetsz felém,
én *ponttyá* változom
a tó ölén.
Szívem nem lesz tiéd
a föld kerekén.

— Ha ponttyá változol
a tó ölén,
halász leszek biz én,
halászegény;
a ponttyot kifogom
horgom hegyén.

Ha te halász leszel,
halászegény,
én *rózsaszál* leszek
rét-hajlaton;
szívem nem lesz tiéd,
megmondhatom.

Ha rózsaszál leszel
rét-hajlaton,
akkor *kertész* leszek,
kertész bizony;
a rózsát leszedem
rét hajlaton.

Ha te kertész leszel,
kertész bizony,
csillagá változom
az ég közepén;
szívem nem lesz tiéd
a föld kerekén.

Ha te csillag leszel
az ég közepén;
akkor *felhő* leszek,
habos-fehér;
ha te csillag leszel,
kísérlek én.

Ha te felhő leszel,
habos-fehér,
neked adom örömmel
a szívemet én,
hisz miattad vagyok
az ég közepén.

(Dobossy László — Ortutay Gyula: *Ha rózsaszál leszel*... A francia népköltészet gyöngyszemei. Bp. 1956. 113—4. Weöres Sándor fordítása.)

E francia daltípus már két motívumát (rózsaszál, csillag) tekintve rokon Petőfi versével, ha ez a rokonság még távoli és nem közvetlen átvételre, illetve hatásra vall is. Ennél közelebbi párhuzam egyelőre

nincs, hiába jövünk *földrajzilag* közelebb hozzánk. Az egyik bolgár változatban például a leány *pitypalatty* (fűrj) — fehér *hal* — *tű* alakjában bújnék el, de a legény *keselyű* — *halász* (selyemhálóval, majd sűrű szítával) alakjában leli meg. A bolgár dal kezdete és befejezése irodalmi mércével mérve is szép szerelmi vallomás:

Aranyos vagy, aranyos:
Aranyos csöngőcske,
Aranyos függőcske...
Édes, cukros kis falat,
Erdőszéli pitypalatty,
Ezüstfényű holdvilág...
Szerelmemmé teszlek én
Mindörökké örökre!

(Strausz Adolf: *Bolgár népköltési gyűjtemény*, II. Bp. 1892. 153—156.)

A bolgár lakodalmi szokások között szerepel a *szítálás*, melyet a következő szertartásos dallal kísérik:

— Hozzatok, Mária, azt a *sűrű szítát!*
Szítálgjátok gyorsan a hamut, homokot!
Keressük, Mária, a leány *fésűjét*;
A leány *fésűjét*, a legény *gyűrűjét!*

(Uő., I. köt. 77—8.)

Ez utóbbi kis (lakodalmi) kitérő azért fontos, mert a kaukázusi Terek folyó torkolatvidékén lakó *kumükök* kedvelt *lakodalmi* játéka a *pálcázás*: egy legény és egy leány egymással szemben állva szerelmi párbeszédet folytat, miközben változtatva érintik egymást a kis pálcikával (könnyű és hálás feladat lenne ennek szexuális vonatkozásait kideríteni). A leány *galamb* — *hal* — *kölesszem* lesz, a legény *ölyv* — *vashorog* — *kakas* formájában talál reá, míg végül mindketten közös sírba kerülnek. (Bolgár Elek: *A Szovjetunió*. Bp. 1954. 405—6.)

A lakodalmi vessző *román* balladákban már átváltozási lehetőségként maradt fenn: a férjét megunt feleség (e típusa maga is nyilvánvalóan másodlagos) előbb *aranyhallá*, majd *szilvesszővé* — *bodzaággá* — sárga *virággá* változva próbál menekülni, de férje *halász* — *utas* — *juhász*, illetve *kaszás* képében éri utol s végül levágva megszártja, szétszórja a szélben. (Vulcanu József: *Román népdalok*. Bp. 1877. 130—135.)

Végezetül még egy román népballada kívánkozik ide: ebben a szerelmes *kakukk* és a vonakodó, de vonzalmaikat mégis eláruló *gerle* folytat párbeszédet. A gerle a kakukk varázsos anyjától fél, azért szabódik, inkább kis *pogácsa* — *nádszál*, majd *templomi kép* akar lenni, hogy elrejtőzhessen, a kakukk kis *lapát* — *juhászlegény* — *kispap* alakját fölveve követi, imádja őt örökké. (Uő., 97—101.) E balladában tehát *kétszeres* az átváltozás: madarak antropomorfizálódnak, köztük a ro-

mán folklór rejtélyes, varázsos és főként »szerelmes« madara: a *kakukk*, mely talán a legtöbbször szerepel. E ballada különben a *Párjavesztett bús gerlice* középkori, a román népköltészetben is ismert típusnak mintegy ellenpéldája, vagy inkább kiegészítő párja.

Eddig csak a legkülönfélébb példákat szaporítottuk (pedig nem szóltunk regösénekeink szerelmi vonatkozásairól, a népmesei üldözésekről), velük együtt a kérdéseket is, anélkül, hogy valamire is választ adtunk volna. Végleges választ adni ma még nem is lehet, hiszen oly sok változatot nem ismerünk, köztük a *délszávokat* sem! Ennek ellenére is ma már sejteni lehet a továbbhaladás útját.

A szerelmi bűjóska (átváltozás) sok népnél és sok változatban ismert, ezek szerint régi eredetű lehet. Ha eddig Angolországtól a Kaukázusig eljutottunk, semmi akadály, hogy a kört tovább bővítsük. E költői hely tehát jelentős területek nemzetközi közkinccse, aligha lehet francia eredetű vagy egyetlen helyről való. Mindenesetre feltűnő, hogy ismerete Magyarországot körülveszi ugyan, mégis Petőfi révén került csak hozzánk a legújabb korban. E költői hely talán honfoglalás előtti időkből való? (Többnyire vadász, halász, pásztor, utas szerepel benne, kaszás kertész jóval ritkábban, ez is régi eredetre vall.)

A szerelmi bűjóska gondolata oly sokféle formában megfogalmazható (dal, kolinda, ballada, egyéb szertartásos ének stb.), hogy elsi-etett volna egyetlen műfajhoz kötni, hiszen például csak a román népköltészetben belül is legalább háromféle műfajban szerepel. Inkább arra kell gondolnunk, hogy népek, korszakok és alkalmak szerint fogalmazódik mindig újjá, közelítve természetesen a mind modernebb szerelmi vallomás jellegű énekekhez. Némileg hasonló a helyzet, mint a *szerelem kertjével*, melyet Voigt Vilmos kollégám követett még nagyobb idő- és térbeli távolságokra. (*A szerelem kertjében*. Ethnographia, 1969. 238—247.)

E keret annyira rugalmas, hogy a végkifejlet többféle is lehet: boldog beteljesülés vagy tragikus vég, esetleg kettős halál. Hogy mikor melyik megoldást választják és főként miért, arra nincs elegendő adat: a gyűjtők többsége megelégedett a pusztá szöveglejegyzéssel, így sok esetben csak találgatásra vagyunk utalva. Mindenesetre a tragikus vég sugallhatta a kutatók egy részének a *balladák* közé való besorolás gondolatát, hiszen az (akarata ellenére) idegennek eladott lány éppígy tér ki kérője vagy üldözője elől és öngyilkossága után esetenként ő is hallá változik.

A népköltészeti formák hallatlan rugalmasságára vall a szereplők, helyzetek, érdemek cseréje is: éppoly meggyőző kifejezője lehet e típus a szerelmi *vágy*nak, mely nem ismer lehetetlent, mint ahogy a határtalan *gyűlölet*nek is. (I. a megunt férj elutasítását az idézett román változatban.)

Fel kell még figyelni arra is, hogy e típus voltaképp *túlzások* láncolata, míg azonban a kései szerelmi lírában az ilyesféle túlzások (Azt a *hegyet* a *zsebkendőm*nek a négy sarkában is elhordom . . . ; vagy: *Tenger* sűrű habját *kanállal* kimerném . . .) lényegében hasonlatként szerepelnek, itt még megvan eredeti (mágikus vagy szertartásos) jellegük,

illetve annak világos emléke. Épp ezért sem zárnám ki oly határozottan a mágikus-mitológiai vonatkozások lehetőségét, mint ahogyan Vargyas Lajos teszi: e forma oly régi időkbe látszik visszakövethetőnek (állatok szerepelhetnek benne, szertartások részeként is élt stb.), hogy eredetileg a szerelmi bújócska nemcsak játék lehetett, hanem emberfeletti erejű üldöző elől való kitérés, melynek során az emberi hőst valószínűleg egy ugyancsak természetfeletti erejű csodás lény segíthette. (Tudunk a toronyból üldözője elől kácsa képében megszökő francia királylányról, e motívum is népballadában szerepel; itt újra csak utalunk a népmesék különféle üldözési jeleneteire.)

De hát mi köze mindennek Petőfihez? Kérdezhetné végül valaki. Mindez még jobban kidomborítja nagy költőnk zsenialitását, aki egy évezredes, nemzetközi költői helyet talált, azt minden korszerűtlen vonatkozástól (párbeszédes jelleg, az üldözés jelenetsora stb.) megtisztította és az eredetileg epikus—szertartásos jellegű éneket *igazán líraivá* tette. Ugyanakkor elhagyta a másik szereplőt is, ő maradt egyetlen lírai hős, aki határtalan, lehetetlent nem ismerő szerelméhez költői képeket válogat össze (de elhagyja például a régies állatalakban való átváltozás gondolatát, más irányban bővíti tovább a képsort), miközben kozmikus méretűvé, egyúttal egyetemessé és örök érvényűvé is teszi e szép szerelmi vallomást. A *szabadság és szerelem* költője a valóságot ezúttal ismét új oldaláról mutatta be, egy népköltészeti közhelyet valóban felemelt, magasabb szintre helyezett, alig-alig lehet már az eredetre visszakövetkeztetni. Majd száz év múltán valami hasonlót tesz Bartók Béla is a *Csodálatos mandarinban*, mely a szerelmi vágy modern apoteózisa.

Ebben az összefüggésben másodrendű, de kétségkívül még ezután megoldandó kérdés a Petőfi-vers közvetlen forrása. Bizonyosak lehetünk felőle, hogy erre is hamarosan fény derül.

EGTÁJ

JUHÁSZ GÉZA

A NÉPEK ÉS NEMZETISÉGEK KÖZÖTTI KÉTIRÁNYÚ KÖZLEKEDÉS AZ IRODALOM SÍKJÁN*

Számos nézőpont kínálkozik a népek és nemzetiségek közötti kétirányú közlekedés, az irodalmak kölcsönös fordítása vizsgálatához, s valamennyi fontos és hasznos tanulsággal járhat. Vizsgálhatnánk például olyan szempontból, hogy mit nyer az az irodalom, amely a fordítások révén egy másik irodalom jelentős értékeit befogadja, hogyan kamatoztatja, hasznosítja annak tanulságait, eredményeit a maga fejlődésére. Ez azonban a vajdasági nemzetiségek esetében csak részben volna érvényesíthető, mert — legalábbis az írókat, költőket, kritikuskat tartva szem előtt — a jugoszláv népek irodalma az együttélés természetes következményeként nemcsak fordítások útján jut el hozzájuk, hanem eredetiben is. Tárnya lehetne e vizsgálódásoknak az a kérdés is, hogy mit nyer az »adományozó« irodalom, főleg pedig a lefordításra kerülő mű és szerzője a nyelvi határok leküzdése, újabb olvasótömegek meghódítása, a visszhang felerősödése, az akusztikai térség kitágulása révén, átkerülve egy másik nyelvterület és ország irodalmi közegébe. A mi esetünkben ily módon is csak felemás eredményekhez jutnánk, hisz a nemzetiségek nyelvén megjelenő jugoszláv irodalmi termékeknek csak egy része jut el a határainkon túlra, más részük csak néhány tíz- vagy százezres etnikai csoportnak kerül birtokába országhatárainkon belül. Vizsgálhatjuk végezetül azt a kérdést is, hogy egy-egy adott olvasóközönség milyen mértékben gazdagodik — esetleg rövidül meg — egy más nyelvű irodalom behatóbb ismerete — vagy nem ismerése — által. Mivel pedig az irodalmi művek végső soron mégis az olvasók számára íródnak, azzal a céllal, hogy minél többen olvassák őket, ez a szempont látszik legfontosabbnak, s az alábbiakban eszerint vizsgáljuk a jugoszláv népek és a vajdasági nemzetiségek

* Készült a jugoszláv népek és nemzetiségek irodalmának kölcsönös fordításáról (Travnikban 1972. október 16-án) rendezett tanácskozássra.

— magyarok, szlovákok, románok, ruszinok — irodalmának kölcsönös fordítását. Azt vizsgáljuk tehát, hogy a felszabadulás óta eltelt negyed évszázad alatt lefordított és könyv alakban megjelent művek alapján milyen mértékben ismerik, ismerhetik objektíve a vajdasági nemzetségek a jugoszláv népek irodalmát, illetőleg milyen mértékben vehettek tudomást a jugoszláv népek — szerbek, horvátok, szlovénok, makedónok stb. — az említett nemzetségek irodalmáról. Ez a nézőpont annál is indokoltabb, mert a soknemzetiségű Jugoszlávia, ezen belül pedig Vajdaság kultúrájának, külön pedig irodalmainak sokszínűségében, soknyelvűségében is megnyilvánuló egységet és a közöttük meglevő kölcsönhatásokat szemlélteti. Ha abból a tényből indulunk ki, hogy e nemzetségek mint az öngazgatású jugoszláv társadalom szerves részei cselekvőleg részt vesznek annak gazdasági és társadalmi életében, természetes, sőt szükségszerű, hogy kulturális életében is cselekvő részt vegyenek, hogy módjukban álljon a maguk anyanyelvén birtokba venni az ország bármely részén és bármely nyelven létrehozott irodalmi, esztétikai értékeket, valamint gazdagítani azokat a maguk alkotásaival. »A közlekedés a mai világ és a kulturális önkifejezés jelszava, de nem akármilyen, hanem a kétirányú közlekedés, mert csakis ez lehet serkentő hatású« — írja Stevan Majstorović a jugoszláviai magyarságnak az országok (Jugoszlávia és Magyarország) közötti kulturális kapcsolatok fejlesztésében vállalt szerepéről szóló értekezésében.¹

Az irodalmak síkján folyó kétirányú közlekedésnek előbb azt a pályáját vesszük vizsgálat alá, amely a jugoszláv népek irodalmától a nemzetségek felé vezet. Természetes, hogy ezen az úton a félmilliónyi lelket számláló magyarság jutott legmesszebb, ami egyrészt a népesség arányban álló fordítói és kiadói potenciállal, a két háború közt megalapozott pozitív hagyományokkal, nem utolsósorban pedig az egyetemes magyar irodalom rendkívül gazdag fordítói hagyományaival magyarázható. Hogy ezeket az eredményeket néhány számadattal is érzékeltesük, említsük meg, hogy a jelzett időszakban a jugoszláviai magyar fordítók és könyvkiadók rendszeres és folyamatos tevékenységének eredményeként csaknem háromszáz (299) szerb, horvát, szlovén és makedón irodalmi alkotás jelent meg magyar nyelven több mint félmillió példányban.

Bármilyen sokatmondóak és tetszetősek is azonban ezek a számadatok, magukban igen keveset árulnak el arról a jelen esetben legfontosabb kérdésről, hogy a jugoszláviai magyar olvasók milyen mértékben, milyen behatóan ismerik a jugoszláv népek irodalmát, milyen képet alkothatnak maguknak egy-egy korszakról és egy-egy jelentősebb alkotó opusáról, azaz melyek a súlypontjai ennek a fordítói bibliográfiának. Ha a klasszikusok jegyzékét kívánjuk összeállítani, a következő neveket írhatjuk ki a bibliográfiából: Simo Matavulj, August Šenoa, Jovan Jovanović Zmaj, Jakov Ignjatović, Branislav Nušić, Jovan Sterija Popović, Stevan Zremac, Kosta Trifković, Petar Kočić, Ivan Cankar, Borisav Stanković, Janko Veselinović, Radoje Domanović, Ivo

¹ Stevan Majstorović: *Narodnost i međunarodna kultura saradnja*. Kultura 17. 1972. 89.

Cipiko stb. Már itt utalunk rá, bár e kérdésre még visszatérünk, hogy a klasszikus jugoszláv irodalom bibliográfiája — önálló kötetek tekintetében csakúgy, mint gyűjteményes kiadványok révén — a magyarországi bibliográfiában még teljesebb, s ezek kivétel nélkül rendelkezésre állnak a jugoszláviai magyar nemzetiségnek a könyvcseré, azaz könyvbehozatal keretében. Ezzel szemben a kortárs jugoszláv irodalmak hazai magyar nyelvű bibliográfiája nemcsak a klasszikusnál, hanem a magyarországinál is jóval gazdagabb. Bízvást állíthatjuk tehát, hogy a jugoszláv irodalmak legjelentősebb alkotásai, azaz legszámottevőbb alkotói úgyszólván hiánytalanul megtalálhatók a HfD, a Testvériség—Egység, a Forum, a Minerva és a Pomurska založba magyar nyelvű kiadványainak jegyzékében. A teljesség igénye nélkül csak harminc nevet írtunk ki állításunk alátámasztására e gazdag jegyzékből: Mira Alečković, Ivo Andrić, Mirko Božić, Miloš Crnjanski, Branko Ćopić, Oskar Davičo, Vladan Desnica, Antonije Isaković, Szlavko Janevszki, Ciril Kosmač, Ivan Goran Kovačić, Miroslav Krleža, Mihailo Lalić, Desanka Maksimović, Ranko Marinković, Vladimir Nazor, Slobodan Novak, Rastko Petrović, Vasko Popa, Prežihov Voranc, Stevan Raičković, Isak Samokovlija, Meša Selimović, Petar Šegedin, Aco Sopov, Ivan Tavčar, Aleksandar Vučo, Beno Zupančić, Oton Zupančić. De ismeri a jugoszláviai magyar olvasó Danilo Kiš (nem is egy könyvét), Antun Šoljant, Pavle Ugrinovit, Rudi Šeligit, Peter Božićot, Vlado Maleszkit, Boško Petrovićot, Miodrag Bulatovićot, Bora Ćosićot stb. is. A magyar gyermekek legnépszerűbb írói között ott találjuk többek közt Branko Ćopićot, Brana Crnčevićet, Mato Lovrakot, Tone Seliškart, Ela Perocit, Milivoj Matošecot — hogy ismét csak taláalomra ragadjunk ki néhány olyan nevet, akiknek három, négy, öt könyvük is megjelent magyarul, némelyik több kiadásban is. Külön is érdemes emlékeztetni, hogy Ivo Andrić művei igen gazdag válogatásban (Petar Džadžić kitűnő bevezető tanulmányával) négy kötetben, több mint 1600 oldalnyi terjedelemben s 16 000-es összpéldányszámban jelentek meg magyarul, Krleža válogatott művei pedig nyolc kötetben, csaknem 4300 oldalon 20 000-es összpéldányszámban — hogy ismét csak a legjellemzőbb példákat emeljük ki.

Az említett önálló kötetek mellett szempontunkból külön figyelmet érdemelnek a gyűjteményes kötetek, amelyek jelentős mértékben kiegészítik az előbbieket alapján kialakuló általános képet, s úgyszólván teljes egészében lefedik az irodalomtörténeti folytonosság tekintetében még megmaradó fehér foltokat a jugoszláv népek irodalmában. Olyan kiadványokra gondolunk itt, mint a (csaknem ezer oldal terjedelmű) két kötetes *Napjaink éneke*, a modern jugoszláv költészet antológiája, amelyben nem kevesebb mint 120 szerb, horvát, makedón, szlovén stb. költő szólalt meg magyar nyelven, avatott fordítók tolmácsolásában, vagy mint a *Felhőjáték*, ötven jugoszláv költő gyermekeknek szánt verseivel, a *Jugoszláv elbeszélők* tizennégy szerzővel, a *Korok, nézetek, alkotások* című tanulmány- és esszéválogatás s végül a legszebb ifjúsági elbeszélések gyűjteményes kötete. Csak ebben az öt kötetben több mint 200 jugoszláv alkotó művei jutottak el a jugoszláviai magyar olvasókhoz azok anyanyelvén.

Amint azonban már korábban utaltunk rá, a jugoszláviai magyar olvasó számára ennél jóval nagyobb és gazdagabb választékban áll rendelkezésre a jugoszláv népek irodalma. Talán köztudott, hogy immár csaknem másfél évtizede (1957 óta) igen eleven könyvcserre folyik Magyarország és Jugoszlávia között, amire itt azért fontos rámutatni, mert a magyar irodalomban és könyvkiadásban rendkívül gazdag hagyománya van a műfordításnak (amivel különben a legrangosabb írók és költők foglalkoznak), a jugoszláv irodalmak iránt meg, mondhatnánk, egészen kivételes érdeklődés tapasztalható. Ennek illusztrálására talán elég lesz megemlíteni, hogy Petar Petrović Nyegoš *Hegyek koszorúja* 1902 óta három kiadásban (két fordításban) jelent meg, Ivan Goran Kovačić *Tömegsírja* pedig 1946 óta szintén háromszor; Miloš Crnjanski *Örökös vándorlása* már 1941-ben megjelent Budapesten, Ivo Andrić *Híd a Drinán* című regénye pedig először 1947-ben; bizonyára kevés idegen nyelven olvasható Krleža *Balade Petrice Kerempuha* című műve, de a jugoszláv irodalom fáradhatatlan magyar tolmácsolója, a Tito elnök és a szerb PEN-klub által is kitüntetett Csuka Zoltán műfordítói bravúrja gyümölcseként magyarul már 1959 óta élvezhető, sőt ugyancsak Csuka Zoltán érdeméből a *Zászlók* című regény első kötetének fordítása a Forumban való közléssel egyidejűleg készült, s könyv alakban előbb jelent meg magyarul (1965), mint eredetiben! Az is említésre méltó, hogy az újvidéki Forum Könyvkiadó és a budapesti Európa közös vállalkozásának eredményeként, magyarországi és jugoszláviai szerkesztő- és fordítógárda együttműködésének gyümölcseként megjelent Budapesten *A szerbhorvát irodalom kistükré (A kezdetektől 1945-ig)*, amely hazai szerzők tollából származó irodalomtörténeti és korszakismertető bevezetők, valamint életrajzok kíséretében — 90 szerző 900 oldalnyi szemelvényanyagán keresztül — valóban átfogó képet ad népeink irodalmáról. Erre a tevékenységre tette fel a koronát — ismét Csuka Zoltán —, amikor megírta *A jugoszláv népek irodalmának történetét*, amely nagyszerűen eligazít a fordítások felkínálta gazdag anyagban. Az említett könyvcserre keretében pedig mindezek a kiadványok (persze a felsoroltnál sokkal több) szinte megjelenésükkel egyidejűleg hozzáférhetővé válnak a jugoszláviai magyar olvasó számára is, úgyhogy a korábban említett 300 címszót kiegészíthetjük legalább még 70—80 további könyvvel, ha a jugoszláv irodalmak magyar nyelvű bibliográfiáját akarjuk összeállítani, s azt vizsgáljuk, milyen terjedelemben és milyen mélységben ismeri nemzetiségünk a többségi nemzetek irodalmát. Mindezek után talán nem túlzás azt állítani, hogy a jugoszláviai magyar nemzetiség ismeri olyan mértékben a jugoszláv népek irodalmát, mint azok egymáséit, s olvasói, konzumensi minőségben egyenrangú részesei Jugoszlávia irodalmi életének.

A jugoszláviai magyar fordítói és kiadói tevékenység szerepe azonban nem merül ki abban, hogy e műveket az itt élő magyarság számára hozzáférhetővé teszi, hanem vállalva a két szomszédos ország kultúrája közötti közvetítő szerepet — amelyet egyébként Majstorović megítélése szerint a jugoszláviai nemzetiségek közül a magyarság »tölt be legsikeresebben« —, azok jelentős részét eljuttatja a magyarországi olvasókhoz is az országok közötti könyvcserre keretében. Így jutott el a

magyar könyvpiacra a már említett *Napjaink éneke* című antológia, Andrić és Krleža válogatott műveinek négy, illetőleg hat kötete, hasonlóképp Mihailo Lalić, Meša Selimović, Oskar Davičo, Miloš Crnjanski, Vasko Popa, Danilo Kiš, Antonije Isaković, Momčilo Milankov, Beno Zupančić és még egy sor rangos írónk jeles alkotása. Meggyőződésünk, hogy a jugoszláviai magyar műfordítás és könyvkiadás érdemei ezen a téren mindenekelőtt a jugoszláv irodalmak legújabb eredményeinek, korszerű áramlatainak közvetítésében emelkednek ki, míg irodalmaink klasszikusainak bibliográfiája a magyarországi fordítóirodalomban mondható teljesebbnek, s 1945-ig szinte irodalomtörténetileg is folyamatosnak. Épp ezért irodalmi közvéleményünk megítélése szerint a jugoszláviai magyar könyvkiadás jelenleg abban a helyzetben van, hogy — nem lévén jelentősebb adóssága a letűnt irodalomtörténeti korszakok termésének prezentálása terén — minden figyelmét a jelen irodalmi eseményeire, jelenségeire, a most, napjainkban keletkező irodalmi alkotásokra összpontosíthatja, tehát szinkronban lehet a jugoszláv irodalmak jelenével. Hadd illusztráljuk ezt a tényt is néhány példával: Miloš Crnjanski *Roman o Londonu* c. műve már fordításban van (1973-ban jelenik meg), Danilo Kiš legújabb regényének fordítása kéziratból történik, s valószínűleg az eredetivel csaknem egyidejűleg megjelenik magyar fordítása is, de hasonlóképp kéziratból kívánjuk fordítani Meša Selimović készülő regényét is, hogy a *Dervis és a halál*, valamint a *Tvrđava* szép magyarországi sikerei után ez is hamarosan az eredeti után magyarul is hozzáférhetővé váljék itthon és Magyarországon egyaránt. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a köztudottan népes magyar olvasóközönség körében Andrić, Krleža, Crnjanski, Popa, Davičo, Selimović stb. neve immár fogalom, s ehhez nem kis mértékben járult hozzá a jugoszláviai magyar kiadói tevékenység, amely a két háború közti hagyományokat folytatva, a méltán nagyra becsült idősebb fordítógárda mellé — melyet Csuka Zoltán, Szenteleky Kornél, Dudás Kálmán és Herceg János képvisel — felnevelt egy újabbat is Ács Károly, Fehér Ferenc, Bodrits István, Pap József, Borbély János stb. személyében, amely a legnagyobb fordítói teljesítményekre is képes. Crnjanski és Krleža — akik nyelvtudásuknál fogva a magyar fordítás művészi hitelét és szövegűségét egyaránt meg tudják ítélni — nem egy ízben szóltak róluk nagy elismeréssel: »Károly Ács je učinio nemoguće: preveo Stražilovo — i to sjajno!« (Crnjanski). De említhetnénk Ács Krleža-fordításait, Fehér Ferenc Raičković-átköltéseit, Borbély Marinković-fordításait és Bodrits kivételes teljesítményeit a szlovén irodalom tolmácsolásában stb.

Mielőtt az érem másik oldalát is szemügyre vennénk, azaz megvizsgálánánk, hogy voltaképp mit tud a jugoszláv — szerb, horvát, szlovén, makedón stb. — olvasóközönség a vajdasági nemzetiségek irodalmáról, vessünk egy pillantást a vajdasági szlovákok, románok és ruszinok fordítói tevékenységére is.

Ha szem előtt tartjuk, hogy a szlovákok lélekszáma a magyarokénak egyötödét sem teszi ki, akkor a jugoszláv népek irodalmának 110 címszavas szlovák bibliográfiáját igen jelentős teljesítménynek kell tekintenünk, mert kétségkívül arányban van e nemzetiség fordítói és

kiadói kapacitásával. Természetes ugyanakkor, hogy e bibliográfia sok tekintetben különbözik a magyar nyelvűtől, s mindenekelőtt az ifjúsági és gyermekirodalom túlsúlya jellemzi. Ha azonban arra is figyelmeztetünk, hogy e nemzetiség anyanyelvű iskoláztatása szinte kizárólag elemi szintre korlátozódik, tehát a csak anyanyelvükön olvasók túlnyomó többsége is az iskolás korú gyermekek közül kerül ki, akkor érthető, hogy a könyvkiadás, tehát a fordító irodalom is elsősorban ezt az olvasó réteget, illetőleg ennek szükségleteit, olvasói igényeit igyekszik kielégíteni. Nem véletlen tehát, hogy a leggyakrabban szereplő jugoszláv alkotók itt Ela Peroci, Branko Ćopić, France Bevk, Vladimir Nazor és Tone Seliškar, az ifjú és gyermekolvasók országosan is legnépszerűbb írói. Erejüköz és a jugoszláv—csehszlovák kulturális együttműködés nyújtotta lehetőségekhez mérten azonban a jugoszláviai szlovák műfordítók és könyvkiadók is jelentős sikereket értek el a két ország irodalmi kapcsolatainak ápolásában, az úgynevezett hídszerep betöltése útján. A pozsonyi szépirodalmi könyvkiadóval (Slovenské vydateľ'stvo krasnej literatury) és a Mladé Letá könyvkiadóval közös vállalkozásban a jugoszláviai Obzor könyvkiadó nem egy jelentős jugoszláv irodalmi alkotást juttatott el a szlovákiai olvasókhoz. Hogy csak a legjelentősebbeket említsük: Ivo Andrić *Gospodica*, Antonije Isaković *Paprat i vatra*, Jara Ribnikar *Bakaruša*, Slobodan Novak *Tvrđi grad*, Meša Selimović *Derviš i smrt* c. műve 1—4000 példányban, a jugoszláv népköltészet gyöngyszemei pedig még nagyobb mennyiségben (*Kralović a remesko. Ludova rozpravka* — 10 000; *Zlata jablon a devät pávov. Juhoslovenske rozpravky* — 19 000 példány).

Az elmondottak nagyrészt érvényesek a jugoszláviai románok fordítói és kiadói tevékenységére is, azzal a különbséggel, hogy e bibliográfiában 35 címszót találunk, ám nem kevesebb, mint 30 alkotót, sőt ha figyelembe vesszük a gyűjteményes kiadványokat is, mint például a modern jugoszláv költészet antológiáját s a *Velika godina* címen megjelent novellaválogatást, akkor ez a szám jóval nagyobb. Akárcsak a szlovákoknál — s ugyanazon okokból —, itt is túlsúlyban vannak az ifjúsági és gyermekkönyvek, itt is Ćopić a legnépszerűbb, leggyakrabban fordított és kiadott író, de itt találjuk Andrić válogatott novelláit és a *Prokleta avlija*t, Veljko Petrović elbeszéléseit, Vasko Popa verseit, és ismét Lovrakot, Seliškart, Arsen Diklićet, Dragan Lukićot és az ifjúság és gyermekek íróinak egész sorát.

A ruszin a legkisebb lélekszámú vajdasági nemzetiség, s ehhez kell mérnünk fordítói és kiadói tevékenységét is. A bibliográfia adatai szerint a tárgyalt időszakban hat irodalmi alkotást fordítottak le és adtak ki ruszin nyelven a jugoszláv népek irodalmából, s ezek kivétel nélkül a gyermekeknek szólnak: Branko Ćopić *Armija odbrana tvoja* és *Priče partizanke*, Vladimir Nazor *Minji* (Pripovedki za dzeci), Petar Mardešić *Kristofor Kolumbo*, Ivan Franko *Vibrani tvorci*, Mirosljub Jevtović *Pripovedki o Titovi*.

Összegezeként tehát megállapíthatjuk, hogy a Vajdaságban élő négy nemzetiség nyelvén a felszabadulás utáni negyedszázad során összesen mintegy 450 kötetben jelent meg a jugoszláv népek irodal-

mának színe-java, s e könyvek összpéldányszáma meghaladja a 600 000-et, ami — mint láttuk — nemcsak mennyiségben, de a választékot, a lefordított alkotások esztétikai értékét tekintve is méltóképpen reprezentálja e nyelveken a jugoszláv népek irodalmának erejét.

Ha további fejtegetéseink során több szó esik majd a problémákról és tennivalókról, mint az elért eredményekről, annak az az igen egyszerű magyarázata, hogy a jugoszláv népek és a vajdasági nemzetiségek irodalmi között a csereforgalom meglehetősen egyirányú, azaz, ha a címben említett kétirányú közlekedésnek azt az irányát vizsgáljuk, amely a nemzetiségektől a népek, a »kisebbségeiktől« a »többségiék« felé vezet, akkor jóval több problémát és tennivalót találunk, mint eredményt. Nem újság ez, hisz mind vajdasági tartományi, mind szerbiai köztársasági szintű megbeszéléseken nem egyszer volt napirenden ez a kérdés. A már többször idézett Majstorović cikkében is olvashatunk erről: »Minden jel arra a tényre utal, hogy a nemzetiségi és a jugoszláv kultúrák közötti közlekedés sokkal intenzívebb és sokoldalúbb az előbbiektől az utóbbiak irányában, mint fordítva.«² Persze aligha jutna eszébe valakinek ezen a téren valamilyen reciprocitást számon kérni, hisz a számadatok és mennyiségi mutatók a művészi alkotások szférájában vajmi keveset jelentenek. Mégis le kell írunk, hogy a négy vajdasági nemzetiség nyelvén a felszabadulás utáni negyedszázad során 450 szerb, horvát, szlovén és macedón nyelvről fordított könyv jelent meg, míg a jugoszláv népek nyelvén mindössze 35 mű e nemzetiségek irodalmából, mégpedig magyarról 31, szlovák és román nyelvről 2—2, ruszinról pedig egyetlenegy sem! Azaz mégsem, mert néhány ruszin alkotás mégis megjelent horvátul, de hogyan. Idézzünk Đura Laćaknak, a Ruske slovo szerkesztőjének körkérdésünkre küldött válaszából: miután arról tudósít, hogy dr. Vinko Žganec (saját) kiadásában (2000 példányban) megjelentetett egy könyvet *Narodne pjesme jugoslovenskih Rusina* címmel, így folytatja: »Sajnos, meg kell állapítanunk, hogy ruszin nyelvről 1945 és 1972 között egyetlen könyvet sem fordítottak le a jugoszláv népek nyelvére! 1964-től napjainkig a jugoszláviai ruszinok irodalmi alkotómunkássága igen jelentős eredményeket mutathat fel, ezek azonban még mindig csak a ruszin nyelvet tudók számára ismeretesek. Kedvező méltatásokat olvashattunk róluk még külföldön is (a Szovjetunióban, Csehszlovákiában, Lengyelországban, a Német Szövetségi Köztársaságban, az Egyesült Államokban és Kanadában), míg Jugoszlávia népeinek nyelvterületén ismeretlenek maradtak«.

Hasonló példákat bizonyára valamennyi nemzetiség tapasztalataiból idézhetnénk. Nem egy jugoszláviai magyar író akadt, akinek könyve 10—20 000-es példányszámot is elért a hazai és magyarországi könyvpiacra együttvéve, de a szélesebb jugoszláv irodalmi és kulturális közvélemény nem vett róla tudomást. Elmondhatjuk pl. azt is, hogy a tárgyalt két és fél évtized alatt a jugoszláviai magyar íróknak összesen 308 könyve jelent meg eredetiben, s ebből a jugoszláv olvasó-

² I. m. 89.

közönség mindössze 31-et ismerhetett meg, tehát minden tizediket! Még érdekesebb képet kapunk, ha külön is megvizsgáljuk a jugoszláviai magyar könyvkiadás háború utáni fejlődésének két korszakát — az 1945—57 és az 1958—70 közöttit —, s azokat vetjük egybe ilyen szempontból. Azt találjuk ugyanis, hogy az első korszak 66 címszava közül 13, azaz minden ötödik, a második korszak 242 címszava közül pedig mindössze 18, azaz minden tizennegyedik jelent meg a jugoszláv népek valamelyikének nyelvén. E számok tanúsága szerint a visszaesés az utóbbi évtizedben következett be, ami kétségkívül a hazai könyvkiadás általános helyzetével magyarázható, de gyakorlatilag azt jelenti, hogy a jugoszláv könyvkiadás nem tartott lépést az alkotó lendület sohasem tapasztalt magyarányú föllendülésével a nemzetiségi irodalmakban, sem az esztétikai értékek kétségtelen gyarapodásával. S itt már nem is csak — talán nem is elsősorban — a nemzetiségi kultúrák és irodalmak érdekeiről van szó. Tökéletesen egyetértünk Majstorović tézisével, miszerint: »Ha a jugoszláv kulturális közvélemény nem ismeri meg kellőképpen a magyar nemzetiség kulturális eredményeit, s ha ez az eredeti kulturális folyamat nem szövődik bele szervesen a jugoszláv kulturális folyamatokba, akkor ennek nem a magyar nemzetiség kultúrája vallja kárát, hanem a jugoszláv kultúra egész területe, amely szegényebb lesz egy impulzussal, és elmulasztja a lehetőséget, hogy ezt is beiktassa a saját nemzeti kifejezési formái közé és bekapcsolja azok eleven keringésébe.«³

Soroljuk fel mégis, kiket fordítottak leggyakrabban a jugoszláviai magyar írók közül a jugoszláv népek valamelyikének nyelvére: 4—4 alkalommal jelent meg Sinkó Ervin, Majtényi Mihály és Debreczeni József, 3 ízben Herceg János, két-két ízben pedig Major Nándor, Sulhóf József, Tolnai Ottó és Fehér Ferenc. Ha azonban ezt a jegyzéket kiegészítjük azoknak a nevével, akik egy-egy alkalommal jelenhettek meg valamelyik jugoszláv nyelven — Kvazimodo-Braun István, Gál László, Ács Károly, Zákány Antal, Végel László, Németh István, Gajdos Tibor —, akkor a szerzők csekély száma mellett e jegyzék viszonylagos »előregedettsége« is szemünkbe tűnik: Tolnai és Végel kivételével ugyanis nem találunk itt egyetlen nevet sem a fiatalabb, igen tehetséges és termékeny nemzedék soraiból — Brasnyó István, Domonkos István, Varga Zoltán stb. —, akik pedig immár több jelentős művel írták be nevüket a jugoszláviai magyar irodalomba. E jegyzék ismét csak azt az állításunkat támasztja alá, hogy a jugoszláviai magyar irodalomban tapasztalható alkotói lendület és az ennek eredményeként létrejött gazdag termés jugoszláv nyelveken történő prezentálása közötti feltűnő aszinkronra éppen az utóbbi évtized során került sor. Megjelent ugyan két lírai antológia, egy szerbhorvát (*Sedam maderskih pesnika iz Vojvodine — Hét vajdasági magyar költő*, Belgrád, Nolit, 1965), egy pedig macedón nyelven (*Počinka vo očite. Od poezijata na ungarcite vo Jugoslavije — Elpihenek a szemedben. A jugoszláviai magyar költészetből*, Kočo Racin, 1964), de mindmáig nincs egy jó novellaválogatás, hogy a többi hiányosságról egyelőre ne is szóljunk.

³ I. m. 93.

A szlovák irodalomból Michal Babinka egy műve (*Ibi zemlja*. Matica srpska, 1970) és egy kétnyelvű költői antológia jelent meg (*Raspevana ravnica*. Kultura, Bački Petrovac, 1962), románról pedig Mihai Avramescu egy regényét (*Slomljena mladost*. Matica srpska, 1955 — magyarul: *Letört ágak az »Ezüstherceg«* c. kötetben. Forum, 1972) fordították szerbhorvára, Slavco Almajan pedig egy verseskötetét (*Pantomima za nedeljno popodne*. Matica srpska, 1968) adta közre a saját fordításában.

Ismeretes, hogy e — jelenleg úgyszólván holtpontra jutott — kérdés megoldására mind a vajdasági tartományi, mind a szerbiai közletársasági művelődési közösség lépéseket tett. A nemzetiségi irodalmak fordításának előmozdítása érdekében felajánlotta a kiadóknak a szerzői és fordítói tiszteletdíjak egy részének megtérítését és a kiadóknak a példányszámok bizonyos hányadának megvásárlását a könyvtárak részére. Az első lépések biztatóak, a Matica srpska kiadói műhelyében több nemzetiségi író művének fordítása van folyamatban, s az eredmények a közeljövőben várhatók. De ne áltassuk magunkat! Ezek az intézkedések voltaképpen adminisztratív jellegűek, s mint a gazdasági és politikai életben, itt is csak szükségmegoldások és átmeneti érvényűek lehetnek. Azzal ugyanis, hogy egy nemzetiségi író könyvének szerbhorvát nyelvű kiadásából, mondjuk, 200 példány eljut — ingyen! — a könyvtárakba, a másik 200 pedig a kiadó nyakán marad, és egy-két év múlva a leírás sorsára jut, még nem válik a nemzetiségi irodalom az egyetemes jugoszláv kultúra szerves részévé, a nemzetiségi szerző és műve még nem kerül be a jugoszláv irodalmi köztudatba.

Néhány évvel ezelőtt a jugoszláviai magyar írók alkotó munkásságának feltételeit elemezve, arra a megállapításra jutottam, hogy a nemzetiségi írók műveinek publikálása voltaképp kívül esik a nagy jugoszláv kiadók tevékenységi körén, azaz nem illik bele profiljukba. Ha ugyanis idegen nyelvekről akarnak fordíttatni, a világirodalmi méreteiben már afirmálódott alkotók művei között válogathatnak, ha pedig kísérletezésre támad kedvük, ismeretlen vagy kezdő írók, költők megjelentetésének kockázatát kívánják vállalni, találnak ilyet eleget a saját nyelvterületükön. Mért tételnék e problémáikat még a nemzetiségi írók alkotásainak megjelentetésével is? A kérdést talán úgy kellene felvetni, hogy mi módon lehet például a Matica srpskát, a Nolitot, Prosvetát, Naprijedet, Cankarjeva založbát, a Kočo Racint stb. biztosítani afelől, hogy a közművelődési közösséggel megféleztelt példányszámmaradó része valóban vevőre talál.

Ehhez, úgy vélem, az említett és mindenképpen hasznos adminisztratív intézkedéseknél többre van szükség. Ha el akarjuk érni, hogy ezek az adminisztratív intézkedések belátható időn belül fölöslegessé váljanak, meg kell változtatni a nemzetiségi kultúrák és irodalmak ránti magatartást. A könyvkiadók, a Nolit, Prosveta, Matica srpska, Dsvit erőfeszítéseit — amelyek mégiscsak hoztak bizonyos eredményeket — a sajtónak és általában a tömegkommunikációs eszközöknek ellene az eddiginél sokkal hatékonyabban támogatniuk. Arra gondolunk, hogy a nagy lapok, a rádió és televízió ne csak bizonyos

apropó kapcsán eszméljenek rá, hogy lám, hazánkban nemzetiségek is élnek, hanem éppoly rendszeresen kísérik figyelemmel életüket, kulturális és irodalmi tevékenységüket, mint az ország többi népének és vidékének életét. Bori Imre irodalomtudóssal pl. szívesen készítenek riportot fővárosi lapok arról, hogy magyarországi kollégáinak egy része tapsol neki, mások kiátkozzák, de valamennyien számon tartják eredeti nézeteit, ám senkinek sem jutott még eszébe, mondjuk, *A jugoszláviai magyar irodalom története* c. munkáját lefordítani valamelyik jugoszláv nyelvre, pedig jól eligazíthatná a nemzetiségünk irodalma iránt érdeklődőket. Sőt, ugyancsak Bori Imre válogatásában és szerkesztésében két »kistűkör«-szerű antológia is egyenesen kínálja magát más nyelvekre való közlésre, minthogy az egyik irodalmunk két háború közti, a másik pedig háború utáni korszakát mutatja be bőséges szemelvényanyaggal, az írókról és korszakokról szóló bevezető írásokkal, illetőleg bio-bibliográfiai jegyzetekkel. Úgy véljük, itt valahol kell keresnünk a megoldás kulcsát: a nemzetiségeket — ideértve kultúrájukat, tehát irodalmukat is — nem lehet valami egzotikumként, különös jelenségként kezelni, mert szükségszerű, hogy amint a nemzetiségi kultúrák megnyíltak a jugoszláv kultúrák és irodalmak előtt, azok is megnyílnak emezek előtt, hogy a nemzetiségi irodalmak ne csak befogadói, esetleg közvetítói legyenek a jugoszláv irodalmaknak, hanem alkotói és cselekvő részeivé is váljanak. Ha pedig a tömegkommunikációs eszközök szerepére gondolunk a nemzetiségi kultúráknak az egyetemes jugoszláv kulturális áramlatokba való bekapcsolása terén, akkor ezen a nemzetiségi kulturális és irodalmi események — pl. irodalmi díjak, pályadíjak stb. odaítélése — regisztrálását értjük, a díjazott művek ismertetését, esetleg szemelvények előzetes közlését, amivel fel lehet hívni mind a kiadók, mind az olvasók figyelmét a kivételes teljesítményre. Ennek egyik feltétele azonban bizonyára az volna, hogy a nagy lapok, a rádió és televízió vegye végre tudomásul, hogy Vajdaságban jugoszláv népek és nemzetiségek vegyesen élnek, s amint külföldi tudósítójának feltétlenül kell tudnia angolul, vajdasági tudósítójának tudnia kell az itt élő nemzetiségek egyikének-másikának nyelvét, ha nemcsak a búza és kukorica hozamáról, hanem a kulturális eseményekről is be akar számolni.

Nyilvánvaló, hogy az itt megrajzolt összkép meglehetősen sötét, hisz nem is a nulláról való kiindulásnál tartunk, hanem szerény és sajnos eredménytelen kísérletek után oda jutottunk vissza. Emlékeztethetnénk például az újvidéki Forum és a belgrádi Prosveta egykori megállapodására, miszerint a belgrádi kiadó rendszeresen megjelenteti szerbhorvát nyelven az év legjobb jugoszláviai magyar könyvének nyilvánított s a HÍD-díjjal kitüntetett alkotást. Két könyv — a 12 közül! — meg is jelent, de azóta ez a kezdemény is áldozatául esett a teljes közönynek csakúgy, mint a Nolit és a Matica srpska későbbi kísérletei is. Ha azonban nem hinnénk a megoldás lehetőségében, a céltudatos és összehangolt erőfeszítések sikerében, az annyit jelentene, hogy nem hiszünk az irodalom, az írott szó varázslatos erejében, akkor pedig allgha lett volna erőnk e kérdések elemzéséhez és a megoldási módok kutatásához.

A JUGOSZLÁV NÉPEK IRODALMA MAGYAR FORDÍTÁSBAN

1945—1970

(Jugoszláviai kiadások)

1947

1. ČOPIĆ, Branko: PIONÍROK. Színpadi mesejáték 5 felvonásban. Ford. Veres Iván. Szabadka, HÍD, 30 o. 19×13 cm, 2000 pld.

1948

1. KOČIĆ, Petar: BORZ A BÍRÓ ELŐTT (Jazavac pred sudom). NUŠIĆ, Branislav: ANALFABETA. Szabadka, HÍD. 40 o. 20×14 cm.
2. ČOPIĆ, Branko: PARTIZÁNMESEK (Priče partizanke). Ford. Rubin Péter. Szabadka, HÍD, 95 o. 24×17 cm, 2000 pld.
3. NAZOR, Vladimir: GRÚJÓ, A KIS PIONÍR (Gruja mali pionir). Ford. Pataki László. Szabadka, HÍD, 47 o. 22×15 cm, 4000 pld.
4. SUČEVIĆ, Branko P.: HÜBELE ORSZÁG (Zemlja Tandarija). Ford. Kovács Sztrikó Zoltán. Szabadka, HÍD, 29 o. 21×14 cm.

1949

1. CANKAR, Ivan: SZOLGÁK (Hlapci). Dráma 5 felvonásban. Ford. B. Szabó György. Újvidék, Testvériség—Egység, 34 o. 21×14 cm, 2000 pld.
2. ANDRIĆ, Ivo: NYUSZI (Zečići). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 110 o. 19×13 cm, 3000 pld.
3. ČOPIĆ, Branko: NAPSUGARAS KÖZTÁRSASÁG (Sunčana republika). Ford. Gál László. Újvidék, Testvériség — Egység, 35 o. 28×20 cm, 8000 pld.
4. CANKAR, Ivan: JERNEJ SZOLGALEGÉNY ÉS AZ Ő IGAZSÁGA (Hlapec Jernej in njegova pravica). Újvidék, Testvériség — Egység (Híd könyvek), 98 o. 3000 pld.

1950

1. ČIRIĆ, Milorad: A JELENÉS. Vigjáték egy felvonásban. Ford. Hornyik János, Újvidék, Testvériség — Egység, 34 o. 20×14 cm, 1800 pld.
2. NUŠIĆ, Branislav: A MEGBOLDOGULT (Pokojnik). Vigjáték 3 felvonásban. Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 88 o. 20×14 cm, 1800 pld.
3. NUŠIĆ, Branislav: A MINISZTER FELESEGE (Gospoda ministarka). Vigjáték 4 felvonásban. Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 103 o. 20×14 cm, 1800 pld.
4. NUŠIĆ, Branislav: VILÁGHÁBORÚ (Svetski rat). Bohózat egy felvonásban. Ford. Garay Béla. Újvidék, Testvériség — Egység, 21 o. 20×14 cm, 1800 pld.
5. NUŠIĆ, Branislav: A VILÁG (Svet). Színmű 4 felvonásban. Ford. Garay Béla. Újvidék, Testvériség — Egység, 78 o. 21×14 cm, 1800 pld.
6. POPOVIĆ, Jovan Sterija: FELFUVALKODOTT TÖK (Pokondirena tikva). Vigjáték 3 felvonásban. Újvidék, Testvériség — Egység, 58 o. 20×14 cm, 1800 pld.
7. VIDAM SZÍNPAD (Vesela pozornica). Ford. Kollin József, Steinitz Tibor. Újvidék, Testvériség — Egység. 20×14 cm, 2000 pld.
8. JOVANOVIĆ, Jovan Zmaj: GYEREKEK, MADARAK, ÁLLATOK (Deca, ptice, vevice). Újvidék, Testvériség — Egység, 67 o. 28×20 cm, 4000 pld.
9. CANKAR, Ivan: ELBESZÉLESEK. Ford. Hornyik János. Újvidék, Testvériség — Egység, 26 o. 29×20 cm, 3000 pld.
10. TRIFKOVIĆ, Kosta: A TANFELÜGYELŐ (Školski nadzornik). Újvidék, Testvériség — Egység.
11. JUGOSZLÁV ELBESZÉLŐK (Jugoslovenski pripovedaci). Újvidék, Testvériség — Egység, 343 o. 2500 pld.

1951

1. IGNJATOVIĆ, Jakov: ÖRÖK VÖLEGÉNY (Večiti mladoženja). Történet 5 képbén zárójelenettel. Színpadra alkalmazta Petar Petrović. Ford. Lázár István. Újvidék, Testvériség — Egység, 91 o. 20×14 cm, 1500 pld.
2. NUŠIĆ, Branislav: A GYÁSZOLÓ CSALÁD (Ožalošćena porodica). Vigjáték 3 felvonásban. Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 102 o. 20×14 cm, 1500 pld.
3. GALOGAŽA, Slobodan: KIS FALU NAGY FENYBEN (Put u svetlost). Ford. Gál László. Újvidék, Testvériség — Egység, 30 o. 29×20 cm, 3000 pld.
4. PREŽIHOV, Voranc: GYÖNGYVIRÁG (Solžice). Újvidék, Testvériség — Egység, 90 o. 28×21 cm, 3000 pld.
5. TARFEJŰ ÉS MÁS SZERB NÉPMESEK. Magyarul elmeséli Hornyik János. Újvidék, Testvériség — Egység, 30 o. 29×20 cm, 3000 pld.

1952

1. KOVACIĆ, Ivan Goran: TÖMEGSÍR (Jama). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Testvériség — Egység, 45 o. 25×17 cm, 2500 pld.
2. IGNJATOVIĆ, Jakov: RESPEKTUS VÁSZA (Vasa Rešpekt. Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Testvériség — Egység, 171 o. 20×14 cm, 2200 pld.
3. STANKOVIĆ, Borislav: GÚZSBA KÖTÖTT ÉLET (Nečista krv). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Testvériség — Egység, 186 o. 21×15 cm, 2500 pld.
4. KRLEŽA, Miroslav: MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDNOVELLÁK. Az itt közölt elbeszélések a Hrvatski bog Mars című kötetből valók (Izbor iz zbirke: Hrvatski bog Mars) Ford. Sinkó Irma. Újvidék, Testvériség — Egység, 207 o. 21×15 cm, 2200 pld.
5. SREMAC, Stevan: BÜROK ÉS ANGOLOK (Buri i Englezi). Ford. Kovács József, Újvidék, Testvériség — Egység, 16 o. 30×21 cm, 3000 pld.
6. VESELINOVIC, Janko: ANYÓS (Svekrva). Ford. Hornyik János. Újvidék, Testvériség — Egység, 100 o. 17×12 cm, 3000 pld.
7. LUČEV, Júlia: ŐSÍKÉK ÉS HÜGOCSKÁK, BOGARAK ÉS NYUSZIKÁK (Bubice i zeke za bate i seke). Ford. Lučev Júlia, Gál László. Újvidék, Testvériség — Egység, 33 o. 24×19 cm, 6000 pld.
8. BORIĆ, Slobodan: PÓK PÁL ESETE BOGÁR KATICÁVAL (Buba Mara i pauk Gara). Versek. Ford. Gál László. Újvidék, Testvériség — Egység. 39 o. 17×25 cm, 6000 pld.

1953

1. BOŽIĆ, Mirko: VISSZAVONULÁS (Povlačenje). Dráma 4 felvonásban. Ford. Lévay Endre. Újvidék, Testvériség — Egység, 79 o. 21×15 cm, 500 pld.
2. ČOŠIĆ, Dobrica: MAJD MEGVIRRAD MÁR... (Daleko je sunce). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 384 o. 21×15 cm, 2000 pld.
3. STANKOVIĆ, Borislav: RISKÁ (Njegova Beika). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 22 o. 17×12 cm, 7000 pld.
4. LUKIĆ, Dragan: FUTBALLOZÓ ALLATOK (Zveri kao futbaleri). Ford. Gál László. Újvidék, Testvériség — Egység, 16 o. 21×20 cm, 6000 pld.
5. PREŽIHOV, Voranc: LENN A VÖLGYBEN (Jamnica). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 461 o. 2000 pld.
6. AZ ÉN VERSIKÉIM. Szlovén népköltemények (Slovenačke narodne pesme) Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Testvériség — Egység. 16 o.

1954

1. ANDRIĆ, Ivo: KISASSZONY (Gospodica). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 203 o. 20×14 cm, 1500 pld.
2. ČOPIĆ, Branko: MESE A MEDVÉRŐL ÉS MÉG 3 NOVELLA (Medvjeda priča). Ford. Stadler Aurél. Szabadka, Minerva, 30 o. 21×15 cm, 1500 pld.

1955

1. DIKLIC, Arsen: ESŐ (Kiša). Ifjúsági regény. Ford. Hornyik János. Újvidék, Testvériség — Egység. 101 o. 17×12 cm, 2500 pld.
2. ČOPIĆ, Branko: KISPAJTÁSOK A KILIMANDZSÁRON (Put za Kilimandžaro). Ford. Gál László. Újvidék, Testvériség — Egység, 10 o. 17×23 cm, 5000 pld.

1956

1. ČOŠIĆ, Dobrica: GYÜKEREK (Koreni). Regény. Ford. Ács Károly. Újvidék, Testvériség — Egység, 251 o. 20×15 cm, 2000 pld.
2. NAZOR, Vladimir: JOZSE, AZ ÓRIÁS (Veli Jože). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Magyar Szó, 31 o. 24×17 cm, 1500 pld.
3. ČAZI, Josip: SZEMBEN A VIHARRAL (Licem prema buri). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 122 o. 20×14 cm 1500 pld.
4. VÁLOGATOTT ELBESZÉLÉSEK. A jugoszláv írók legszebb ifjúsági elbeszéléseiből (Izabrane pripovetke. Iz najljepših pripovedaka za omladinu jugoslovenskih pisaca). Újvidék, Magyar Szó, 473 o. 1500 pld.

1957

1. ČOŠIĆ, Branimir: SZEDETT FA (Pokošeno polje). Ford. Ács Károly. Újvidék, Testvériség — Egység 426 o. 21×15 cm, 2000 pld.

1958

1. KALEB, Vjekoslav: ÁLDOTT POR (Divota prašina). Ford. Ács Károly. Újvidék, Testvériség — Egység, 161 o. 21×15 cm, 15000 pld.
2. ČANKAR, Ivan: JERNEJ SZOLGALEGÉNY ÉS AZ Ő IGAZSÁGA (Hlapec Jernej in njegova pravica). Újvidék, Testvériség — Egység, 118 o. 16×11 cm, 2980 pld.

3. KAZIMIROVIĆ, Vasa: A SZABADSÁG ZÁSZLAJA ALATT (Pod zastavom slobode). Ford. Bodrits István. Újvidék, Testvériség — Egység, 378 o. 20×15 cm, 2000 pld.
4. BEVK France: TITO (Knjiga o Titu). Ford. Bodrits István. Újvidék, Testvériség — Egység 111 o. 20×14 cm, 3000 pld.
5. HÓS GYEREKEK (Mali heroji). Ford. Herceg János. Újvidék, Testvériség — Egység, 217 o. 21×14 cm, 2000 pld.

1959

1. JANEVSZKI, Szlavko: FALU A HÉT KÖRIS MÜGÖTT (Selo zed sedumte Jaseni). Ford. Herceg János, Újvidék, Forum, 270 o. 20×14 cm, 7000 pld.
2. VUČO, Aleksandar: HALOTT JELSZAVAK (Mrtve javke). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 278 o. 20×14 cm, 1500 pld.
3. ISAKOVIĆ, Antonije: NAGY GYEREKEK (Velika deca). Ford. Ács Károly. Újvidék, Forum, 181 o. 20×14 cm, 1600 pld.
4. POPOVIĆ, Jovan: IGAZ LEGENDÁK (Istinite legende). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 324 o. 20×14 cm, 1500 pld.
5. KARIC, Zivojin: MARISKA ÉS A CSUDALÓ (Priča o Marijani i čudnome konju). Ford. Ács Károly. Újvidék, Testvériség — Egység, 16 o. 26×19 cm, 983 pld.
6. KOSIER, Berislav: JÓ SZELET, KÉK MADÁR (Dobar vetar, plava ptico). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 214 o. 24×15 cm, 2000 pld.
7. LOVRÁK, Mato: HÖFŰVÁSBAN (Vlak u snijegu). Ford. Kopeczky László. Újvidék, Forum, 96 o. 24×15 cm cm, 2000 pld.
8. SELIŠKAR, Tone: A KÉK SIRÁLY (Bratovščina Sinjega galeba). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 128 o. 24×15 cm, 2000 pld.
9. SEP, Vida: SZLOVÉN NÉPBALLADÁK ÉS ROMÁNCOK KISTŰKRE. Dr. Pável Ágoston fordításal. Muraszombat, Pomurska založba, 31 o. 20×14 cm, 500 pld.
10. CRNJANSKI, Miloš: ŐRÖKÖS VÁNDORLÁS (Seobe). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 214 o. 20×14 cm, 1500 pld.
11. ANTIĆ, Miroslav: A VILÁG BAL OLDALA (Leva strana sveta). Ford. Fehér Ferenc (A Színek és szavak c. közös kötetben) Újvidék, Forum, 172 o. 14×16 cm, 600 pld. (Kétnyelvű)
12. LALIC, Mihailo: LAKODALOM (Svadba). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 226 o. 20×14 cm, 1500 pld.

1960

1. KRLEŽA, Miroslav: BANKETT BLITVÁBAN (Bankett u Blitvi). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 465 o. 21×12 cm, 1400 pld.
2. MATAVULJ, Simo: FRÁTER BARNABÁS (Bakonja fra-Brne). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 276 o. 21×12 cm, 600 pld.
3. ŠEGEDIN, Petar: ISTEN GYERMEKEI (Deca božja). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 425 o. 21×12 cm, 500 pld.
4. TAVČAR, Ivan: VISOKÓI KRONIKA (Visoška kronika). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 253 o. 21×12 cm, 500 pld.
5. PREŽIHOV, Voranc: VADÓCOK (Samorastniki) Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 276 old. 21×12 cm, 2000 pld.
6. DIKLIC, Arenen: NE NÉZZ VISSZA, FIAM (Ne okreći se sine). Ford. Kopeczky László. Újvidék, Forum 96 old. 24×15 cm, 700 pld.
7. LOVRÁK, Mato: SZIKRÁCSKA (Iskrica). Ford. Sulhóf József. Újvidék, Forum, 157 old. 24×15 cm, 1000 pld.
8. STANČIĆ, Ante: A KIS KALÓZ (Mali pirat). Ford. Bencz Mihály. Újvidék, Forum, 178 old. 24×15 cm, 1000 pld.
9. LUKIĆ, Dragan: TARSOLYOMBÓL (Iz levog džepa). Ford. Majtényi Mihály. Újvidék, Forum, 24×17 cm, 600 pld.
10. VUKADINOVIC, Ljubomir — STEFANOVIĆ, Dragoš: OLIMPIA A DZSUNGELBEN (Olimpija u džungli). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 203 old. 24×15 cm, 600 pld.

1961

1. ŠTEFAN, Florika: TETTEN ÉRT BÁNAT (Tuga uhvaćena na djelu). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 78 o. 16×14 cm, 345 pld.
2. KOSMAČ, Ciri: SZEP TAVASZI NAP (Podmladni dan). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 289 o. 20×12 cm, 500 pld.
3. ŠENOVA, August: PARASZTLÁZADÁS (Seljačka buna). Ford. Balázs Pál. Szabadka, Minerva, 89 o. 17×12 cm, 2500 pld.
4. ČOPIĆ, Branko: NIKOLA BURSZÁCS KALANDJAI (Doživljaji Nikolettine Bursaća). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 165 o. 20×14 cm, 1979 pld.
5. ČOPIĆ, Branko: PARTIZÁN MESÉK (Priče partizanske). Ford. Sárosi Károly. Szabadka, Minerva, 120 o. 17×12 cm, 2500 pld. (Kétnyelvű)
6. MARINKOVIĆ, Ranko: KEZEK (Ruke). Ford. Borbély János. Újvidék, Forum, 285 o. 21×12 cm, 1350 pld.

7. SAMOKOVLJA, Isak: HANKA (Hanka). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 295 o. 20×12 cm, 804 pld.
8. DOMANOVIĆ, Radoje: KINLÓDIA (Stradija). Ford. Bogdánfi Sándor. Újvidék, Forum, 175 o. 21×12 cm, 800 pld.
9. MIKIĆ, Radovan (Juraj Tušiak, Sulhóf József): SZÓKEVÉNYEK (A piros Mackó, Csodagyémánt a gombšeban). Ford. Bodrits István, Sesics Vera. Újvidék, Forum, 65 o. 20×14 cm, 555 pld.
10. STANKOVIĆ, Vasja V.: JÁNOSBOGÁR AZ ÁGON (Svitak na grani). Gyermekszínmű a háború idejéből. Ford. Saffer Pál. Újvidék, Forum, 63 o. 20×14 cm, 430 pld.
11. ČOPIĆ, Branko: A SASOK KORÁN FÜLREPÜLNÉK (Orlovi rano lete). Ford. Fehér Ferenc. Szabadka, Minerva, 246 o. 17×12 cm, 2500 pld.
12. KOSTIĆ, Dušan: SUTJESKA (Sutjeska). Ford. Lévay Endre. Szabadka, Minerva, 208 o. 16×12 cm, 2030 pld.
13. MATOŠEC, Milivoj: A HAJÓNAPLÓ TITKA (Tragom broskog dnevnika). Ford. Fuderer Gyula. Újvidék, Forum, 228 o. 20×14 cm, 840 pld.
14. SELIŠKAR, Tone: BAJTÁRSÁK (Tovariši). Ford. Sárosi Károly. Szabadka, Minerva, 176 o. 16×11 cm, 2500 pld.
15. ZUPAN, Vitomir: TÚL EZEREN, KÉTEZEREN (Putovanje v tisocera mesta). Ford. Kopeczky László. Újvidék, Forum, 200 o. 19×14 cm, 1020 pld.
16. ČOPIĆ, Branko: ÁLLATORSZÁG LAKÓI (U svetu medvjeda i leptirova, Doživljaji mačke Toše). Ford. Majtényi Mihály. Újvidék, Forum, 124 o. 19×14 cm, 580 pld.
17. MAKSIMOVIĆ, Mitar: A BŐSÉG ORSZÁGA (Zemlja Dembelija). Ford. Gellér Tibor. Újvidék, Forum, 80 o. 24×17 cm, 1430 pld.
18. MATOŠEC, Milivoj: A LÁZADÓ ROBOT (Neposlušni robot). Ford. Gál László. Újvidék, Forum, 24 o. 28×24 cm, 3000 pld.
19. NAZOR, Vladimir: GYERMEKEK KÖNYVE (Knjiga za decu). Ford. David András. Szabadka, Minerva, 80 o. 17×12 cm, 2500 pld.
20. PREŽIHOV, Voranc: FÖLDINDULÁS (Jamnica). Ford. Csuka Zoltán. Budapest, Európa — Újvidék, Forum, 446 o. 20×14 cm, 4000 pld.

1962

1. DAVIČO, Oskar: A KÖLTEMÉNY 1—2. (Pesma). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 806 o. 20×12 cm, 1228 pld.
2. DESNICA, Vladan: A TAVASZ ÉS A HALÁL JÁTEKAI (Proljeća Ivana Galeba — Igre proljeća i smrti). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 502 o. 21×12 cm, 900 pld.
3. NUŠIĆ, Branislav: ÖNÉLETRAJZ (Autobiografija). Ford. Major László — Hornyik János. Újvidék, Forum, 246 o. 21×12 cm, 1000 pld.
4. ALEČKOVIĆ, Mira: KIDERÜLNÉK A TITKOK (Zbogom, velika tajno). Ford. Bencz Mihály. Újvidék, Forum, 185 o. 20×12 cm, 1030 pld.
5. KOSIER, Berislav: HA MEGDOBBAN A SZÍV (Pupoljci i mraz). Ford. Majtényi Mihály. Újvidék, Forum, 210 o. 20×14 cm, 880 pld.
6. KUŠAN, Ivan: KOKO ÉS A SZELEMEK (Koko i duhovi). Ford. Majtényi Mihály. Újvidék, Forum, 200 o. 19×14 cm, 1002 pld.
7. OBLAK, Danko: LIDERCES ABLAKOK (Modri prozori). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 132 o. 29×14 cm, 684 pld.
8. RADIČEVIĆ, Branko: V.: A VIDÁM VARÁZSLÓ CUKRÁSZDÁJA (Poslastičarnica kod veselog čarobnjaka). Ford. Gál László. Újvidék, Forum, 89 o. 20×14 cm, 700 pld.
9. SELIŠKAR, Tone: KATKA, A HŐSSZÍVŰ LÁNY (Deklica z junaškim srcem). Ford. Sulhóf József. Újvidék, Forum, 156 o. 20×14 cm, 900 pld.
10. STEPANOVIĆ, Kosta: PÁRBAJ (Dvoboj). Ford. Dér Zoltán. Újvidék, Forum, 188 o. 20×14 cm, 1100 pld.
11. ZEMLJAR, Sanja: PARKOK, UTAK, SZÓKÓKUTAK (Lutke, ceste, vodokoki). Ford. Majtényi Mihály. Újvidék, Forum, 111 o. 20×14 cm, 700 pld.

1963

1. FELHÓJÁTEK. Jugoszláv költők gyermekversei (Izbor jugoslovenske poezije za decu). Ford. Ács Károly, Dér Zoltán, Fehér Ferenc, Gál László, Pap József. Újvidék, Forum, 215 o. 20×14 cm, 600 pld.
2. POPA, Vasko: KEREG (Kora). Ford. Ács Károly, Brasnóy István, Dési Abel, Fehér Ferenc, Fehér Kálmán, Kovács T. Ilona, Torok Csaba. Újvidék, Forum, 312 o. 19×14 cm, 600 pld. (Kétnyelvű)
3. BULATOVIĆ, Miodrag: ÉGRE SZÁLL A VÖRÖS KAKAS (Crveni petao leti prema nebu). Ford. Ács Károly. Újvidék, Forum, 269 o. 21×12 cm, 4000 pld.
4. ČOSIĆ, Dobrica: ÖLDÓDÁS (Deobe) 1—3. Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 1234 o. 21×12 cm, 2000 pld.
5. MALESZKI, Vlado: EZ VOLT AZ ÉG (Ono što beše nebo). Ford. Kopeczky László. Újvidék, Forum, 183 o. 20×12 cm, 800 pld.
6. BORISAVLJEVIĆ, Miodrag: DERÜLT ÉG ALATT (Pod vedrim nebom). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 111 o. 20×14 cm, 900 pld.

7. CANKAR, Ivan: EGY CSÉSZE KÁVE. Válogatott elbeszélések, novellák és karcolatok (Izbor pripovedaka, novela i crtica). Ford. Cvetko Elvira. Muraszombat, Pomurska založba, 169 o. 19×13 cm, 1500 pld.
8. ISAKOVIĆ, Antonije: PÁFRÁNY ÉS TŰZ (Paprat i vatra). Ford. Borbély János. Újvidék, Forum, 205 o. 21×12 cm, 1000 pld.
9. PETROVIĆ, Boško: ES A FELHŐK ELVONULNAK (Lagano promiču oblaci). Ford. Lévy Endre. Újvidék, Forum, 225 o. 21×12 cm, 600 pld.
10. ANDRIĆ, Ivo: HÍD A DRINÁN (Na Drini ćuprija). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 438 o. 21×12 cm, 5000 pld.
11. ANDRIĆ, Ivo: VEZÍREK ÉS KONZULOK. TRÁVNIKI KRONIKA (Travnička hronika. Konzulska vremena). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, XVI+591 o. 21×12 cm, 5000 pld.
12. ANDRIĆ, Ivo: ELÁTKOZOTT UDVAR (Prokleta avlija). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 495 o. 21×12 cm, 5000 pld.
13. ANDRIĆ, Ivo: A KISASSZONY (Gospodica). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 462 o. 21×12 cm, 5000 pld.
14. ČOLAKOVIĆ, Rodoljub: TALÁLKOZÁSOK, EMLÉKEZÉSEK (Susreti i sećanja). Ford. Steinitz Tibor. Újvidék, Forum, 183 o. 20×15 cm, 600 pld.
15. ČOPIĆ, Branko: BUKSI ÉVEK (Magareće godine). Ford. Kovács János. Újvidék, Forum, 168 o. 20×14 cm, 1000 pld.
16. MATOŠEC, Milivoj: TIKI ÉS AZ ISMERETLEN (Tiki traži neznanca). Ford. Gellér Tibor. Újvidék, Forum, 169 o. 21×15 cm, 700 pld.
17. PEROČI, Ela: SZÁZSZORSZÉP (Tisočkrat lepa). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 135 o. 20×14 cm, 5400 pld.
18. RAČKOVIĆ, Stevan: VÉGTELEN UDVAROK (Veliko dvorište). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 99 o. 20×14 cm, 900 pld.
19. JOSIĆ, Sava: GYERMEKLEXIKON (Leksikon za decu). Ford. Kovács Sztrikó Zoltán. Újvidék, Forum, 108 o. 34×23 cm, 1000 pld.

1964

1. ŠOPOV, Aco: ŐRÜK VÁRAKOZÓ. Versek. Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 86 o. 16×14 cm, 500 pld.
2. BOZIC, Mirko: A KURLANOK (Kurlani. Gornji i Donji). Ford. Borbély János. Újvidék, Forum, 362 o. 21×12 cm, 3000 pld.
3. KONSTANTINOVIC, Radomir: TISZTÁK ÉS PISZKOSAK (Čisti i prijavni). Ford. Dudás Kálmán. Újvidék, Forum, 347 o. 21×12 cm, 3000 pld.
4. PETROVIĆ, Rastko: A HATODIK NAP (Dan šesti). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 544 o. 20×12 cm, 600 pld.
5. CANKAR, Ivan: SÖTÉTBEN (U tami). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 146 o. 20×14 cm, 1000 pld.
6. ČOPIĆ, Branko: NIKOLA BURSAC KALANDJAI (Doživljaji Nikolettine Bursaća). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 172 o. 17×12 cm, 4949 pld. (Az én olvasmányaim)
7. NOVAK, Slobodan: ERŐS VÁR (Tvrdi grad). Ford. Csuka Zoltán, Újvidék, Forum, 492 o. 21×12 cm, 2000 pld.
8. KRLEŽA, Miroslav: A GLEMBAYAK. Próza (Glembayevi, Proza). Ford. Dudás Kálmán. Újvidék, Forum, 311 o. 20×13 cm, 4000 pld.
9. KRLEŽA, Miroslav: A GLEMBAYAK. Drámák. (Glembayevi. Drame). Ford. Dudás Kálmán. Újvidék, Forum, 525 o. 20×13 cm, 4000 pld.
10. KRLEŽA, Miroslav: KIRÁNDULÁS OROSZORSZÁGBA. Esszék. (Izlet u Rusiju. Eseji). Ford. Szei István. Újvidék, Forum, 612 o. 20×13 cm, 4000 pld.
11. KRLEŽA, Miroslav: VERSEK (Pjesme). Ford. Ács Károly. EMLÉKIRATOK (Sjećanja). Ford. Ács Károly, Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 622 o. 20×13 cm, 4000 pld.
12. KRLEŽA, Miroslav: ZÁSZLÓK 1—2. (Zastave). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 1581 o. 20×13 cm, 4000 pld.
13. KRLEŽA, Miroslav: ELBESZÉLÉSEK. Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 349 o. 20×13 cm, 4000 pld.
14. KRLEŽA, Miroslav: FILIP LATINOVICZ HAZATÉRÉSE (Povratak Filipa Latinceva). Ford. Illés Sándor, Sinkó Ervin. Újvidék, Forum, 295 o. 20×13 cm, 4000 pld.
15. LOVRAK, Mato: HÓFŰVÁSBAN (Vlak u snijegu). Ford. Kopecky László. Újvidék, Forum, 91 o. 16×11 cm, 5100 pld. (Az én olvasmányaim)
16. NUŠIĆ, Branislav: HAJDUKOK (Hajduci). Ford. Bencz Mihály. Újvidék, Forum, 135 o. 20×13 cm, 1600 pld.
17. SELISKAR, Tone: A KEK SIRÁLY (Bratovščina Sinjega galeba). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 125 o. 17×12 cm, 5100 pld. (Az én olvasmányaim)
18. VIDOVIĆ, Gabro: A MELLÉKUTCA NYOMOZOI (Trojica iz male ulice). Ford. Gellér Tibor. Újvidék, Forum, 158 o. 20×14 cm, 1000 pld.
19. BEVK, France: GYERMEKKOROM HEGYVILÁGA (Grivarjevi otroci). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 209 o. 20×14 cm, 1500 pld.
20. AZ ARANYMADÁR. Szlovén népmese (Zlata ptica. Slovenska ljudska pravljica). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
21. A BŰLCS JUHÁSZLEGÉNY. Horvát népmese (Coban nadmudrio carevu kćer. Hrvatska narodna pripovjetka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.

22. GÓLYAEMBEREK. Makedón népmese (Siljan strkot). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
23. HÁROM BORSÓSZEM. Szlovén népmese (O treh grahih. Slovenska ljudska pravljica). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
24. A KINCSES BARLANG. Horvát népmese (Braća i blago. Hrvatska narodna pripovetka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
25. A MEDVE ÉS A RÓKA. Horvát népmese (Medvjed i lisica. Hrvatska narodna pripovetka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
26. AZ OKOS LEÁNY. Szerb népmese (Devojka cara nadmudrila. Srpska narodna pripovetka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
27. AZ ÜRDÖG MEG AZ INASA. Szerb népmese (Đavo i njegov šegrt. Srpska narodna pripovetka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
28. A SZEGÉNY FIÚ ÉS A RÓKA. Makedón népmese (Siromaškoto momče i lisicata). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
29. VASFIA SÁRKÁNY. Szerb népmese (Baš-Čelik. Srpska narodna pripovetka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.

1965

1. DIMITRIJEVIĆ, Dobri: HARCOSOK A HOLD ELŐTT. Versek. Ford. Dér Zoltán. Szabadka, Osvit, 56. o. 17×12 cm, 500 pld.
2. LAZAREVIĆ, Branislav: A LEROMBOLT IDŐ. Versek. (Srušeno vreme). Ford. Dér Zoltán. Szabadka, Osvit, 48 o. 17×12 cm, 500 pld.
3. NAPJAINK ÉNEKE. A modern jugoszláv költészet antológiája I. Ford. Ács Károly, Brasnó István, Csuka Zoltán, Dudás Kálmán, Gál László, Szenteleky Kornél, Latak István, Pap József, Raffai Ferenc, Tolnai Ottó, Tomán László, Torok Csaba, Wedres Sándor. Újvidék, Forum, 387 o. 20×14 cm, 1500 pld.
4. VOJNOVIĆ, Aleksandar: LÉGY TANÚ, BORÓKA (Krv nije sve). Ford. Vébel Lajos. Újvidék, Forum, 248 o. 21×12 cm, 900 pld.
5. KOVACIC, Ivan Goran: A HARAG NAPJAI (Dani gnjava). Ford. Borbély János. A versbetéteket ford. Kovács T. Ilona. Újvidék, Forum, 309 o. 21×13 cm, 1000 pld.
6. VALLOMÁSOK (Deđji pisci o sebi). Ford. Juhász Géza. Újvidék, Forum, 345 o. 20×13 cm, 500 pld.
7. LUKIĆ, Dragan: ITT LAKNAK A VERSEK (Ovde stanuju pesme). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 52 o. 24×19 cm, 5000 pld.
8. ZUPANČIĆ, Oton: CICIPAN (Ciciban). Ford. Ács Károly. Muraszombat, Pomurska založba, 43 o. 23×19 cm, 1000 pld.
9. KOSTIĆ, Dušan: REJTÉLYES KINCS (Modro blago). Ford. Hornyik György. Újvidék, Forum, 174 o. 20×14 cm, 5000 pld.
10. KUŠAN, Ivan: KI EZ A FIÚ? (Zagonetni dječak). Ford. Fuderer Gyula. Újvidék, Forum, 223 o. 20×13 cm, 4000 pld.
11. MATČEŠEC, Milivoj: A VÁNDOR (Veliki skitač). Ford. Gellér Tibor. Újvidék, Forum, 208 o. 20×14 cm, 5000 pld.
12. POPOVIĆ, Aleksandar: CHARLIE KANDŰR TÖRTÉNETE (Sudbina jednog Čarlja). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 111 o. 20×13 cm, 5000 pld.
13. ALEČKOVIĆ, Mirra: ÚJESZTENDŐ ÉJSZAKÁJÁN (Novogodišnja noć). STEPANOVIĆ, Kosta: RADOVAN AZ ÖREG REVKALAUZ (Podvig Loca Radovana). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
14. BARKOVIĆ, Josip: PEĆO PIONIROSZTAGA (Hrabra četa pionira Peće). OBLAK, Danko: AZ ŐTÁGÚ CSILLAG (Petokraka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
15. BEVK, France: DREJČEK TÖRTÉNETE. KATICABOGÁR (Zgodba o Drejčeku. Pikapolanica). BRENKOVA, Kristina: HOSSZÚ ÚT (Dolga put). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
16. BREST, Vida: A MADARAK. A MEDVE, AZ ÓZIKE (Ptice iz grm. Medved. Srnica). JURCA, Branko: SZŐCSKE GRGEZ (Grgez kobilica). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
17. KOSTIĆ, Dušan: A KIS TOMO (Mali Toma). RAŽNATOVIĆ, Mihailo: LESZ MÉG HAJNAL (Sunce će doći). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
18. MAKSIMOVIĆ, Desanka: ÖRÜLNI AKAROK (Neću ovim vozom). HODŽA, Mehmed Ali: A KIS ZÁSZLÓVIVOK (Me flanus ne gji). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
19. MARTIĆ, Anđelka: PÖTTYÖSKE (Pirgo). Ford. Nagy Irén. Újvidék, Forum, 95 o. 20×13 cm, 3000 pld.
20. RADICEVIĆ, Branko V.: CSODATEVŐ SZEM (Čudotvorno oko). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 113 o. 20×13 cm, 5000 pld.
21. SELIŠKAR, Tone: A PARTIZÁN, MEDVE ÉS AZ ŐSZVER (Partizan Jaka, medved i mula). MESE AZ ŐSZVÉRRŐL, AMELY MEGMENTETTE A PARTIZÁNOKAT (Povest o mulli, ki je rešila partizane). A NAGY ÁLDOZAT (velika zrtev). WINKLER, Venčeslav: A CIPŐ (Hleboće kruha). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
22. WINKLER, Venčeslav: AZ ELLOPOTT LÁMPÁS (Ukradena svetiljka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 8 o. 26×20 cm, 2000 pld.

1966

1. SIMIN, Magda: NEVTELENEK (Izdanci na vetru). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 263 o. 20×13 cm, 3000 pld.
2. STANKOVIĆ, Borisav: SZILAJ VÉR (Nečista krv). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 239 o. 21×12 cm, 7100 pld.
3. SEGEDIN, Petar: MAGANOSOK (Osamljenici). Ford. Dudás Kálmán. Újvidék, Forum, 399 o. 20×12 cm, 1000 pld.
4. LAZIC, Slobodan: DŰNCI (Meda). Ford. Deák Ferenc. Ljubljana, Jugoreklama, 16 o. 25×21 cm, 5000 pld.
5. MAKSIMOVIĆ, Desanka: KIS RAJZOLÓK NAGY KÉPKIALLÍTÁSA (Izvolite na izložbu dece slikara). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 18 o. 27×21 cm, 2000 pld.
6. BRILIĆ-MAŽURANIĆ, Ivana: RÉGMŰLT IDŐK MESEI (Priče iz davnine). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 175 o. 20×12 cm, 5000 pld.
7. ČOPIĆ, Branko: AZ ŐTÖDIK SZÁZAD FUTÁRJA (Kurir pete csete). A KECSKE-PASZTOR HÍDJÁ (Most Ilije kozara). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
8. HROMADŽIĆ, Ahmed: EZÜSTSZŐRŰ (Okamenjeni vući). Ford. Hornyik György. Újvidék, Forum, 92 o. 20×13 cm, 3000 pld.
9. JANEVSKI, Slavko: A LEGSÜTÉTEBB ERDŐ (Najstrašnata šuma vo edno pole). PODGOREC, Videó: A NÉMA FIÚ (Nemoto). POPOVSKI, Gligor: ÉJSZAKA A FOLYÓN (Noće na rekata). NECSATI, Zekerija: A KÖRHINTA (Salindak). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
10. MARTIĆ, Anđelka: SAJÓ, IVICA LOVACSKÁJA (Bijelko, mali konjovodac). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 28 o. 21×15 cm, 2000 pld.
11. SELIŠKAR, Tone: SZOMORŰ ÉS VIDÁM TŰRTÉNETEK AZ ŰSZVEREKRŐL (Vesele in žalosne o mulah). Ford. Bodrits István. Muraszombat, Pomuska založba, 108 o. 20×13 cm, 1000 pld.
12. VITEZ, Grigor: AZ AGYAGMADÁR ÉS MÁS MONDÁK MEG REGÉK (Bajka o glinenoj ptici i druge bajke i priče). Ford. Bencz Mihály. Újvidék, Forum, 172 o. 20×13 cm, 2000 pld.
13. A TŰLVILÁGRŐL JŰTT ÉRŐ. Népmese (Ero s onoga svijeta). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 8 o. 26×20 cm, 2000 pld.

1967

1. CRNČEVIĆ, Branislav: MEZÍTILÁBAS MEG AZ ÉG (Bosonogi i nebo). Ford. Fehér Ferenc, Újvidék, Forum, 110 o. 20×13 cm, 1600 pld.
2. NAPJAINK ÉNEKE. A modern jugoszláv költészet antológiája II. Ford. Ács Károly, Brasnyó István, Csuka Zoltán, Dér Zoltán, Dudás Kálmán, Fehér Ferenc, Fehér Kálmán, Kovács Viktor, Laták István, Pap József, Raffai Ferenc, Tolnai Ottó, Tomán László, Torok Csaba. Újvidék, Forum, 571 o. 20×14 cm, 1500 pld.
3. CRNJANSKI, Miloš: ŰRŐKŐS VÁNDORLÁS 1—2. (Seobe i druga knjiga Seobe). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 1224 o. 21×12 cm, 2000 pld.
4. ČIPIKO, Ivo: PÓKHÁLOBAN (Pauci). Ford. Borbély János. Újvidék, Forum, 224 o. 19×11 cm, 1400 pld.
5. KIŠ, Danilo: KERT, HAMU (Bašta, pepeo). Ford. Ács Károly. Újvidék, Forum, 227 o. 19×11 cm, 2500 pld.
6. MILANKOV, Momčilo: A LABDÁS EMBER (Čovek s loptom). Ford. Utasi Csaba. Újvidék, Forum, 152 o. 19×11 cm, 3000 pld.
7. NAJDANOVIĆ, Milorad: BOKROK ÉS FELHŐK KÜZT (Između žbunja i oblaka). Ford. Hornyik György. Újvidék, Forum, 160 o. 20×13 cm, 1500 pld.
8. VIDOVIĆ, Gabro: A PSUNJI FUTÁR (Kurir sa Psunja). Ford. Argyelán Erzsébet. Újvidék, Forum, 232 o. 20×13 cm, 1600 pld.
9. ANTIĆ, Miroslav: EGY SZŐKE HAJTINCS (Plavi čuperak). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 64 o. 20×13 cm, 1000 pld.
10. VALJAVEC, Matija: A VARÁZSGYŰRŰ (Pastir). Ford. Rab Zsuzsa. Újvidék, Forum — Ljubljana, Mladinska knjiga, 16 o. 27×21 cm, 2000 pld.
11. POPOVIĆ, Aleksandar: A KEKRUHÁS KISLÁNY (Devojčica u plavoj haljini). Ford. Utasi Csaba. Újvidék, Forum, 90 o. 20×13 cm, 1500 pld.
12. PETROVIĆ, Mirko: A NAGYVÁROS GYERMEKEI (Djeca velikog grada). Ford. Geller Tibor. Újvidék, Forum, 114 o. 20×13 cm, 500 pld.
13. LALIĆ, Mihailo: SIRALOMHEGY (Lelejska gora). Ford. Dudás Kálmán. Budapest, Magvető — Újvidék, Forum, 656 o. 20×14 cm, 6000 pld.

1968

1. KOROK, NÉZETEK, ALKOTÁSOK. Esszék és kritikák. Válogatta Petar Džadžić. Ford. Juhász Géza. Újvidék, Forum, 525 o. 20×14 cm, 500 pld.
2. BAČIĆ, Pavao: SZATIRKUS VERSEK (Stihovna satira). Ford. Kovács Márta. Szabadka, A szerző kiadása, 54 o. 17×12 cm, 200 pld.

3. SELIMOVIC, Meša: A DERVIS ÉS A HALÁL (Derviš i smrt). Ford. Csuka Zoltán. Újvidék, Forum, 452 o. 20×12 cm, 2600 pld.
4. ZUPANČIĆ, Beno: SZELLEMLÉZÉS (Sedmina). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 287 o. 21×12 cm, 2500 pld.
5. ČOPIĆ, Branko: NIKOLA BURSAC KALANDJAI (Doživljaji Nikoletine Bursaća). Ford. Herceg János. Újvidék, Forum, 164 o. 17×12 cm, 5000 pld. (Az én olvasmányaim)
6. PAVLOVIĆ, Branko: TITO KÍSÉRÉTÉBEN (U svakoj priči o nama). Ford. Németh P. István. Újvidék, Forum, 216 o. 20×13 cm, 500 pld.
7. VIDACEK-MIKIĆ, Zlata: HOMOKVÁR (Vvrđava). Ford. Burkus Valéria. Újvidék, Forum, 120 o. 21×13 cm, 7000 pld.
8. ČOPIĆ, Branko: A SASOK KORÁN FÖLREPÜLNEK (Orlovi rano lete). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 200 o. 17×12 cm, 6000 pld. (Az én olvasmányaim)
9. LOVRAK, Mato: HÖFÜVÁSBAN (Vlak u snijegu). Ford. Kopeckzy László. Újvidék, Forum, 91 o. 17×12 cm 6000 pld. (Az én olvasmányaim)
10. PETROVIĆ, Mirko: A FEKETE VITORLÁS (Dečaci sa trouglastog trga). Ford. Torrok Csaba. Újvidék, Forum, 206 o. 21×13 cm, 500 pld.
11. BRENKOVA, Kristina: A HONTALAN CICA (Maca brezdomka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 221 o. 20×13 cm, 500 pld.
12. PEROCI, Ela: ESTÉLI LÁNYKA (Za lahko noć). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 212 o. 20×13 cm, 2900 pld.
13. RADIČEVIĆ, Branko V.: A TANULT MACSKA (Učeni mačak). Ford. Bencz Mihály. Újvidék, Forum, 124 o. 20,5×13,5 cm, 500 pld.

1969

1. DAVIČO, Oskar: VERSEK (Pesme). Ford. Ács Károly, Csuka Zoltán, Dudás Kálmán, Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 99 o. 19×14 cm, 1000 pld. (Kétnyelvű)
2. HIENG, Andrej: KÁRÓ KIRÁLY (Gozd in pečina). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum — Budapest, Magvető, 493 o. 19×13 cm, 6000 pld.
3. KRANJEC, Miško: AZ ÉLET TENGELYE (Os življenja). Ford. Trtko Ferenc. Muraszombat, Pomurska založba, 344 o. 19×13 cm, 1500 pld.
4. SOLJAN, Antun: RÖVID KIRÁNDULÁS (Kratak izlet). Ford. Borbély János. UGRINOV, Pavle: A G-HÚR NYOMÁBAN (U pohodu Georgiju, zvanom »žica Ge«). Ford. Major Nándor. ŠELIGO, Rudi: AGATA SCHWARZKOBLER TRIPTICHONJA (Triptih Agate Schwarzkobler). Ford. Bodrits István. Három kisregény. Újvidék, Forum, 296 o. 20×12 cm, 1700 pld.
5. MATOŠEC, Milvoj: A HÁRSFA UTCA RÉME (Strah u ulici Lipa). Ford. Fehér Ferenc. Újvidék, Forum, 191 o. 20×12 cm, 3500 pld.
6. BIHALJI-MERIN, Oto: A XX. SZÁZAD MŰVESZPORTRÉI (Graditelji moderne misli). Ford. Ács Károly. Budapest, Gondolat — Újvidék, Forum, 376 o. 19,5×13,5 cm, 2500 pld.
7. INGOLIC, Anton: A GIMNAZISTA LÁNY (Gimnazijalka). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 20×14 cm, 1400 pld.

1970

1. BOŽIĆ, Peter: AZ ÉLET PEREMÉN (Na rubu zemlje). Ford. Bodrits István. Újvidék, Forum, 275 o. 2×12 cm, 400 pld.
2. ČOSIĆ, Borra: CSALÁDOM SZEREPE A VILÁGFORRADALOMBAN (Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji). Ford. Ács Károly. Újvidék, Forum, 131 o. 19×11 cm, 2000 pld.
3. JANKOVIĆ, Milorad: OMISI GÁLYÁK (Omiške strele). Ford. Hornyik György. Újvidék, Forum, 436 o. 20×14 cm, 8900 pld.

A JUGOSZLÁV NÉPEK IRODALMA SZLOVÁK FORDÍTÁSBAN

1945—1970

(Jugoszláviai kiadások)

1950

1. LEVSTIK, Fran: MARTIN KRPAN Z VRCHU (Martin Krpan c Vrha). Ford. Miroslov Krivák. Petrovec—Novy Sad, Bratstvo-jedinstvo, 53 o. 20×15 cm, 2250 pld.
2. POPOVIĆ, Jovan: PRAVDIVÉ LEGENDY (Istinite legende). Ford. Mária Zorianová a Pavel Varga. Petrovec—Novy Sad, Bratstvo-jednota, 198 o. 20×15 cm, 1500 pld.
3. ČOPIĆ, Branko: KRKOLOMNÉ ROZPRAVKY (Vratolomne priče). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec—Novy Sad, Bratstvo-jednota, 108 o. 21×14 cm, 2250 pld.
4. SLOVENSKE L'UDOVÉ POVESTI (Petrovec—Novy Sad, Bratstvo-jednota, 88 o. 21×14 cm, 2250 pld.

1951

1. NAZOR, Vladimír: HUSIARKA HANKA (Pastirka Anka). Ford. Matej Petrík. Petrovec—Nový Sad, Bratstvo-jednota, 86 o. 21×15 cm, 2000 pld.

1952

1. JOVANOVIĆ-ZMAJ, Jovan: DIETKY, KVIETKY, VTÁČATKÁ A ROZLIČNÉ ZVIERATKÁ (Deca, ptičice i zverčice). Ford. Ján Labáth. Petrovec—Nový Sad, Bratstvo-jednota, 68 o. 28×20 cm, 2000 pld.
2. NAZOR, Vladimír: PALČEK. Ford. Matej Petrík. Petrovec—Nový Sad, Bratstvo-jednota, 70 o. 20×14 cm, 2500 pld.
3. PREŽIHOV, Voranc: KONVALINKY (Solzice). Ford. Andrej Čelovsky. Petrovec—Nový Sad, Bratstvo-jednota, 24×17 cm, 2500 pld.

1954

1. PETROVIĆ, Veljko: ZEM A INÉ POVIEDKY (Zemlja). Ford. Andrej Vrbacky. Petrovec, Kultúra, 82 o. 20×14 cm, 1500 pld.
2. VANDOT, Josip: KEKEC NAD PRIEPAST'OU (Kekec nad samotným brezdnom). Ford. Miroslav Krivák. Petrovec, Kultúra, 176 o. 20×14 cm, 2000 pld.

1955

1. ANDRIĆ, Ivo: POKUŠENIE A INÉ ROZPRÁVKY. Ford. Michal Filip. Petrovec, Kultúra, 84 o. 17×12 cm, 1500 pld.
2. BRESTOVÁ, Vída: VTÁCI A KER (Ptice in grm). Ford. Michal Filip. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19×17 cm, 1500 pld.

1956

1. CANKAR, Ivan: SLUHA JERNEJ A JEHO PRAVO (Hlapec Jernej in njegova pravica). Ford. Andrej Čelovsky. Petrovec, Kultúra, 72 o. 20×14 cm, 1500 pld.
2. BEVC, France: KNIHA O TITOVÍ (Knjiga o Titu). Ford. Miroslav Krivák. Petrovec, Kultúra, 112 o. 20×15 cm, 1500 pld.

1957

1. KREFT, Bratko: KALVÁRIA ZA DEDINOU (Kalvarija za vasjoj). Ford. Michal Filip. Petrovec, Kultúra, 132 o. 17×12 cm, 1500 pld.
2. DIKLIČ, Arsen: DRUHY BREH (Ne okreči se, sine). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 70 o. 20×14 cm, 1500 pld.
3. SELIŠKAR, Tone: DRUŽINA SINEJ CAJKY (Bratovščina Sinjega galeba). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 80 o. 24×17 cm, 1500 pld.
4. ALEČKOVIĆ, Mira: LASTOVIČKY (Laltavice). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19×16 cm, 1000 pld.
5. MILČINSKI, Fran: ZAKLIATY ZAMOK (Zakleti grad). Ford. Božena Časárová. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19×16 cm, 1000 pld.
6. KARIĆ, Živojin: MALY UČITEL' (Mali učitelj). Ford. Juraj Tušiak. Petrovec, Kultúra, 8 o. 500 pld.

1958

1. DONČEVIĆ, Ivan: PRED ÚSVITOM VYBER Z VOJNOVYCH ROZPRÁVOK (Pred zorou). Ford. Ján Kmet'. Petrovec, Kultúra, 108 o. 20×14 cm, 1500 pld.
2. BEVC, France: KTO JE NAJSILNEJŠI (Ko je nadmočnejši). Ford. Mária Myjavcová. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19×17 cm, 500 pld.

1959

1. ČOPIĆ, Branko: PRÍHODY NIKOLETINU BURSÁČA (Doživljaji Nikoletine Bursáča). Ford. Daniel Dudok, Petrovec, Kultúra, 170 o. 21×15 cm, 1500 pld.

1960

1. KALEB, Vjekoslav: PÓVAB PRACHU (Divota prašine). Ford. Ján Kmet'. Petrovec, Kultúra, 264 o. 20×14 cm, 600 pld.
2. ČOPIĆ, Branko: ORLY VČAS VYLETUJÚ (Orlovi rano lete). Ford. Daniel Dudok. Petrovec, Kultúra, 204 o. 20×14 cm, 1000 pld.
3. SELIŠKAR, Tone: DIEVČA SMELÉHO SRDCA (Deklica z junaškim srcem). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 168 o. 20×13 cm, 1000 pld.
4. BEVC, France: MESIAC (Luna). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19×17 cm, 1000 pld.
5. NAZOR, Vladimír: ROZPRÁVKY. Ford. Samuel Dubovsky. Petrovec, Kultúra, 104 o. 20×14 cm, 1500 pld.
6. PEROCIOVÁ, Ela: KDE SÚ CHODNÍČKY (Kje so stazlice). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19×17 cm, 1000 pld.

7. STAROVASNIKOVA, Erna: TEPLY POTOK (Topli potok). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19x17 cm, 500 pld.
8. ZUPANČIĆ, Beno: CHLAPEC STOŽIAR (Deček jarbol). Ford. Mária Myjavcová. Petrovec, Kultúra, 20 o. 19x16 cm, 1000 pld.
9. BEVK, France: NAŠE ZVIERATÁ (Naše zverčice). Ford. Františka Častvenová. 8 o. 500 pld.
10. CERKOVNIKOVA, Mária: ANDREJOV LUK (ndrejin luk). Ford. Františka Častvenová. Petrovec, Kultúra, 8 o. 500 pld.
11. ČOPIĆ, Branko: GASTANKO PČTÁR (Zuča račundžija). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 8 o. 500 pld.
12. KENDA, Josp: TRAJA OBRI (Tri diva). Ford. Samuel Miklovic. 20 o. 1200 pld.
13. MARTIĆ, Anđelka: RADOVANOV DARČEK (Radovanov poklon). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 8 o. 500 pld.

1961

1. ČOLAKOVIĆ, Rodoljub: STRETNUTIA A SPOMIENKY (Susreti i sećanja). Ford. Ján Kmet. Petrovec, Kultúra, 184 o. 19x14 cm, 1500 pld.
2. KUŠAN, Ivan: POPLACH NA ZELENOM VRŠKU (Uzbuna na zelenom vrhu). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 200 o. 19x14 cm, 1000 pld.
3. KRUŠNIK, Slavko: PONORKA NA SUCHU (Podmornica na suhem). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra — Ljubljana, Mladinska knjiga, 20 o. 19x17 cm, 500 pld.
4. MARDEGIĆ, Petar: KRISTOF KOLOMBUS (Kristofor Kolumbo). Ford. Michael Kysela, Petrovec, Kultúra — Újvidék, Forum, 24x21 cm, 600 pld.
5. PO BOKU OTCOV (Rame uz rame sa očevima). Kultúra, Petrovec, 135 o. 800 pld.

1962

1. STRETNUTIA, VYBER ZO SUČASNEJ JUHOSLOVENSKEJ VOJNOVEJ PRÓZY, vyber urobil Daniel Dudok. Petrovec, Kultúra, 220 o. 20x14 cm, 600 pld.
2. NAZOR, Vladimir: MING-ČANG-LIN. Ford. Samuel Dubovsky. Petrovec, Kultúra, 20 o. 500 pld.
3. PREŽIHOV, Voranc: LAVY VAČOK (Levi džep). Petrovec, Kultúra, 20 o. 500 pld.

1963

1. ANDRIĆ, Ivo: SLEČNA (Gospođica). Ford. Andrej Vrbacky. Petrovec, Obzor — Bratislava, Slovenské vydavateľ'stvo krásnej literatúry, 254 o. 17x13 cm, 1000 pld.
2. PIRNATOVA, Zlata: TETA LUBA (Teta Ljuba). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Obzor, 20 o. 19x17 cm, 500 pld.
3. DIKLIĆ, Arsen: OHNIVĚ ŠÍPY (Salaš u malom ritu). Ford. Ján Labáth. Petrovec, Kultúra, 138 o. 19x14 cm, 1000 pld.
4. KUŠAN, Ivan: KOKO A DUCHOVIA (Koko i duhovi). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Kultúra, 232 o. 19x14 cm, 1000 pld.

1964

1. ISAKOVIĆ, Antonije: PAPERAT A OHEN (Paprát i vatra). Ford. Ján Sirácky, Branislav Choma. Petrovec, Obzor — Bratislava, Slovenské vydavateľ'stvo krásnej literatúry, 248 o. 17x13 cm, 600 pld.
2. LUKIĆ, Dragan: TU BYVAJŮ BÁSNE (Ovde statnuju pesme). Ford. Milan Ferko. Petrovec, Obzor — Bratislava, Mladé letá, 50 o. 25x19 cm, 4100+500 pld.
3. ČOPIĆ, Branko: SOMÁRSKE ROKY (Magareće godine). Ford. Branislav Choma. Petrovec, Obzor, 176 o. 20x15 cm, 1000 pld.
4. PERLIČKY (Biseri). Jugosláv gyermekmesék antológiája. 25 szerző. Petrovec, Obzor, 150 o. 800 pld.
5. PEROCIOVA, Ela: DOMČEK Z KOCIEK (Hišica iz kocek). Ford. Pavel Mučaji. Petrovec, Obzor, 16 o. 27x21 cm, 500 pld.
6. PEROCIOVA, Ela: MICA KRPČIARKA (Muca copatarica). Ford. Samuel Miklovic. Obzor, Petrovec, 8 o. 27x21 cm, 500 pld.
7. — — KOZA ROHATÁ. Ford. Pavel Mučaji. Petrovec, Obzor — Ljubljana, Mladinska knjiga, 4 o. 20x21 cm, 500 pld.
8. — — KRÁL'OVIC A REMESLO (Kraljević in obrt). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Obzor, 8 o. 27x21 cm, 1000 pld.
9. — — VDACNY MEDVED, KORUTÁNSKA L'UDOVA PÓVIEDKA. Ford. Anna Makanová. Petrovec, Obzor, 4 o. 26x21 cm, 500 pld.

1965

1. RIBNIKAROVA, Jara: MEDOVLÁSKA (Bakaruša). Ford. Andrej Vrbacky. Petrovec, Obzor — Bratislava, Slovenské vydavateľ'stvo krásnej literatúry, 256 o. 21x13 cm, 1100 pld.
2. VUK STEFANOVIĆ, Karadžić: ZLATÁ JABLON A DEVĀT' PÁVOV (Srpske narodne pripovetke. VáI. Ford. Ferdo Klátik. Petrovec, Obzor — Bratislava, Mladé letá, 160 o. 25x18 cm, 1000+19000 pld.

1966

1. NOVAK, Slobodan: STRATENY DOMOV (Tvrđi grad). Ford. Branislav Choma. Petrovec, Obzor, 224 o. 20×12 cm, 1000 pld.
2. ALBRECHTOVÁ, Vera: NOVY ROK NA STRECHE (Novo leto na strehi). Ford. Františka Častnenová. Petrovec, Obzor, 8 o. 26×20 cm, 500 pld.
3. POPOVIC, Vasa: O CHLAPCOVI KRÁSAVCOVI (O dečaku lepotanu). Ford. Pavel Mučaji. Petrovec, Obzor, 8 o. 500 pld.

1967

1. BULJANOVA, Mira: JELENICA JESEN (Košuta Jesen). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Obzor, 8 o. 500 pld.
2. JURCOVÁ, Branka: K HVIEZDAM (Ka zvezdama). Ford. Františka Častneová. Petrovec, Obzor, 8 o. 500 pld.
3. RADOVIC, Dušan: ROZPRAVKY PRE GORDANU (Priče za Gordanu). Ford. Milan Ferko. Petrovec, Obzor, 76 o. 500 pld.
4. ČOPIĆ, Branko: KOCUR OHNIVÁK A RYS SAMOTÁR (Vatreni mačak i osamljeni ris). Ford. Samuel Miklovic. Petrovec, Obzor, 8 o. 500 pld.
5. VALJAVEC, Matija: PASTIER (Pastirček). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 16 o. 500 pld.
6. VITEZ, Grigor: SYKORENSKY (Sjeničice). Ford. S. Miklovic, Novy Sad, Obzor, 8 o. 500 pld.
7. ALEČKOVIČOVÁ, Mira: LASTOVIČKY (Lastavice). Ford. Samuel Miklovic. Novy Sad, Obzor, 20 o. 1000 pld.
8. ŠETINOVA, Dogmaja: ZLATÉ SRDIEČKO (Zlatno srce). Ford. Samuel Miklovic. Novy Sad, Obzor, 8 o. 500 pld.
9. — — VDACNY MEDVED. Ford. Anna Mankanová, Novy Sad, Obzor, 8 o. 500 pld.
10. VIPOTNIK, Janez: HRIŠKA (Kruška). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 20 o. 1000 pld.
11. HROMADŽIĆ, Ahmet: SKAMENENÍ VLCI (Okamenjeni vukovi). Ford. Michal Nadubinsky. Novy Sad, Obzor, 88 o. 800 pld.
12. VITEZ, Grigor: ZRKADIELKO (Ogledalce). Ford. Samuel Miklovic. Novy Sad, Obzor, 8 o. 500 pld.
13. SMASEK, Emil: VEL'KY A MALY ZAJAC (Veleki in mali zajček). Ford. Samuel Miklovic, Novy Sad, Obzor, 8 o. 500 pld.
14. KETE, Dragotin: ROZPRAVKA O KRAJČIRKE A NOŽNICKÁCH (Pravljica o krojačici in škarjeh). Ford. Samuel Miklovic, Novy Sad, Obzor, 8 o. 500 pld.

1968

1. — — ZVUKY OHLASUJÚ SMRT', VYBER Z JUHOSLOVENSKEJ VOJNOVEJ POVIEDKY, zaostavil Branislav Choma. Ford. Vít'azoslav Hečko, Branislav Choma és Milan Ordan. Novy Sad, Obzor, 300 o. 20×14 cm, 500 pld.
2. BRENKOVÁ, Kristína: OSMÁ KRAJINA (Osma dežela). Ford. Pavla Kováčová. Novy Sad, Obzor, 128 o. 21×14 cm, 500 pld.
3. PREŽIHOV, Voranc: KONVALINSKY (Solzice). Ford. Františka Častnenová. Novy Sad, Obzor, 18 o. 27×20 cm, 500 pld.
4. PUTNIKOVIC, Radomir: BLCHA KTORÁ PUTOVALA PO SVETE (Buva koja je putovala po svetu). Ford. Rina Horáková. Novy Sad, Obzor, 16 o. 24×17 cm, 500 pld.
5. RADOVIC, Dušan: ZBOJNÍK BORA A PRINCEZNA ZORA. Ford. Milan Ferko. Petrovec, Obzor — Belehrad, Mlado pokolenje, 18 o. 500 pld.

1969

1. PAVČEK, Tone: ROZPRAVKA O NAJKRAJŠOM (Zgodba o najlepšem). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 20 o. 19×17 cm, 500 pld.
2. PEROCIOVÁ, Ela: MILKO V ROZPRAVKOVOM MESTE (Vid putuje v deželo pravljic). Ford. Vít'azoslav Hečko. Novy Sad, Obzor, 18 o. 27×21 cm, 500 pld.
3. — — O TROCH HRÁŠKOCH (O treh grahih). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 20 o. 500 pld.
4. LUKIĆ, Dragan: TISÍČ SLOV O TROCH SLOVÁCH (ihljadu reči o tri reči). Ford. Milan Ferko. Novy Sad, Obzor, 18 o. 500 pld.
5. PEROCIOVÁ, Ela: KLOBUČIK, KOHÚT A KVET (Kloboček, petelin in roža). Ford. Pavla Kováčová. Novy Sad, Obzor, 20 o. 500 pld.

1970

1. Matošec, Milivoj: POSTRACH LIPOVEJ ULICE (Strah u ulici lipa). Ford. Juraj Tušiak. Novy Sad, Obzor, 148 o. 21×14 cm, 500 pld.
2. JURCOVÁ, Branka: ČERVENÉ ČIŽMIČKY (Rdeči škornjenčki). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 20 o. 18×16 cm, 500 pld.

3. SELIŠKAR, Tone: MOJA PRVÁ KNIHA (Moja prva knjiga). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 20 o. 18×16 cm, 500 pld.
4. VANDOT, Josip: KEKEC A KMOTRA PECHTA (Kekec in botra Pehta). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 16 o. 26×20 cm, 500 pld.
5. VANDOT, Josip: KEKEC UZDRAVI MARIENKU (Kekec ozdrabi Mojco). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 16 o. 26×20 cm, 500 pld.
6. VANDOT, Josip: KEKEC V HORÁCH (Kekec gre na pot). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 16 o. 26×20 cm, 500 pld.
7. VANDOT, Josip: KEKEC SA VRACIA Z HOR (Kekec se vrne). Ford. Mária Myjavcová. Novy Sad, Obzor, 16 o. 26×20 cm, 500 pld.
8. JORGAČEVIČOVA, Jovanka: SLNKO PRE MOJ KAKTUS (Sunce za moj kaktus). Ford. Michal Babinka. Novy Sad, Obzor, 112 o. 21×14 cm, 750 pld.
9. PODGOREC, Vidoe: BIELY CIGÁNIK (Beloto cigánče). Ford. Mária Topol'ská. Novy Sad, Obzor, 168 o. 500 pld.

A JUGOSZLÁV NÉPEK IRODALMA ROMÁN FORDÍTÁSBAN

1945—1970

(Jugoszláviai kiadások)

1948

1. POVESTIRI SLOVENE (Slovenske narodne pripovetke). Több fordító. 4 o. 600 pld.

1950

1. ČACE, Ive: PASUL CEL MARE (Veliki korak). Drama intr-un act. Ford. Vichente Idvorean. Újvidék, Testvériség—Egység, 20 o. 17×12 cm, 1000 pld.
2. FILIPOVIĆ, Rasim: SINGELE CLOCOTESTE. Drama intr-un act. Ford. Vichente Idvorean. Újvidék, Testvériség—Egység, 36 o. 17×12 cm, 1000 pld.
3. KLOPČIĆ, Mile: MAMA. Drama intr-un act. Ford. Vichente Idvorean. Újvidék, Testvériség—Egység, 25 o. 17×12 cm, 1000 pld.
4. DANILIN, S.: PIRAELE DE PRIMAVARA (Prolečni potoci). Ford. M. Avramescu. 3 o. 1000 pld.
5. ANUL CEL MARE (Velika godina). Ford. A. Poplin. 10 o. 2500 pld.

1951

1. ČOPIĆ, Branko: REPUBLICA INSORITA (Sunčana republika). Ford. Ion Balan. Újvidék, Testvériség—Egység, 43 o. 29×20 cm, 3000 pld.
2. ČOPIĆ, Branko: POVESTIRI NAZDRAVANE (Vratolomne priče). Ford. G. si S. Dimitru. Újvidék, Testvériség—Egység, 141 o. 29×20 cm, 1820 pld.

1952

1. POPOVIĆ, Jovan: LEGENDE ADEVARATE (Istinite legende). Ford. Aurel Gavrilov. Újvidék, Testvériség—Egység, 141 o. 20×14 cm, 1500 pld.

1953

1. JOVANOVIĆ, Jovan Zmaj: PASARELE SI COPII SI ANIMALELE ZGLOBII (Deca, ptice i zverčice). Ford. Mihai Avramescu. Pančevo, Libertatea, 76 o. 30×21 cm, 1500 pld.
2. BORIĆ, Slobodan: SORA MAMARUTA SI PAIANGUL GUTA (Buba Mara i Pauk Gara). Pancsova, Lumina, 40 o. 17×25 cm, 2000 pld.

1954

1. ČOSIĆ, Dobrica: SOARELE-I DEPARTE (Daleko je sunce). Ford. Aurel Gavrilov. Pancsova, Libertatea, 380 o. 20×15 cm, 1000 pld.
2. PETROVIĆ, E. Veljko: POVESTIRI (Priče). Ford. Aurel Gavrilov. Pancsova, Libertatea, 184 o. 20×14 cm, 800 pld.
3. ČUČIĆ, Simo: A IV-a B INAINTE (IV b napred). Roman pentru tineret. Ford. Mihai Condali. Pancsova, Libertatea, 60 o. 20×14 cm, 1200 pld.

1958

1. ANDRIĆ, Ivo: NUVELE SI CHITE. Ford. Ion Balan. Pancsova, Libertatea, 178 o. 20×14 cm, 800 pld.

50

1960

1. ALEČKOVIĆ, Mira: EROII DIN ADINCURI (Podzemni heroji). Povestea minerului. Ford. Mihai Avramescu. Pancsova, Libertatea, 48 o. 23×17 cm, 350 pld.
2. VANDOT, Josip: MICULITA (Kekec nad samotnim brezdom). Roman pentru copii. Andrei Popin. Pancsova, Libertatea, 164 o. 20×15 cm, 800 pld.
3. BEVK, France: CARTE DESPRE TITO (Priče o Titu). Ford. Cornel Balica. Pancsova, Libertatea, 108 o. 20×15 cm, 350 pld.

1961

1. ČOPIĆ, Branko: POVESTIRI PARTIZANE (Partizanske priče). Ford. Ion Marcovician. Pancsova, Libertatea, 80 o. 20×14 cm, 350 pld.
2. ČOLAKOVIĆ, Rodoljub: IMPRESII SI IMINTIRI (Susreti i sećanja). Ford. Andrei Popin. Pancsova, Libertatea, 187 o. 20×14 cm, 350 pld.
3. LOVRAK, Mato: TRENUL INZAPEZIT (Vlak u snijegu). Ford. Cornel Balica. Pancsova, Libertatea, 87 o. 20×14 cm, 350 pld.
4. SELIŠKAR, Tone: ECHIPAJUL PESCARUSUI ALBASTRU (Brartvščina Sinjega galeba). Ford. Ion Balan. 110 o. 20×14 cm, 350 pld.
5. NAZOR, Vladimir: CARTE PENTRU COPII (Knjiga za decu). Ford. Xneia Avramescu. Pancsova, Libertatea, 201 o. 20×15 cm, 350 pld.

1962

1. MARDEŠIĆ, Petar: CRISTOFOR COLUMB (Kristofor Kolumbo). Ford. Aurel Trifu. Pancsova, Libertatea, 26 o. 29×20 cm, 600 pld.
2. ANDRIĆ, Ivo: CURTEA BLESTEMATA (Prokleta avlija). Ford. Ion Balan. 8350 pld.

1963

1. ČOPIĆ, Branko: VULTURII ZBOARA DEVREME (Orlovi rano lete). Ford. Nicolae Virzoc. Pancsova, Libertatea, 199 o. 20×15 cm, 350 pld.
2. DIKLIC, Arsen: SALASUL DIN RITUL MIC (Salaš u Malom ritu). Ford. Nicolae Virzoc. Pancsova, Libertatea, 160 o. 20×15 cm, 600 pld.

1964

1. POEZIJA IUGOSLAVA CONTEMPORANA, Antologie. Ford. Mihai Avramescu, Ion Balan, Cornel Balica, Radu Flora, Ion Marcovician, Mihai Condali. Pancsova, Libertatea, 189 o. 19×13 cm, 500 pld.
2. POPA, Vasko: CIMPLA NEODIHNEI (Nepočin polje). Ford. Rradu Flora. Pancsova, Libertatea, 150 o. 16×14 cm, 500 pld.

1965

1. STEFAN, Florica: ANII MEI. Ford. Maria Banus, Veronica Porumbacu, Geo Dumitrescu, Mihai Condali. Pancsova, Libertatea, 137 o. 15×12 cm, 1000 pld.
2. MARGARITARELE (Đurđevak). Pripovetke za decu. Povestiri pentru copii. Ford. Maria Dolinga. Pancsova, Libertatea, 168 o. 19×14 cm, 810 pld.
3. LUKIĆ, Dragan: POVESTIRI PENTRU COPII (Priče za decu). Ford. Andrei Popin, 10 o. 800 pld.

1967

1. LUKIĆ, Dragan: CASUTA CINTECELORE (Ovde stanuju pesme). Ford. Victor Tulture. Pancsova, Libertatea — Bucuresti, Tineretul, 52 o. 24×19 cm, 2300 pld.
2. PETROVIĆ, Mirko: COPII DIN PIATA TRIUNGHIULARA (Dečaci sa trouglastog trga). Ford. Mihai Condali. Pancsova, Libertatea, 196 o. 20×15 cm, 1000 pld.

A JUGOSZLV NÉPEK IRODALMA RUSZIN FORDÍTÁSBAN

1945—1970

(Jugoszláviai kiadások)

1950

1. ČOPIĆ, Branko: ARMIJA OHRANA TVOJA (Armija odbrana tvoja). Versek. Ford. Gavril Nada. Ruski Kerestur, Bratstvo — Jedinstvo, 63 o. 24×17 cm, 3000 pld.

1953

1. NAZOR, Vladimir: PRIPOVEDKI ZA DZECI. Ford. Nikola Kočiš. Ruski Kerestur, Ruske slovo, 56 o. 20×15 cm, 800 pld.

1960

1. COPIĆ, Branko: PRIPOVEDKI PARTIZANKI (Priče partizanke). Ford. Nikola Skuban. Ruski Kerestur, Ruske slovo, 80 o. 20×15 cm, 1000 pld.
2. MARDEŠIĆ, Petar: KRISTOFOR KOLUMBO. Ford. Đura Varga. Ruski Kerestur, Ruske slovo, 36 o. 28×20 cm, 400 pld.

1966

1. FRANKO, Ivan: VIBRANI TVORI. Ford. Mihajlo Kovač. Ruski Kerestur, Ruske slovo, 288 o. 21×15 cm, 600 pld.

**A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR ÍRÓK
SZERB, HORVÁT, SZLOVÉN ÉS MAKEDON NYELVEN
MEGJELENT KÖNYVEI
1945—1970**

1947

1. SINKÓ Ervin: ČETRNAEST DANA (Tizennégy nap). Ford. Enver Čolaković. Zagreb, Nakladni zavod Hrvatske, 659 o. 22×16 cm, 4000 pld.

1948

1949

1950

1951

1. MAJTÉNYI Mihály: VRELO TLE (Forró föld). Novi Sad, Matica srpske, 184 o. 20×15 cm, 3000 pld.
2. SINKÓ Ervin: ARONOVA LJUBAV (Áron szerelme). Ford. Enver Čolaković. Zagreb, Zora, 208 o. 17×12 cm, 4000 pld.
3. DEBRECZENI József: HLADNI KREMATORIJUM. Roman o Aušvicu (Hideg krematórium. Auschwitz regénye). Ford. Bogdan Čiplić. Beograd, Prosveta, 203 o. 20×14 cm, 7000 pld.

1952

1. HERCEG János: CRNI ANĐEO. Pripovetke. Ford. Eugen Ormay, Mladen Leskovac. Beograd, Prosveta, 262 o. 17×12 cm, 2500 pld.

1953

1. MAJTÉNYI Mihály: GARABONCIJAŠ (Garabonciás). Fordr. Lazar Merković. Novi Sad, Bratstvo — Jedinstvo, 214 o. 21×15 cm, 5000 pld.

1954

1. SINKÓ Ervin: OPTIMISTI. Roman jedne revolucije (Optimisták) 1—2. Ford. Iva Adum. Zagreb, Zora, 774 o. 20×14 cm, 3000 pld.

1955

1. DEBRECZENI József: NEVEROVATNO LETO (Hihetetlen nyár). Ford. Eugen Ormay. Cetinje, Narodna knjiga, 183 o. 21×15 cm 2500 pld.
2. HERCEG János: ANIN OPROŠTAJ (Anna búcsúja). Ford. Eugen Ormay. Novi Sad, Bratstvo — Jedinstvo, 271 o. 20×14 cm, 4000 pld.

1956

1. MAJTÉNYI Mihály: ŽENIDBA JOŠKE BIGE. Roman (Bige Jóska házassága). Ford. Đorđe Beljanski. Subotica, Minerva, 204 o. 20×14 cm, 2500 pld.
2. SULHÓF József: ČAROBNİ ŠTAPIĆ (Varázsvessző). Ford. Andrija Stančić. Novi Sad, Bratstvo — Jedinstvo, 354 o. 21×15 cm, 6000 pld.

1957

1. BRAUN István: NEOBIČNA GENERALNA PROBA. Tragikomedija u tri čina (Különös főpróba). Ford. Lazar Merković. Subotica, Rukovet, 47 o. 20×14 cm, 1000 pld.
2. SULHÓF József: ČAROBNA PALICA (Varázsvessző). Ford. Stefan Sedonja. Ljubljana, Cankarjeva založba, 329 o. 20×14 cm, 1500 pld.

1958

1. DEBRECZENI József: OSLOBOĐENO OD CARINE. Pripovetke. Ford. Eugen Ormay. Beograd, Turistička štampa, 81 o. 17×12 cm, 3000 pld.

1959

1960

1. FEHÉR Ferenc: LJUBAVNIK VETROVA (Szelek szerelmese). Ford. Miroslav Antić (A Boje i reči — Színek és szavak c. közös kötetben). Újvidék, Forum, 1960, 172 o. 14×16 cm, 600 pld. (Kétnyelvű)

1961

1962

1. DEBRECZENI József: LJUDSKO MESO. Izabrane pripovetke (Emberhús. Válogatott elbeszélések). Ford. Eugen Ormay. Beograd, Prosveta, 223 o. 19×13, 1600 pld.

1963

1. GÁL László: PESME. Ford. Ivan Ivanji. Beograd, Nolit, 112 o. 19×12 cm, 1000 pld.
2. ZAKANY Antal: BLIZINE I DALJINE. Pesme. Subotica, Osvit, 63 o. 17×12 cm, 5000 pld.
3. MAJOR Nándor: PORAZ (Vereség). Pripovetke. Ford. Josip Kulić. Beograd, Prosveta, 216 o. 19×13 cm, 2000 pld.

1964

1. POČINKA VO OČITE. Od poezijata na Ungarcite vo Jugoslavija. (Elpihennek a nemedben. A jugoszláviai magyar költészetből) Ford. Paszkal Gilevszki. Skopje, Kočo Racin, 93 o. 19×12 cm, 1500 pld.

1965

1. ACS Károly: PESMA UMESTO TIŠINE (Csönd helyett vers). Ford. Ivan V. Lalić. Beograd, Prosveta, 101 o. 20×13 cm, 1000 pld.
2. SEDAM MAĐARSKIH PESNIKA IZ VOJVODINE. (Hét vajdasági magyar költő). Ford. Miroslav Antić, Domonkos István, Ivan Ivanji, Danilo Kiš, Vlado Kopunović, Ivan V. Lalić, Mladen Leskovac, Todor Manojlović, Petar Popović, Lazar Razora, Aleksandar Tišma, Varga József. Beograd, Nolit, 108 o. 19×12 cm 1000 pld.
3. MAJTÉNYI Mihály: DIVERZANTA (Diverzánok). Ljubljana, Mladinska knjiga, 28 o. 21×15 cm, 10 000 pld.

1966

1. GAJDOS Tibor: OSTRVO. Pripovetke (Sziget). Ford. Mileva Babić, Ivan Pančić, Ante Zolnaić. Subotica, Osvit, 92 o. 20×14 cm, 500 pld.

1967

1. TOLNAI Ottó: GERILSKE PESME (Gerilla-dalok). Ford. Judita Šalgo. Novi Sad, Tribina mladih, 64 o. 19×13 cm, 500 pld.
2. HERCEG János: NEBO I ZEMLJA. Roman (Ég és föld). Ford. Ivan Ivanji. Beograd, Nolit, 138 o. 19×12 cm, 2000 pld.
3. MAJOR Nándor: PODNE. Roman (Dél). Ford. Judita Šalgo. Beograd, Nolit, 154 o. 500 pld.
4. NÉMETH István: DEČAK I LEPTIR (Lepkelánc). Ford. Šalgo Judit. Beograd, Mlado pokolenje, 108 o. 19,5×13,5 cm.

1968

1. FEHÉR Ferenc: SAN POKRAJ POLSKITE PATISTA (Álom a dűlőutak szélén). Ford. Paszkal Gilevszki. Skopje, Makedonska knjiga, 94 o. 17×12 cm, 1000 pld.
2. BRATIMLJENJE. Iz književnosti za decu pisaca narodnosti Jugoslavije. Beograd, Mlado pokolenje, 200 o. 19×12, 30 000 pld. (Lektira za III. razred osnovne škole)

1969

1. TOLNAI Ottó: ZOO. Pesme (Zoo-versek). Ford. Danilo Kiš. Beograd, Nolit, 21×12 cm, 500 pld. (Kétnyelvű)
2. VÉGEL László: MEMOARI JEDNOG MAKROA. Roman (Egy makró emlékiratai). Ford. Aleksandar Tišma. Novi Sad, Matica srpska, 182 o. 20×13 cm, 1000 pld.

**A JUGOSZLÁVIAI SZLOVÁK ÍRÓK KÖNYVEI
SZERBHORVÁT FORDÍTÁSBAN
1945—1970**

1962

1. RASPEVANA RAVNICA (Rovina spieva). Jugoszláviai szlovák költők versei. Válogatta és fordította: Ján Labáth és Miroslav Antić. Bački Petrovac, Kultura, 220 o. 750 pld.

1970

1. BABINKA, Michal: I BI ZEMLJA (Na početku zemlje). Ford. Michal Harpanj. Novi Sad, Matica srpska, 43 o. 21×16 cm, 1500 pld.

**A JUGOSZLÁVIAI ROMÁN ÍRÓK KÖNYVEI
SZERBHORVÁT FORDÍTÁSBAN
1945—1970**

1955

1. AVRAMESCU, Mihai: SLOMLJENA MLADOST (Tinerete frinta). Ford. Ksenija Avramescu és Sima Petrović. Novi Sad, Matica srpska, 132 o. 20,5×13,5 cm, 3000 pld.

1968

1. ALMAŽAN, Slavko: PANTOMIMA ZA NEDELJNO POPODNE. Válogatott versek. Ford. a szerző. Novi Sad, Matica srpska, 45 o. 15×14 cm, 300 pld.

VÉLEMÉNYEK ERDEJÉBEN (IV.)

AZ ÁLLAM TÁVOLRÓL

Az lálam távolról általánosabb és egyszer s mind elvontabb érdeklődés tárgya. Nagy ismeretlen. Áttekinthetetlen szövevény. Bírálni bírálják ugyan, mégis valami csodaszerű dolgokat várnak tőle. Messze van. Erős kíváncsi-ság, kevés a tanács, indítvány. Legkevésbé a háztartásbeliek és a diákok figyelmét vonzza. Annál intenzívebb a szellemi foglalkozású dolgozók érdeklődése. Ezt mutatja, szavaknál beszédesebben, az összehasonlító táblázat.

11. TÁBLÁZAT

Tevékenységi csoport	A minta adatainak elosztása	A témakör adatainak elosztása		
		Összesen	Több	Kevesebb
MUNKÁS	39,1	40,6	1,5	
FÖLDMŰVES	13,3	15,7	2,4	
DIÁK	10,9	8,7		2,2
HÁZTARTÁSBELI	26,2	19,4		6,8
HIVATALNOK	10,5	15,6	5,1	
ÖSSZESEN	100,0	100,0	9,0	9,0

Keves javaslat, kevés bírálat, az érdeklődő tartalmak előtérben. Elméleti kérdések. »A marxizmus tanai szerint a kommunizmusban megszűnik, vagyis elhal az állam. Mi most lassacskán a köztársaságokra ruházzuk az állam tevékenységeit. Szerintem most határainkon belül hat állam fog működni. Lassacskán megszűnik a kohézió, vagyis az összetartó erő. Nem fog ez a tény nagyobb széthúzáshoz vezetni« (Értelmiségi, PALICS). »Szerintem a köztársaságok beruházásai sokszor nem indokoltak, mindegyik igyekszik csak a saját gazdaságára támaszkodni, s ez káros az országra nézve. A beruházásokat hosszabb távon, szövetségi szinten koordinálni kellene.« (Diák, KANIZSA).

A kérdések kelte és a közlés időpontja között nagy horderejű belpolitikai események zajlottak. Ezek közül csak a JK SZ Elnökségének karadordővei ülésére utalunk. Eltekintve az esemény jelentőségének taglalásától, a tájékozottság állapotára összpontosítva a figyelmet, elmondható, hogy nem állunk rosszul az ország dolgainak értésében. És ez jórészt a tömegközli eszközök érdeme, amelyek talán mégsem olyan feketék, amilyenek néha-néha festik őket. Azonban a passzív tájékozottság és a cselekvő viszonyulás között van némi különbség, aminek érzékeltetésére a következő táblázat is hivatott.

12. TÁBLÁZAT

Tevékenységi csoportok	Érdeklődés	A viszonyulások jellege szerint	
		Bírálat	Javaslat
MUNKÁS	71,4	13,2	15,4
FÖLDMŰVES	68,0	12,0	20,0
DIÁK	85,6	14,4	—
HÁZTARTÁSBELI	64,9	25,9	9,2
HIVATALNOK	76,0	16,0	8,0

A kevés javaslat viszonylagos többsége földművesektől származik. Meglepetés? A földművesek sorsa közvetlenebbül függ az országos rendelkezésektől, mint azoké a rétegeké, amelyek a társult munka szervezeteiben valósítják meg jövedelmüket, gyakorolhatják öngazgatási jogaikat. Ott a jövedelemelosztásra irányul a figyelem, s csak később szidják az árakat, inflációt, beruházásokat. Mikor az asszony hazaér a piacról, s közli, hogy megint megdrágult valami. A földművesek viszont már a termelési vállalkozás előtt paroláznak az állammal: újratermelési anyagok beszerzésénél, gépvásárlásnál kezdődik és leginkább az adóhivatalban végződik a találkozások sora.

A gazdálkodási feltételek javulását nem a községházáról várják, hanem a kormánytól. Erősebb szálakkal, gyakorlatiasabban kötődnek az államhoz és konkrétan kérdeznak. Mit várnak az országtól? Például a felelősség fokozását. »Az alkotmánymódosításról manapság sok szó esik, de szerintem legfontosabb az egyéni felelősséget megszaporítani a községtől a parlamentig és vissza.« (Földműves, CSANTAVÉR).

Egy ismétlődő probléma: »Mi az oka annak, hogy a földműves, ha jószágfélt szállít, van, hogy két-három hónap után kapja meg az árát, kamat nélkül. Ha pedig az adófizetéssel késik, mindjárt kamatot kell fizetnie.« (Földműves, SZAJÁN). A földművesek nem nagyon akarják érteni, hogy a szövetkezet és az állam két különböző cég, hogy az adót másik firma követeli, mint amelyik a fizetést halogatja.

Ezek a visszasságok sajátos paraszti etatista szemléleteket táplálnak, amelyek rendszerint az állam mindenhatóságába vetett hit alakjában tetőződnek. A központi hatáskörök leépítésével kapcsolatban a kérdésekben gúny, ironia jelentkezik: »Ha a federáció funkciója gyöngül, nem áll be még nagyobb zűrzavar a gazdasági életben? Ki fog egyöntetű határozatot hozni, ha a köztársaságokban nagyobb autonómiájuk lesz, ki fogja az árakat befagyasztani az egész ország területén, ha az egyes köztársaságok nem értenek egyet?« (Földműve, UDVARNOK).

Ugyanez egyszerűbb fogalmazásban és konkrétabb változatban: »Miért van a köztársaságaink között olyan nagy különbség, például veszem Szlovéniát, hogy ott nem fizetnek adót a mezőgazdasági gépek után, míg Vajdaságban 35 új dinárt lóerőnként? Vagy a szlovén köztársaságot és Vajdaságot nem ugyanabból a parlamentből irányítják? Pedig úgy volna igazi a S. F. R. J. Jugoszláviája, ha ugyanabból a parlamentből irányítanák.« (Földműves, KISHOMOK). Így Szórol szóra. Unitarizmus. Bármelyik pipiskedő »helytartó« magáénak valhatná, noha ennek más a természete, kevésbé hívalkodó, csak lappang, mint a talajvíz, mely felszínre törve hirtelen elárasztja a laposokat.

Különösen az öngazgatás határterületein, hol a kényszerűség ellen a nagyobb kényszerűség látszik legjobb orvosságnak: mert hivatal fölött hivatal áll és lentről megy föllebbezés, fentről jön a parancsolás. »Töröljék már el a lóerőnkénti adót a kistraktorokra, amát több szocialista gyűlésen elfogadtak és megígértek, mert azért van nálunk a mezőgazdaság lemaradva más országokhoz viszonyítva.« (Földműves, KUPUSZINA). Itt adóz-

tadják a traktort, amott nem. Mit tehet az ember? Követel. »Mikor dönt a parlament arról, hogy a földművesek is kapjanak hitelt traktor és hozzávaló felszerelés vásárlására?« (Földműves, NEMES MILETICS). Mikor pedig elszakad a türelem órnája: »A földművesek úgy látják, hogy nincs értelme részt venniük a parlamenti választásokon, mert nem teljesítik elfogadott témájukat, követelményeiket gazdasági téren.« (Földműves, KANIZSA).

E fogyasztó, s fogyasztásban változó réteg érzi a közélet peremére taszítottság áldatlanságait és szívósan küzd ellene. »Remélem mindenki figyelemmel hallgatta Tito elnököt, amikor a földművesekkel beszélgetett. Nekünk földműveseknek az annyit jelentett, mint mikor aratás előtt éltető esőt kapunk. Csak amíg abból törvény lesz, s a törvény hozzánk falusiakig eljut, az minden, de nem az, amit ott fent meghatároztak. Hogyan lehetne ezen segíteni? Ebből a sok ellenőrből nem lehetne erre a célra néhányat felhasználni?« (Földműves, TÓBA).

»Mi lesz mivelünk földművesekkel? Bár mindig taglalják sorsunkat (fentről leig), de nincsen jövőnk, mert fogyatkozik a munkaerőnk és így nem bírunk termelni. Ha így haladunk, vissza kell térnünk őseink munkamódjára, a búzára és kukoricára.« (Földműves, MARTONOS). »Miért nincs szövetségi, köztársasági és tartományi szinten földművelésügyi titkárság? Mert egyes esetekben, mint például a lecsapolás, egészségbiztosítás, diktatorikusan fentről szabják meg a hozzájárulást. Miért nem ellenőrzik, hogyan gazdálkodnak ezek a vállalatok a pénzzel?« (Földműves, SZILÁGY). »A szakszervezet a munkások érdekeiért harcol. Miért nem létezik egy szerv, vagy fórum, mely a parasztok érdekét védené? Például a búza ára körül hónapokig tapasztalható huzavona.« (Földműves, TELECSKA).

A holnap kérdőjelei állnak a mondatok végén. A holnap kérdőjelei nőnek a múltak emlékeit tavaszról tavaszra felelevenítő barázdákból, ahonnan a mindenható álladalom hatalma magasan a falu délibábdajkált tonya fölé emelkedik. Minden ötödik nyilatkozás indítványozó jellegű. Az indítványok zöme a földművesek helyzetére vonatkozik.

Es a munkások? Tőlük kevesebb javaslat érkezett. Annál több bírálát. Különösen az árpolitikát, pénzügyrendszert, külkereskedelmet bírálják. »Mivel az olajgyárban dolgozom érdekel, hogy ki felel a napraforgó kiszállításért, kik akarnak már februárban lakatot tenni a gyánkapukra?« (Munkás, MAGYARCSENYE). »Fékezni kell az olyan gépek behozatalát, amelyeket a mi gyáraink is előállítanak, mert a piac elárasztásával lerontjuk iparunk jövőjét.« (Munkás, MORAVICA).

Míg a földművesek képzeletében az állam valamiféle zárt, hierarchikus homogén képződmény, a munkások, diákok tisztviselők szemléletében árnyaltabb, összetettebb kép mutatkozik: kidomborodnak a szövetségi állam sajátosságai, a fejlődés regionális vetületű problémái, a fejlett és fejletlen vidékek viszonya, a tartományok helye és szerepe, Vajdaság gondjai és Vajdasággal kapcsolatban (nyilván az utóbbi évek belpolitikai eseményeinek hatására) az éledező regionalizmus: »Miért nem tudunk mi Vajdaságban a mezőgazdaságban olyan eredményeket elérni, mint a szlovének az iparban? Talán ha egy kicsit okosabban, bátrabban lépnek fel a képviselőink ott, ahol kell, akkor ki lehetne harcolni, hogy máshogy lenne.« (Munkás, SZABADKA). »Vajdaság érdeke szerintem meg van csorbítva, mert a lakosság arányához viszonyítva nincs elég képviselője a szerb kormányban.« (Munkás, CSANTAVÉR).

A vizsgált csoportok máshonnan nézik és másképpen látják az államot, a távolból. A viszonyulások sem azonosak: háztartásbeliek a kíváncsiság dominál, az értelmiségiek és diákok bátrabban lépnek az elmélet porondjára, a földművesek egyéni érdekeiknek megfelelő tetteket várnak és indítványoznak, a munkások kevesebbet javasolnak, de élesebben bírálják. Butaság lenne feltenni a kérdést: melyik réteg mennyire, s hogyan szereti az államot? Egyrészt túl vagyunk a hűségnyilatkozatok korán, másrészt a javaslatok, bírálatok, de még a kíváncsiság is, a közéleti gondok megosztásának szándékát tükrözik. A vállalás szándékát. Ami mindenképpen az elkötelezettebb azonosulás jele.

A tartalmakat átható elkötelezettség és gondoskodás újabb adatgyűjtésre ösztönzött. 1972 tavaszán a társadalmunk zavartalan fejlődését akadályozó jelenségekről szerveztünk véleménykutatást. »Ön szerint a felsorolt negatív jelenségek közül (lásd a 13. táblázatot) melyik veszélyezteti legjobban társadalmunk fejlődését?« Ez volt a kérdés, amelyre összesen 4987 válasz érkezett, de ebből csak 2600 adatot használtunk fel, mert a két legnagyobb és a termelésben aktív szerepet játszó társadalmi réteg, a munkások és parasztköz vélekedéseit kívántuk bemutatni és összehasonlítani. A táblázat áttekinthetőbb lett és olvashatóbbak a két csoport között mutatkozó eltérések.

13. TÁBLÁZAT

Negatív jelenségek	Munkások	Földművesek
BÜROKRÁCIA	12,3	19,7
NACIONALIZMUS	35,0	26,8
SZOCIÁLIS KÜLÖNBСÉGEK	23,3	12,6
PRIMITIVIZMUS	22,7	32,2
KORUPCIÓ	1,8	3,8
POLITIKAI TÉTLENSÉG	2,9	4,1
ETATIZMUS	0,4	0,8
KLERIKALIZMUS	1,6	—
ÖSSZESEN	100%	100%

Az adatgyűjtés időpontjában a munkások a nacionalizmust, a földművesek a primitivizmust tartották a társadalmunk zavartalan fejlődését fenyegető latens veszedelmek fő forrásvidékének. Messzemenő következtésektől óvakodva és intellemmel állapítjuk meg: a munkások politikai gondolkozására erőteljesebben hat az időszerűség tényezője (ami dinamikusabb, cselekvőbb viszonyulást sejtet), míg a földműveseknél a tartósabb gondolategyenek, a kitapasztalt dolgok érvényesülnek jobban a véleményképzésben. Körülbelül így látják, ezekből a nézőpontokból szemlélik az államot is — a távolból.

A SIKAMLÓS TÉMA

Az első kísérlet adatszolgáltatói közül, mint említettük, sokan mellőzték a nemzetiségi viszonyok tárgykörét. Többonnemzetiségű környezetéről lévén szó. Ahol a közélet szinte minden kérdését nemzetiségi vonatkozások szövik át. A történelem véres megpróbáltatásai után a szocialista forradalom magasra emelte az egyenjogúság elvét. Az öngazgatás kora sürgető föladattá érlelte a lehetőséget. A gyakorlat mutatta meg és mutatja a célokat rögzítő posztulátumok mögött a valóság érdekesebb oldalát. A cselekvés mezejének ellentmondásosabb részeit, ahol kísértének a múlt árnyai, tünt világ eszmemaradványai és ideig-óráig haladó köntösben szerepelhet a nacionalista túlfűtöttség. Harminc esztendővel ezelőtt itt még intézményes volt a gyűlölet!

Szecsksó Tamás az említett könyvében (*Kommunikációs rendszer — köznapi kommunikáció*) megkülönböztetve az agitáció és a propaganda fogalmát, az utóbbit két szintre osztja: egyik a *strukturális* rész, mely konkrét kérdésekben közvetlen befolyást gyakorol, a másik az *infrastrukturális* rész, mely hosszabb távon, a jövőben munkál. »... a távolabbi jövőben fogja majd hatását kifejteni — írja —, akkor is jobbra közvetetten. A propaganda ilyen távlati szellemi beruházása az iskolai és az iskolán kívüli oktatás, családi nevelés, a közművelődés igen sok eleme.

Ez az infrastruktúrális szellemi beruházás, a *tegnapelőtt esedékes ideológiai munka*, nálunk a nemzetiségi viszonyok vonatkozásában jórészt

elmaradt. Az emberek nehezebben tájékozódnak ezen a »silkamlós« területen, mint például a külpolitikában. Ha mód van rá, elkerülik. A tétlenség kényelmes kuckóiba húzódnak. És mert a közéleti gondolkodás infrastruktúrális eszmei alapozása hiányos, viselt jelszavak alatt hatékonyan munkálthatnak ósdi előítéletek, álcázott nacionalizmusok Másrészt, milközben alkudozások, taktikázások eszik az időt, az eszmei küzdelem arcvonalain beáll a szélcsend: tétova tétlenség kocsonyásítja a tömegbefolyásolásra szánt tartalmakat. (Az elcsépeelt szövegek kevésbé kockázatosak, mint a tényfeltárás.) Az ideológiai értekezés, a nagy nyilvánosság porondjáról lassan zánlatban intézményekbe, esetleg folyóiratokba költözik, ahol rendszerint egymással felelőtlen értelmiségi csoportok hadakoznak.

Az egymásnak bizonyított bölcsességből, »forradalmiságból« a közvélemény tájékoztatlanabb része édeskeveset ért, s a zűrzavar elől, ha lehet, még jobban behúzódik a tétlenség biztonságosnak látszó kuckójába. A véleménygyűjtésben szerzett tapasztalatainkat alátámasztják a politikai szervezetek értekezletein megfigyelt tények. Megállapították: a munkások között nincs nacionalizmus. Valóban nincs. Nem az ő sajátosságuk. És tevékenység? Mert tennivaló akad. Például az egyenjogúság elmélyítése, az eszmei alapozás körül. Ritkán állapították meg, hogy tevékenység sincs. Ritkán, mert a következő mondatot általában a gyári bürokrácia fogalmazza (munkások esetében), mely igyekszik saját magának is kiállítani a mentességi bizonyítványt.

A hosszú távra tervezett eszmei képzés hanyagolása (fölhígtatása, szabotálása) mellett a bürokratikus észjárás sem csekély szerepet játszik a tétlenség tartósításában. Ha nincs nacionalizmus, nincs mit csinálni. Marad minden a régiben. Mi tiszták vagyunk. Az ördög máshol lakik. Kifűnő módszer az éberség ellen, a figyelem elterelésére, a tétlenség igazolására. Tudatépítés? Ugyan már! Máshol lakik az ördög... (Néha mégis megigéztetik a sátán. Sőt. Ha nincs a láthatáron — kitaláltatik. Vél ördögöcske ellen is hősi küzdelem vívható, ami kisebb kockázattal jár, kevesebb veszedelmet okozhat, mint a továbbblépés. A továbbblépés a tegnapi egyensúly megingásának lehetőségét tartogatja: a bürokrácia hajlamos hangos, látványos pozícióharcokba bocsátkozni, kitalált, vagy felnagyított ellenségek ellen, de előre egy tapodtat se, mert elveszhet az állás. Ez a bürokratizmus maradiságának lényege. Miért háborúságok a színpalak előtt. Színpalak mögött a jól felfogott csoportérdek.)

Visszatérve a téma vezérfonalához, felvetődik a kérdés: mennyiben jellemzi ez a tartózkodás az egyszerű emberek szemléletét? És mi rejlik a tartózkodás mögött? Milyen törekvések, nézetek, tettikészségek fakadnak a tudat mélyebb rétegeiből? Az 1970-es adatgyűjtés eredményei felerősítették a megfigyelésen, tapasztalt tényeken s ezek összefüggésein alapuló sejtéseket, de a darabos információegységek (az adatszolgáltatók által leírt kérdések, vélemények, javaslatok) csak újabb hipotézisek felállítását tették lehetővé.

[Érdekes egyébként, hogy a férfiak — tisztviselők és értelmiségiek kivételével — alig érintették a nemzetiségi viszonyok problémakörét, az asszonyok figyelme pedig elsősorban a közigazgatás (hivatalok, tolmácsolás, hivatalos szövegek stb.) és a közoktatás (óvodától az elemi iskolákon és a felnőttképzésen át az egyetemekig) területére összpontosult. Az önkéntes vélemény nyilvánításra épült módszer előtérbe hozta a régi »kisebbségi« tartózkodást, beszűkülést, ami a két háború között a jugoszláviai magyarság közéleti szereplésének egyik fő ismérve volt.]

A második kísérlet (1972 tavaszán) a tapasztalt tartózkodást megkezdendő, felderítő céllal indult: látszólag kevesebbet kívánt az adatszolgáltatóktól, de a közéleti gondolkodás rejtettebb zugaiiban próbált behatolni. A 7 NAP 1972. április 21-i számában jelent meg a kérdés: »A nemzeti egyenjogúság további elmélyítésének alábbi lehetőségei közül Ön szerint melyik a legelőzhetőbb: 1. Ha az állam rendeleteket hoz. 2. Ha a többségi nemzet jogokat ad a kisebbségeknek. 3. Ha minden nemzet és nemzetiség haladó erői közösen harcolnak minden nemzet és nemzetiség egyenjogúságáért, és 4. Ha a nemzetiségek maguk harcolnak saját jogaik-

ért.« A négy lehetőség közül az adatszolgáltatók egyre, az általuk legcélravezetőbbre szavazhattak.

A megadott választípusok csak távolról, közvetve utalnak a nemzeti egyenjogúság további elmélyítésével kapcsolatos tipikus nézetekre: ezek között a valóságban rengeteg árnyalat, átmenet, határeset, ötvöződés van, amit a merev statisztikai feldolgozás követelményeihez pászított csoportosítással legfeljebb sejtetni lehet. A vélemények eloszlásainak mutatói csak jelzik, hogy mely szociális rétegek és csoportok, milyen politika felé és milyen mértékben hajlanak a nemzetiségi viszonyok vonatkozásába. A válaszok mögött rejlő jellegzetes szemlélettel — ha nem is ilyen határozott formában — gyakran találkozunk az életben.

Az első: főleg az államtól, az állam hatalomgyakorló törvényalkotó munkálkodásától várja a problémák megoldását. Felsőbbségekben bízik igazán. Az alulról jövő kezdeményezéseket vagy gyanúsna (nacionalizmust mond arra is, ami nem az), vagy feleslegesnek, eleve reménytelennek véli. Kétféle töltésű: államgépezetbe épült hivatalnoki alkat található benne a politikai kishitűséggel elegyült kényelmességgel.

A második változat a kisebbségi szemlélet tipikus vetülete: túlhaladott társadalmi állapot eszmei maradványa, többnyire passzív, szenvedő magatartásforma kifejezője. Az első szemléletre az *etatistikus*, a másodikra pedig a *kisebbségi* jelző illik legjobban.

A harmadik változatot, mely minden nemzet és nemzetiség haladó erőinek együttes küzdelmét, munkálkodását tartja a nemzeti egyenjogúság legcélravezetőbb módszerének, *önigazgatási* jelzővel illehetjük, noha a közvetett kérdés távolról sem tartalmazza teljes egészében azt a koncepciót, amelyre Vajdaságban a nemzetiségi viszonyok területén a Kommunista Szövetség politikája épült. Az adatszolgáltatók tehát e koncepciónak korántsem a teljes meghatározásával, pusztán egy ismérvével találkoztak a kérdőlapon. A tartalom felismerése meghatározott színvonalú eszmei és politikai tájékozottságot igényel.

A negyedik választípus az úgynevezett *önszervezési* felfogásmód egyik közismertebb jegyét viseli. A kisebbségi lelkiállapot sajátosos terméke: csíraállapotában a nemzeti sajátosságok megóvásának eszmei éltetik, a kibontakozás folyamatában az elkülönülés irányába tolódik: elégedetlenségek, törött becsvágányok gyűjtődénye. Benne az osztályszempontok és érdekek folytonos elegyítése, higitása folytán, helyet kapnak s hódítanak a nacionalista ideológia oldottabb elemei. Offenzív vállalkozások elé torlódva a többi nemzetiség hasonló erőt szabadítják fel, mozgósítják, majd ellentámadásba lendítik. Ebben a fázisban az önszervezési felfogásmód szűkszerűen az öngazgatás erőivel ütközik, miután a nacionalizmus hordozói a kudarc csőtömegéből próbálnak új tőkét kovácsolni.

E négy lehetőségre »szavazhattak« a véleménykutatás alanyai. Vajdaság területéről 4998 válasz érkezett. Az adatszolgáltatók 32 százaléka munkás, 15,2 százaléka földműves, 10,2 százaléka diák, 31,1 százaléka háztartásbeli, 11,2 százaléka pedig tisztviselő, illetve értelmiségi. A táblázat a vélemények elosztását mutatja.

14. TÁBLÁZAT

Tevékenységi csoportok	A felfogásmód ismérvei			
	Etatistikus	Kisebbségi	Öngazgatási	Önszervezési
MUNKÁS	10,1	6,3	76,4	7,2
FÖLDMŰVES	10,9	8,9	69,0	11,2
DIÁK	9,6	6,7	69,9	13,8
HÁZTARTÁSBELI	14,8	9,0	61,6	14,6
HIVATALNOK	13,4	8,9	70,1	7,6
ÖSSZESEN	12,0	7,9	69,2	10,9

Csaknem ötezer vélemény alapján készült — a módszer fogyatékos-
ságai és a minta hiányosságai ellenére is — figyelmet érdemlő kép. Nehe-
zen mérhető és állandóan változó társadalmi jelenségekről van szó: a pillan-
natfelvétel hitelességére, valóságosságára, beállítás és a módszer alkalmas-
sága mellett érzelmi és tudati tényezők nemetegen hat. Azonban a felmérési
kísérlet hipotetikus természetű eredményeit nehéz lenne elvitatni. A szá-
mok kérdésekre válaszolnak és újabb kérdéseket vetnek fel. További vizs-
gálódásokra serkentenek.

Mindezt figyelembevéve feltételezzük: ötezer vélemény mégis hitele-
sebb képet ad a vajdasági magyarság tudatállapotának meghatározott vo-
natkozásairól, politikai állásfoglalásáról, mint egy vagy két megnyilatkozás.
Ezt ki kell mondani, mert nemzet és nemzetiség nevében (akárcsak a mun-
kásosztály nevében) gyakran szólnak, és olykor szélsőséges, vagy csoport-
érdék tővéről fakadt következtetések hangzanak el.

Az adatszolgáltatók 69,2 százaléka a legjárhatóbb út kérdését ahhoz
a követelményhez kapcsolja, hogy minden nemzet és nemzetiség haladó
erői együttesen, közös eszmei platformon harcoljanak minden nemzet és
nemzetiség egyenjogúságáért. Ezt az elvi és gyakorlati igényt és célt a
Kommunista Szövetség politikájának tengelyét alkotó öngazgatási kon-
cepció tartalmazza az etatisztikus (az államra bízva a megoldást), a kisebbségi
(csak a többségi nemzettől várja a könyörületet) és az önszervezési (a
nemzeti elkülönülés, begubózás veszedelmét hordozó) felfogásmóddal szem-
ben. A szónok ebben az értelemben a vélemények eloszlásának statisztikai
képét helyzetjelentésnek tekinthetjük az eszmei harc adott forrásokaszáról,
ahol kidomborodott ugyan az öngazgatási felfogásmód főlénye (bár nem
minden rétegben egyformán), de az ellentétes nézetek részesedése koránt-
sem megnyugtató, hovatovább fokozottabb eszmei, politikai erőfeszítésekre
(többek között infrastrukturális alapozásra) kötelez.

Az ellenzéki szemléletek forrásairól szólva óvakodnunk kell a tájé-
koztatatlanság és a nacionalizmus különböző megnyilvánulásainak egyenlő-
sítésétől. A háztartásbeliek rovatában látható véleményyszóródás jórészt a
tájékoztatlanság származéka. A tudatvilág nyílt területe ez, védtelen gyepű,
ahova ellenállás nélkül betörhetnek a társadalmi haladást fékező eszme-
áramlatok, hovatovább újratermelődhetnek a jövő nemzedék szemléletében.
Ezen a gyepűn az öngazgatás eszméje csak saját humánus tartalmával
hódíthat: türelmes, lankadatlan építéssel, előbbre lendülő, s előbbre len-
dítő cselekvéssel, a közvéleménykialakítás eszközei mellett mozgósítva a
közélet és közoktatás intézményes erőforrásait.

Nem csekély feladat.

Megbízható mutatók hiányában nem beszélhetünk az etatisztikus, ki-
sebbségi, önszervezési szemléletek mögött sejthető nacionalista tünetekről
sem. A politikai harc konkrét kérdése ez, amiről viszonylag pontos és
ellenőrizhető tények alapján lehet és szabad dönteni. De ez eszmei munka
szempontjából nem mellékesek a tájegységek között mutatkozó eltérések.
A kisebbségi szemlélet főleg a nemzetiségi szórványok jellemzője. Az ön-
szervezési felfogásmód a szociális szerkezet passzívabb rétegeiben hódít.
(A háztartásbeliek 14,6 és a diákok 13,8 százaléka szavazott erre.) Az eta-
tisztikus nézetek mögött pedig nemcsak az öngazgatási koncepció »ellen-
zékét«
kell látnunk, hanem a jogalkotás tényleges fogyatékososságait, a kése-
delmes kényelmisséget, amiért sok jogos bírálat éri a honatyák mun-
kálkodását.

A MEGLEPETÉSEKRŐL

Meglepetés, hogy a »fejlettebb«
környezetekben, a városokban jobban
megosznak a vélemények, mint a falvakban. Az alábbi táblázat a Sza-
badka város területéről származó adatokat (634) veti össze a Szabadka
község (1205) és Vajdaság (4998) területéről gyűjtött véleményanyag elosz-

lásával, az előző fejezetben vázolt felfogásmódok ismérvei szerint. Az összehasonlításból kitűnik, hogy a szóródás aránya — a közéleti tájékozottság mellett — egyéb tényezők is hatnak, amelyek részletesebb feltárására és elemzésére egyelőre nincs lehetőségünk, ami egyrészt a módszer fogyatékoságait mutatja, másrészt további kutatásokra ösztönöz.

15. TÁBLÁZAT

Az adatok eredete	A felfogásmód ismérvei			
	Etatisztikus	Kisebbségi	Önigazgatási	Önszervezési
SZABADKA VÁROS	16,4	9,3	65,3	9,0
SZABADKA KÖZSÉG	14,6	8,0	67,4	10,0
VAJDASÁG	12,0	7,9	69,2	10,9

Szabadkán a szellemi foglalkozású réteg vezet a véleményszóródás tekintetében. A felfogásmódok ismérvei szerint az etatisztikus vonzódás 30,5 a kisebbségi 22, az önigazgatási 39, az önszervezési pedig 8,5 százalékban részesedik. Minden következtetési kísérlet kockázatos, mégis — ha másért nem, az érdekesség kedvéért — megjegyezzük, hogy az önszervezési felfogásmód Szabadkán legjobban a diákok gondolkozásában (17,2 százalék) domborodik ki. Ezzel szemben a tanyarendszerű településeken (Kispiac, Tornyos, Tótfalu, Oromhegyes stb.) a háztartásbeliek (19,2 százalék) és a földművesek (16 százalék) vonzódnak leginkább ehhez az irányzathoz.

Mit bizonyítanak a számok? Olyan szociális közegekről van szó, amelyek — különösen az eszmei munkálkodás szempontjából — *legkevésbé folynak bele a közélet cselekvő áramlataiba*. Vagy az élet küszöbén állnak, vagy elszigetelt murális környezetben élnek, ahol a politikai tájékozottság színvonala indokoltan alacsonyabb, mint a városokban. Más a helyzet az etatisztikus nézetek mezején: Szabadka városában a munkások 15, a háztartásbeliek 18,4 és a szellemi foglalkozásúak 30,5 százaléka a jogszabályi rendelkezést helyezi előtérbe. Itt nagy eltérés van az erősen tagolt vegyes nemzetiségű (Szabadka, Becse, Zombor, Zrenjanin) és kevésbé tagolt magyar többségű (Zenta, Csantavér, Kanizsa, Moravica) települések között.

Az okokat alighanem abban kell keresnünk, hogy a magyar többségű településeken az állam »jobban beszél« az állampolgárok nyelvét, ennél fogva kevesebb a közvetlen nemzeti indítékú vagy töltésű ellentét a hivatalos érintkezésekben, ami az erősen tagolt vegyes nemzetiségű környezetekben (az ellentétek elkerülése érdekében is) a törvényalkotásra, vagyis a jogszabályi rendelkezésre irányítja a figyelmet.

Az államot még sem lehet mereven elválasztani a társadalom önigazgatási szerkezetétől. Már a közigazgatási bürokrácia léte és hatékonysága miatt sem. Mert a politika hiába találja fel a nemzeti egyenjogúság posztulátumait, ha az államgépezet elnyeli őket. Az etetizmus iránti hatékonyság, a demokrácia, tehát az önigazgatás erejének ismérve, bár itt az erőviszonyok nem minden konkrét környezetben egyformán alakulnak.

Az adatszolgáltatók 7,9 százaléka úgy véli, legcélszerűbb a többségi nemzettől válni a jogokat. A kisebbségi lelkiállkat tömör megnyilatkozása mögött kevésbé »ártatlan« törekvések lapulhatnak. Ez a mutatószám Szabadkán a szellemi foglalkozású dolgozók esetében (feltételezhetően a legképzettebb és legtájékozottabb közegeben) 22 százalék. Nemcsak a szabadkai munkások 5,7 százalékos részesedéséhez viszonyítva magas, hanem a falusi értelmiséghez is, amelynek mindössze 7,1 százaléka szavazott erre a változatra. Önkéntelenül is az úgynevezett városi »középosztály« ellenzékiesség magatartására kell gondolnunk, ami mögött egyrészt az önigazgatás hatékonyságának lebecsülése, másrészt némi nacionalizmus és kozmopolitizmus lappang. Nem annyira »kisebbségi« ez a szemlélet, mint amilyenek mutatja magát.

Az öngazgatási felfogásmód legfőbb hordozója, társadalmi bázisa, minden környezetben a munkásság. Szabadka városában a munkások 71,1, a falvakban 77,5 egész Vajdaságban pedig 76,4 százaléka az egyenjogúság további elmélyítésének legcélszerűbb módját minden nemzet és nemzetiség haladó erőinek együttes, közös harcában, munkálkodásában, erőfeszítéseiben látja. A társadalmi gerinchadáának józan realizmusáról tanúskodó adatok a jugoszláviai magyarság soraiban is a Kommunista Szövetség politikájának erős tartóoszlopát világítják meg. A munkásosztály következetes internacionalizmusa a győzelem legfőbb biztosítója a lappangó, s olykor duzzadó nacionalizmusok elleni küzdelemben.

A vajdasági magyarság internacionalizmusával kapcsolatban több, időnként ismétlődő szociológiai felmérés adataira hivatkozhatnánk. Reprezentatív módszerrel statisztikai kimutatások készültek arról, hogy melyik nemzetiség melyik nemzetiség iránt vonzódik legjobban, vagy legkevésbé, számok beszélnek a vegyes házasságokról, a nemzeti együttélés megannyi mérhető ismérvéről, amelyek a magyarságra nézve többé-kevésbé hízelgők.

Nem akartuk ezeket megismételni. Aki alaposabban érdeklődik a témakör iránt, máshol is megtalálhatja a vonatkozó adatokat. Mivel azonban a kísértésnek teljesen ellenállni nem tudtunk, feltettük a kérdést: ha az anyanyelvén kívül más nyelvet nem beszélne, melyiket tanulná megszívesebben? A válaszok alapján készült az alábbi táblázat.

16. TÁBLÁZAT

Nyelvek	Az adatszolgáltatók csoportjai				
	Munkás	Földműves	Diák	Háztartásbeli	Szellemi foglalkozású
SZERBHORVÁT	28,7	37,6	27,6	38,0	25,6
NÉMET	30,0	31,8	25,0	33,2	30,7
ANGOL	23,4	18,7	29,8	17,8	28,0
FRANCIA	6,5	3,4	7,2	4,0	6,0
OROSZ	4,2	3,8	5,2	2,6	4,5
OLASZ	4,7	2,5	2,8	2,1	2,3
SZLOVÉN	2,0	1,5	1,7	1,7	2,0
EGYÉB	0,5	0,7	0,7	0,6	0,9
ÖSSZESEN	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A macedón, román, albán, szlovák, ruszin, svéd és a spanyol nyelv került az egyebek közé. Ezek a szorványos óhajok leginkább azokról a vidékekről érkeztek (a svéd és a spanyol kivételével), ahol a magyarok ezekkel a nemzetiségekkel együtt élnek. Az érdeklődés az együtt élő nemzetek és nemzetiségek nyelve és a világnyelvek között oszlik meg. Az összesített adatok alapján a sorrend a következő: 32,6 százalék a szerbhorvát nyelvet, 30,8 százalék a németet, 22,2 százalék az angolt, 5,4 százalék a franciát, 3,9 százalék az oroszot, 3,2 százalék az olaszt, 1,9 százalék pedig a szlovén nyelvet tanulná legszívesebben.

Jellemző, hogy a szerbhorvát nyelv a kevésbé mobil, a munkában és az életben helyhez kötött közegekben (a földművesek 37,6 százaléka és a háztartásbeliek 38 százaléka) került a lista élére. A mozgékonyabb rétegeknel arányosabb az eloszlás és a figyelem fokozatosan a világnyelvek felé irányul, amelyek között (hagyományos és időszerű okoknál fogva) a német áll az első helyen. Sok minden kiolvasható a táblázat adataiból, amit kiegészítő információknak szántunk az eszmei kérdéseket tárgyaló »sikamlós« témakör keretében, tágabb teret nyitva az olvasó képzelete előtt.

A »sikamlós« témakör végén álljon itt egy idézet a Szerb Kommunista Szövetség Központi Bizottságának 1972. március 8-án hozott határozataiból. (Magyar nyelven *A nemzeti egyenjogúság politikája* című könyv 210. oldalán olvasható.) »A politikai rendszer fejlődése során a nemzeti egyenjogúságot be kell építeni a társult munka alapszervezeteitől kezdve a helyi és érdekközösségekben, valamint a politikai rendszer egyéb intézményein át, kezdve a községektől a tartományig, a köztársaságokba és a föderációba egyaránt. Ez nem korlátozódhat a nemzeti jogok normatív szabályozására, noha ez is feltétlenül szükséges, hanem a mindennapi gyakorlatban folytatandó legszélesebb körű eszmei és politikai tevékenységgel kapcsolatos kötelezettségnek kell értelmezni.«

A mindennapi gyakorlatban folytatandó legszélesebb körű eszmei és politikai tevékenység? Cselekvés. Mindennap és mindenhol. Cselekvés. És kötelezettség. Küszöbötől a parlamentig... Mert »a nemzetek és nemzeti-ségek szabad fejlődése és a nemzeti egyenjogúsáért folyó következetes harc minden környezetben, s az élet és a munka minden területén, része az öngazgatású szocializmusért vívott harcnak.« (Az említett határozat első fejezetének első mondata.)

Az elvek tiszták.

A valóság bonyodalmas.

Megismerni?

A cselekvés korában éliünk.

ÉS VÉGÜL...

Újságolvasóikkal kezdtük. Mit gondolnak az olvasók az újságról? Rádióról? Televízióról? A nyomtatott betű hatalmas területet hódított az elmúlt száz esztendő alatt. Kossuth Lajos híres PESTI HÍRLAP-ja (1841 óta hetenként kétszer, majd háromszor, 1848. március 15-e után pedig naponta jelent meg) a forradalom évében 4200 példányban készült. Pedig a Pesti Hírlaptól igazán nem lehet elvitatni a történelmi szerepet! Példányszáma sem lebecsülendő, hiszen társa, a NEMZETI HÍRLAP 795, Táncsics Mihály ugyancsak híres lapja, a MUKÁSOK ÚJSÁGJA pedig 738 példányban indult. (1972 első negyedében az alig félmillió nyelvterületen terjesztett újjvidéki MAGYAR SZÓ-t naponta átlagosan 35 671 példányban nyomták. S ennek 90,25 százaléka eljutott az olvasóhoz.)

Szédtületes fejlődés. 1871-ben a hatvanezer lakosú Szabadka hétszáz példányban »fogyasztott« hetilapot. Még 1879-ben sem jutott túl a város művelt polgársága a bűvös ezer példányon, ha himni lehet a postamester jelentésére hivatkozó SZABADKAI ELLENŐR című hetilapnak. Ez idő tájt »a magánlevelezések rendszeréből kifejlődött újságírás« még a »pedagógiai okoskodások« fázisában volt, de a világnézeti sajtó — európai viszonylatban — »rátért az üzleti fejlődés útjára« (Jürgen Habermas: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*, 265.), s ezzel vidékünkön is fokozatosan gyorsult a nyomtatott betű útja.

Tényeleges gyorsulás a múlt század nyolcvanas éveiben következett be. Kedvezően hatott erre a budapest-zimonyi vasút, a hozzá kapcsolódó iparosodási hullám, s az iparosodással járó társadalmi átrétegződés, de még sokáig fékező szerepet játszott az analfabétizmus, hiszen a századforduló esztendejében Szabadka felnőtt lakosságának nagyobbik fele nem tudott írni, olvasni. Ha így volt a városban, mi lehetett a falvakban?! A sajtó elterjedtségének, közvéleményalakító munkájának döntő előfeltétele a nép általános műveltségi színvonalának emelkedése. Ebben a vonatkozásban a jugoszláviai magyar nyelvű sajtótermékek példányszáma kettős mutató: a közéleti érdeklődés és az általános műveltség ismerve.

(A lapkiadó vállalatok ügyviteli szövetségének adatai szerint 1972 elején a Magyar Szó naponta átlagosan 35 671, a 7 NAP hetente 36 180, a Dolgozók hetente 8941 és a Képes Ifjúság hetente 8000 példányszámban jelent

meg. Az albán nyelvű Rilindja naponta 17 183, a macedón nyelvű Nova Makedonia pedig 35 833 példányban készült. Magyarul csaknem félmillió, albánul több mint egymillió, macedón nyelven pedig mintegy kétfélmillió ember beszél az országban. A példányszámokat a nyelvterülethez viszonyítva megbízható és összehasonlítható mutatókat kapunk.)

A közéleti érdeklődés és a közvéleményalakítás vonatkozásában a sajtó hagyományos fogalomkörét mellőznünk kell: a történelmi adatok összevetését a modern tömegközli eszközök — rádió, televízió — feltűnése és rohamos fejlődése teszi elve tárgyatalanná. Nem téveszthetjük szem elől a rádió és a televízió tájékoztató szerepét. Az alábbi táblázat az 1972 tavaszán végzett felmérés adatai alapján készült. Körülbelül ötezer vajdasági család — mintegy tizenkétezer ember — adatait tartalmazza. A rádió és a televízió elterjedtségéről, tevékenységi csoportok és településtípusok szerint ad képet.

17. TÁBLÁZAT

Családok	Tevékenységek szerint	Családtagok száma	100 családra jut	
			Rádió	Televízió
MUKÁS	38,0	3,25	92,2	77,3
FÖLDMŰVES	36,7	3,46	91,8	66,3
IPAROS	11,6	3,48	95,8	89,3
HIVATALNOK	13,7	3,18	95,6	90,5
ÖSSZESEN	100%	3,48	92,9	76,4

Az életszínvonal mérésének kimutatott tartós használati cikkek közül a rádiókészülék ma már alkalmatlan a szociális különbségek érzékeltetésére. A televízió számoszlopán nagyobb a szóródás: e mögött azonban nemcsak az eltérő anyagi adottságokat sejtjük (moha ezeket kizárni sem szabad), hanem az életkörülményeket általában. (Összetevői között szerepel a kommunális ellátottság, lakásviszonyok, villany és egyébek.) A szálláson lakó ember, ahova még nem jutott el a villany, ha tehetné is, hiába vásárolna televíziót. (Szerencsére a villany is terjed.)

Tekintsünk az adatok településtípusok szerinti elosztására.

18. TÁBLÁZAT

Település	100 családra jut							
	Rádió				Televízió			
	Munkás	Föld- műves	Iparos	Hiv- talanok	Munkás	Föld- műves	Iparos	Hiv- talanok
VÁROSOK	92,2	90,0	98,1	97,0	82,3	80,0	91,6	93,5
FÉLVÁROSOK	94,3	95,4	96,1	94,1	80,3	78,5	91,2	87,0
FALVAK	91,2	93,1	93,8	95,3	70,0	64,5	82,8	90,1
SZÁLLÁSOK	91,1	89,5	97,0	91,3	64,4	61,1	81,2	78,3

A rádiókészülékek elterjedtségének mutatói a falu és a város közötti különbségek érzékeltetésére sem alkalmasak. A televízióra vonatkozó számok között nagyobbak az eltérések. Nemcsak a településtípusok, hanem a szociális rétegek között is. A munkásoknál és földműveseknél jobban ki-domborodnak a lakóhely adottságaihoz kapcsolódó differenciák, mint az iparosok és szellemi foglalkozású dolgozók esetében.

A szociális különbségek és a város-falu viszony problémaköre most csak a közéleti tájékozottság szempontjából érdekelhet bennünket. Az újságolvasók nemcsak a nyomtatott betű révén értesülnek a világ, a szűkebb és tágabb haza, valamint a közvetlen környezet eseményeiről. A modern hírközlő eszközök hatalmas szerepet játszanak a politikai közvélemény alakításában, de nem szorították háttérbe a tájékoztatás hagyományos orgánáit, amint azt a televíziósodás kezdetén sokan jósolták.

Sőt! A rádió és televízió terjedése fokozta a nyomtatott betű iránti igényeket. Az éterbe sugárzott szó, a képernyőre vetített esemény a tűnő pillanat bűvkörében hat, míg az újság mondandója, helytől és időponttól függetlenül, újra és újra olvasható. A közvéleményalakítás folyamatában funkcionális kapcsolatok rendszere alakul ki a hagyományos és korszerű tömegközlő eszközök között, ami az adatszolgáltatók figyelmét sem kerülte el. A tömegközlő eszközöket gyakran — bíráló és indítványozó céllal — a politikai gyakorlattal hozzák összefüggésbe. Vannak, akik a rádiót és a televíziót hibáztatják az unalmas konferenciák miatt is.

»Miért van az, hogy a helyi közösségek konferenciáin azt ismertetik az emberekkel, amit már réges-régen közölt az újság, a rádió vagy a tévé? Javasolom, hogy az értekezleteket időben hívják össze, jobban készítsék elő és a polgárokat érdeklő ügyeket hozzák ki.« (Munkás, SZABADKA). »Az világos, hogy érdemes eljárni a konferenciákra, már a felszólalás és a vitatkozás miatt is, de figyelembe kell venni, hogy az emberek rádión, televízión és a sajtón keresztül sok mindenről már a konferencia előtt értesülnek. Ha ezt dadogva ismételtetik, akkor mi bizony ásitozunk.« (Háztartásbeli, OROM).

Figyelembe kell venni... Mondja az olvasó. Csakhogy ez korántsem annyira egyszerű, mint amilyennek látszik, mert a tömegközlő eszközök által szállított szövegek egyrészt nem tartalmazzák a helyi közösség ügyeire vonatkozó tényeket, másrészt kétséges, hogy ezek a közlemények eljutnak-e mindig minden érdekelthez. A helyi közösség különböző igényű, nemzetiségű, érdekeltségű honpolgárok öngazgatási alakzata, ahol a politika alanyai sokféle forrásból meríthetik információikat. Egyébként a legmagasabb színvonalú tájékozódottság sem pótolhatja a cselekvést, hovatovább minden ismeret éppen a cselekvést hivatott szolgálni, serkenteni. Viszont az általánosságok átmeselésének ideje lejárt. Alighanem végérvényesen.

Az adatszolgáltatók egy része sürgeti az új vajdasági televíziót. Mit várnak tőle? »Egy kimutatásból olvastam, hogy Vajdaságban sok tévékészülék van. Kérdésem, miért nem gyorsítják meg az újvidéki adó építését, amittől több műsort várunk saját anyanyelvünkön?« (Munkás, ZENTA). »A jugoszláv televízió napi több órák adásában csak nyúlfarknyi magyar nyelvű műsor van. Szerintem a nemzetiségeknek, akiknek nincs saját adójuk, több adásidőt kellene kapniok. Van-e erre lehetőség?« (Munkás, SZABADKA). Érdekes, hogy az ilyen természetű kérdések zöme olyan területről érkezett, ahová a magyar televízió adásai is eljutnak. A több anyanyelvű műsor követelése mögött egyéb igényeket sejtünk: *olyan műsort akarnak saját anyanyelvükön, amely róluk szól, a polgárokat közvetlenül érintő társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális ügyekkel foglalkozik.*

Szervesen kapcsolódnak a vajdasági televízió sürgetéséhez a tisztán nyelvi vonatkozású igények. »Miért nincs a jugoszláv televízióban több magyar nyelvű dráma és film?« (Háztartásbeli, TEMERIN). »A televízió miért nem szinkronizáltat idegen nyelvű filmeket szerbhorvát nyelvre? Ezzel nagy örömet szereznének a nézőknek.« (Munkás, ZENTA). »Azt szeretném tudni, hogy a jugoszláv televízió mikor ad bővebb magyar nyelvű adást, például filmet, mert a műsor most nagyon szegényes.« (Háztartásbeli, MUZSLYA). »Sok szép idegen játékfilmet adnak a belgrádi tévében, és mivel sokan nem tudunk olyan gyorsan olvasni, amilyen gyorsan elmennek az aláírások, nem lehetne-e ezeket szinkronizálni, mint a magyarok csinálják?« (Földműves, KUPUSZINA).

A rádió címére érthetően kevesebb nyelvi vonatkozású kérdés érkezett. A televízióval kapcsolatban senki sem érintette az előfizetés problémáját. Ezzel szemben: »A rádiót nagyon szeretem hallgatni, csak miért emelték fel az adóját? Miért nem ellenőrzik azokat inkább, akik nem jelentik be?« (Földműves, CSANTAVÉR). Az újságnak ára van. A rádiónak adója. Talán ezzel magyarázható a sok igény, kívánság. »Miért nem közvetít a szabadkai állomás több önálló műsort és miért nem beszél rólunk is?« (Munkás, ADORJÁN). Szinte azonos kérdések jöttek Moravicáról, Topolyáról, Kishegyesről. Valahogy nem értik a helyi adók szerepét. Nehéz ám a moravikai polgárnak megértenie, miért szerepel Csantavér sokkal többet a rádióban, mint az ő faluja...

Ilyenek az emberek.

Újságírás? Hálátlan mesterség. Társadalmilag a legkevesbé becsült foglalkozások közé sorolták. »Meddig lesznek stréberek némely írók és újságírók? Nézzenek bele az iskolák öngazgatásába. Ne cícomázzák a valóságot.« (Értelmiségi, ZENTA). »Miért nem lehet az újságokban értelmebben írni? Egyes cikkeket az újságírók nyilván saját maguknak írják.« (Háztartásbeli, VERBÁSZ). »Ne hülyéskedjenek mindig, hanem írják meg őszintén, miért romlott el a Palics. Az olvasónak is van szeme!« (Diák, SZABADKA). »Ha valamit közölnék, előbb vizsgálják ki, hogy igaz-e annak a tartalma, mert sokszor ártatlan embereket vádolnak.« (Hívatallnok, OROM).

És így tovább.

Sok bírálat. Az újság nem elég nyílt, nem elég őszinte. És igazságtalan: jobb lenne, ha az újságíró fizetéséről írna és nem a vezetők dolgait firtatná... Vagy: hol a bátorság? Maguk csak a felesék intését lesik és nem az olvasók érdekeit szolgálják. Elismerés is akad. Sőt, dicséretet is találtunk a kérdések között. Ezekről nem szólnak. A fenyegetésekről sem.

Az újság, erényeivel és fogyatékoságaival, minden megjelenés alkalmával a nyilvánosság szigorú ítélőszéke elé kerül. Sok ezer láthatatlan bíró ítélkezik felette. Ez így jó. Ez a dolgok rendje. Régen sem volt különben. Csak a bírák száma szaporodott az idők folyamán. Bár csak szaporodna még gyorsabban a jövőben! Ezt kívánja az újság, a rádió, a televízió. Ezt tartalmazza a szolgálat legfőbb parancsa e széljárta poszton, ahol a szolgálattevők átlagos életkora világviszonylatban negyvenkét esztendő.

Az újság mindig megjelenik.

Holnap is.

Hajnaltól megszólal a rádió.

A képernyőről befolyik a lakásba görcseivel, fájdalmaival, gondjaival, örömeivel a nagyvilág. Horgosról jött a kérdés: »Miért mutatja a televízió, miért mondja be a rádió azt a sok nyomort, amelyben a négerék élnek Amerikában, az Indiában uralkodó borzalmas éhségeket, a vietnami rombolásokat, bombázásokat, meg az égett gyerekeket, meg hogy mennyien pusztulnak mindenfelé, mikor nekünk, európaiaknak ez csak borzasztó érzéseket jelent, hisz nem tehetünk értük semmit...« Emberek, európaiak és nem európaiak, valamennyien, csak annyit tudunk egymásról, annyit ember emberről, mióta világ a világ, még nem tudott, tennünk kell... valamit... Itt és mindenhol. Magunkért és mindenkiért.

Ez a parancs.

(Vége)

A SZABADKAI SAJTÓ HŐSKORA

Amikor hosszú kutatómunka után hozzákezdtem a szabadkai sajtó történetének megírásához, nem mulaszthatom el, hogy köszönetet mondjak mindazoknak, akik munkámban készséggel támogattak, útbagazítottak. Különösen nagy köszönettel tartozom Szentgyörgyi Istvánnak, a Szabadkai Városi Könyvtár tudományos munkatársának, aki nemcsak hogy elindított a munkámban, hanem — a kölcsönösség alapján — nagy segítségemre volt az adatgyűjtésben is, és készséggel rendelkezéseimre bocsátotta nem csupán a forrásmunkákat, hanem sok fáradtsággal és lelkiismeretességgel összegyűjtött adattárát is. Nélküle sokkal hosszabb időt vett volna igénybe a könyv megírása. (k. t.)

A HÁROM FELTÉTEL

Ahhoz, hogy egy újság megjelenhessen, három tényező szükséges: hogy legyen, aki megírja, legyen, aki kinyomtatja és végül legyen, aki elolvassa, azaz — egyszerűen szólva — legyen újságíró, legyen nyomda és legyen olvasó.

Az újságírás mozaikjának indulásakor persze az újságíró sohasem hivatásos munkása a betűnek, hiszen még nem lehetett alkalma a kellő tapasztalat megszerzésére, hanem az értelmiségi réteg soraiból, a papok, tanárok, tanítók, ügyvédek és más írástudók soraiból kerül ki, mellékesen vállalva a szerkesztés munkáját is. Szabadkára és a múlt század negyvenes éveinek végére vonatkoztatva ezt a megállapítást nyugodtan elmondhatjuk, hogy ebből a szempontból akkor már nem volt akadálya annak, hogy — más vidéki városokhoz hasonlóan — itt is megjelenhessen újság. 1844-ben volt már nyomdája is, hiszen *Bittermann Károly*, aki Pesten, *Trattner Károly* híres könyvnyomdájában tanulta ki a nyomdász mesterséget, utána külföldön, Bécsben, Lipcsében, Drezdában és Prágában szerzett gyakorlatot, végül pedig visszatért Pestre *Trattner* nyomdájába, mindezek után engedélyt kapott arra, hogy az ország bármely városában nyomdát rendezzen be, s ő Szabadkát választotta letelepedésének helyéül. A nyomdából már az első évben, azaz 1844-ben kikerült az első könyv, mégpedig *Remess Kázmér Öröm érzet* című költeménye, amelyet *Furdek Kelemen*nek, az »Údvöztönkről nevezett Ferenczi szabadkai egyület érdemteljes előljárójának«, azaz a ferencesek szabadkai házfőnökének ajánlott a neve napjára, 1844 ősztűzójának, tehát novemberének 23. napjára. A könyv minden bizonnyal meg is jelent erre az időre, bár a bibliográfia nem említi megjelenésének idejét.

A következő évben, 1845-ben aztán legalább 4 magyar és 2 latin nyelvű könyvet adott ki *Bittermann Károly*, 1846-ban pedig legalább 17 kötetet, s ezek között van 2 szerb nyelvű, valamint az első szabadkai magyar kalendárium.

Megvolt hát az újságindításnak ez a második feltétele is. Hanem a harmadik feltétellel bizony nem volt minden rendben. Igaz, mint az 1847. esztendőre megjelent első *Szabadkai Naptár*ból megtudhatjuk, a város lakosainak száma már ekkor elérte a 38—40 000-et¹, s ezeknek »*fele Magyarul beszél, a többi pedig Dalmát vagy is Bunyevác, kevés Tót, de csak az ide származottak, mert első ivadéokban már mind megmagyarosodik, Német néhány kézműves*«. Maga a város azonban a 38—40 000 lakos ellenére sem volt igazi város, hanem a civilizáció tekintetében elmaradott település, amely minden bizonnyal méltán rászolgált a ráragadt, nem éppen megtisztelő »a világ legnagyobb faluja« elnevezésre. Utcái kövezetlenek, közvilágítás nincs, s a legelősebb kulturális intézményeket is általában csak kocsmák, vendéglátók helyettesítik. Ezekből azonban van bőségesen, mert forgalom van, és a város gazdagságával sincs baj, hiszen a dísznőhizlaldák jó pénzt hoznak a mezőgazdasági jellegű lakosságnak. Csak éppen a kultúrára nem jut pénz, csak éppen a betű nemigen érdekli a gazdálkodásba belemertülő egyszerű embert.

Ezt a szomorú helyzetet tanúsítja az a biztosi jelentés is, amelyet 1846. július 11-én terjesztett fel *Bachich Mihály* tanácsnok a város közigazgatásáról a nádori rendelkezéssel kapott felszólítás értelmében². E szerint létezik a városban az 1792-ben alapított, hat iskolából álló királyi tanoda, melyben a Szt. Ferenc szerzetbeliek évenként 326 ifjút tanítanak, továbbá a belvárosban van 3 úgynevezett normális iskola, 1 leányiskola, 1 rajziskola, melyben a mesterinasok és legények rajzolást tanulnak, és vannak elemi iskolák a külvárosokban, éspedig a Magyar Végben, György és Rókus külvárosban, az ötödik körben, a Novo Selo részben, a negyedik és nyolcadik körben, mindenütt egy-egy, azaz összesen 7 elemi iskola. Ezenkívül külön kétszázfős elemi iskolájuk van a görög, nem egyesült vallásbelieknek, továbbá a földesúri jog alapján a városhoz tartozó Sándorban is van egy katolikus és egy másik görög, nem egyesült elemi, azaz görögkeleti, valamint egy magánkézben levő kisdudóvforma iskola. Mindezekben az iskolákban, a tanoda 326 tanulóival együtt, összesen 2240 gyermek tanul évente.

Es ezenkívül? Van két kaszinó, egyik a Polgári, a másik a Nemzeti Kaszinó³, van egy úgynevezett Pipázó, no meg a földműves gazdáknak is léteznek bizonyos társulatai, de ezek még a jelentés szerint sem érdemelnek figyelmet, hiszen csak a beszélgetéssel való időöltés célját szolgálják.

Bittermann Károly nyomdáját már előbb említettem a tudományok előmozdítását szolgáló intézetek között, más tehát nem is marad mátra, mint hogy a jelentés alapján megemlékezzem a Polgári Kórházról, amelyben húsz beteg számára van ágy, a kórházhoz tartozó szegényházzal, melyben azok kapnak otthont, akik nem mehetnek haza az alamizsnát kéregetni, no meg a Pálcsi-tóban létesített hidegfürdőről, amely a következőkből áll: a 9 lánonyi térségen létesített fás kertben felépült vendéglő, 3 szobával, konyhával és kamrával, alatta pedig pincével, s egy másik épületben két vendégszobával, nagy fűszernel és 30 ló számára épült istállóval.

Ez tehát Szabadka kulturális fényképe a múlt század negyvenes éveiben. Ehhez hozzá kell még tenni, hogy a városnak újszólván nem volt értelmisége. Még innokokat sem lehetett találni magában a városban, mert az iskolát aránylag kevesen fejezték be, legtöbben félúton megálltak, és nem törekedtek magasabb képzettséget igénylő tisztségekbe. Ami értelmiségre feltétlenül szükség volt, azt általában importálni kellett. Még az 1870. évi összeírás adatai szerint is mindössze 443 férfi és nő, 1880-ban pedig 438 férfi és 81 nő tartozott az értelmiség sorába, úgyhogy még a műveltebb kereskedők, iparosok és földbirtokosok számával sem haladta meg az értelmiségiek száma az 1000—1500-at. De még ennél is elszomorítóbb, hogy még 1870-ben is mindössze 8517 ember tudott írni és olvasni, 1512 csak olvasni, a kisgyerekekkel együtt pedig 46 295 ember nem tudott se írni, se olvasni.

Ha ezeket az adatokat megfelelően még csökkentjük az ezernyolcszáz-negyvenes évek óta eltelt két—két és fél évtized arányában, akkor nyilvánvalóvá lesz, hogy akkoriban még egyáltalán nem volt meg a városban az

újságkiadás harmadik lényeges tényezője: az olvasóközönség. Ez a magyarázata annak, hogy más, jóval kisebb városoktól eltérően, amelyek már hallattak magukról ezen a téren, Szabadkának nem volt újságja.

AZ ELSŐ LAPOK

Vannak azonban olyan idők, amikor szinte elkerülhetetlenül szükség van a nagyközönség tájékoztatására — még akkor is, ha ez a tájékoztatás nem kifizetődő anyagi szempontból. A közönség szempontjai minden egyebet háttérbe szorítanak. Ilyen idők voltak 1848-ban a magyar szabadságharc napjai.

Szabadka — mint *Iványi István* megállapította a város történetében — mindig is a reformpárt egyik erőssége volt, és más politikai párt a negyvenes években nem is igen létezett a városban, egészen természetes hát, hogy a lakosság nagy lelkesedéssel fogadta *Kossuth Lajos* és gróf *Batthyány Lajos* beszédeit, amelyek a *Nemzeti Újság* közvetítésével jutottak el hozzá. A város vezetői abból a célból, hogy még szélesebb körben ismerjék a hazafias közleményeket, az 1848. március 22-én tartott rendkívüli nyilvános közgyűlésen úgy határoztak, hogy ezeket a közleményeket »az egész városi közönség könnyebb hozzáférhetése végett« külön is lenyomatják a *Nemzeti Újság*ból. Különösen nagy jelentőségének mutatkozott a pesti tizenkét reformpárt szabatos megismertetése a néppel, s minthogy ezeket a pontokat nem egyszer félremagyarázták, a közgyűlés külön bizottságot is kiküldött, azzal a feladattal, hogy velős, rövid magyarázattal lássák el ezeket a pontokat, s ezzel a magyarázattal együtt nyomtassák ki magyar, német és szerb nyelven, s aztán osszák ki a nép közt, hogy mindenki megismerhesse igazi értelmüket. Erre az intézkedésre annál inkább nagy szükség volt, mert a kamaratitka úgy akarta menteni hatalmát, hogy vizsályt szított a nemzetiségek között — a jól bevált divide et impera elve alapján. Ez a mesterkedés különösen veszélyes lehetett Szabadkán és környékén, ahol különböző nemzetiségek éltek együtt. Elejét kellett hát venni ennek a kísérletezésnek.

A közgyűlés határozata értelmében kiadott, magyarázattal ellátott fordítások lényegében a helyi sajtó hiányát voltak hivatottak pótolni, s mint ilyenek akár a szabadkai sajtó elődjének is tekinthetők. A *Nemzeti Újság* közleményeinek ismertetése azonban korántsem lehetett elegendő, sokkal szélesebb körű hírverésre volt szükség. Erre igen alkalmasnak kínálkoztak a templomok.

Szabadka köztudomásúan mindig erősen katolikus jellegű város volt, a későbbiekben a reakciós klerikalizmus is erős támaszpontja talált benne. Kézenfekvő volt tehát a gondolat, hogy a szabadságharc eszméit is elsősorban a templomokban lehet legeredményesebben ismertetni és népszerűsíteni. A papok beléptek a szabadságmozgalom hirdetői közé, és lelkesítő szónoklatokat tartottak a szószékről, tájékoztatván a hívőket a hazát fenyegető veszélyről, ismertetvén velük a bekövetkezett pusztításokat és »iszonyú kegyetlenségeket«. Ezzel a felvilágosító munkával kapcsolatban egy papnak jutott az a feladat is, hogy úttörője legyen a szabadkai sajtónak, megindítván egy kis lapocskát, azzal a céllal, hogy azokkal is tudassa a közleményeket, akik ezekben a zavaros időkben — mint *Iványi István* írja — »különböző okból templomba nem járhattak«.

Ez az akkor legszebb férfikorában levő káplán (harminckilenc éves volt 1848-ban) minden bizonnyal megérdemli, hogy néhány szót szóljunk róla mint a szabadkai sajtó előfutáráról. *Szép Ferenc*nek hívták, itt született Szabadkán 1809. július 3-án, apja *József*, anyja pedig *Tapfer Mária*, mint az anyakönyvi adatok tanúsítják. 1833-ban szentelték fel, pályafutását azonban nem Szabadkán kezdte. Káplánkodott Futakon, Parabutyon, Csávolyon, sőt Temerinben is, és csak 1841-ben került Szabadkára, előbb a Szent Rókus-templom plébániájára, aztán pedig a Teréz-templom főplébániájára.

Pap volt, de nem elégedett meg csupán a papi teendőikkel, hanem az irodalom terén is munkálkodott. Ez az irodalmi tevékenység részben imakönyvek fordításában jutott kifejezésre, de írt verseket is, és *Bács vármegye év-századai* című műve már 1837-ben megjelent Újvidéken, azzal a megjegyzéssel, hogy »írta Szép Ferenc kalocsai érsek megyei áldozó pap«. Ezt a könyvét báró almási Rudics Józsefnek, a vármegye akkori főispáni helytartójának ajánlotta, aki minden irodalmi tevékenységet szívesen támogatót. Később egyébként ő lett a főispán.

Pap is, költő is, de egyéb felvilágosító munkát is vállalt és folytatott. 1947-ben például Szabadkán a gyümölcsfatermesztés és -nemesítés okszerű módjairól is írt, németből magyarított egy katolikus katekizmust, s — mint a *Magyar Sion* írja róla — több folyóiratba is dolgozott, például az *Uránia*ba, valamint írt *A pesti nevendék papság magyar iskolájának munkálatai* című évkönyvbe is, azonkívül neki tulajdonítják az első, 1847. évi szabadkai kalendárium kiadását is, amelynek pontos címe *Szabadkai Nap-tár vagy Közhasznú Kalendárium a két magyar haza számára*, s amelyre már az előbbieken is hivatkoztam.

Mint mondtam tehát, *Szép Ferenc* indította meg és szerkesztette az első szabadkai lapot, amelynek címe *Honunk Állapota* volt. Igaz, *Iványi István* nem is nevezi lapnak, hanem csupán röpviveknek, és a címét is egészen furcsán, így írja: *Honunk állapota, a nép felvilágosítására*. Ebben a formájában vette át tőle *Joso Sokčić* is kéziratban fennmaradt sajtótörténetében. Nyilvánvaló azonban, hogy a címnek ebben a formájában nem sok értelme van, és minden bizonnyal elírással, vagy sajtóhibával magyarázható, más bibliográfiai művek ugyanis egyszerűen a *Honunk Állapota* címet közlik, s hozzátézik, hogy *Hetilap a nép felvilágosítására*. Így már van értelme és valószínűsége is.⁴ *Iványi* egyébként más megállapításaiban sem erdeylezik az említett bibliográfiákkal. Szerinte ugyanis 1848. november 27-én jelent meg az első szám négyrétű 2 levél terjedelemben, további számok december 7, 15, 22 és 1849. január 8, azaz *Iványi* a *Honunk Állapotát* »időhöz nem kötött röpviv«-nek tekinti, a fent említett bibliográfiák, valamint *Szinnyei József* is⁵ viszont egybehangzóan megállapítják, hogy a *Honunk Állapota* első száma 1848. november elején, pontosan 3-án jelent meg, és 1849. január 5-ével szűnt meg, vagyis ez a megállapítás azt mutatja, a lap nem »időhöz nem kötött röpviv« volt, hanem pontosan minden héten megjelent, mégpedig pénteki napon, azaz nemcsak öt szám, mint *Iványi* írja. Igaz viszont, hogy Szabadka történetírója azt is hozzátézi, hogy »több számot nem ismerek«. Azt viszont már csak *Iványi* közlései alapján tudhatjuk meg, hogy mit is közzölt ez a *Bittermann Károly* nyomdájában készült lap (amelynek egy száma 5 kr pp-be került), minthogy egyetlen példányát sem sikerült előkeríteni. Hadd idézzem tehát *Iványit* ezzel kapcsolatban. *Iványi* szerint pedig *Szép Ferenc* ezekben a számokban »az akkori állapotok geneziséét és a helyzetet s harctéri híreket közöl igen rövid, velős és kemény nyelven, az akkor szokott heveséggel.«

A *Honunk Állapota* tehát tíz számot ért meg, aztán Szabadka megint lap nélkül maradt. Az események azonban továbbra is parancsolóan megkövetelték a nép tájékoztatását. Amikor 1849-ben a magyar országgyűlés azt indítványozta, hogy Magyarországot nyilvánítsák önálló és független államnak, és az országgyűlés április 14-én egyhangúan *Kossuthot* kiáltotta ki kormányzó elnöknek, Szabadka város megint csak ellenkérülhetlenül szükségesnek tartotta, hogy a lakosság részletesen megismerje a függetlenségi nyilatkozatot, ezért a tanács úgy határozott, hogy a budapesti hivatalos lap, a *Közlöny* április 24—28-i számából külön lenyomatban kiadja az április 14-i országgyűlés lefolyásáról szóló beszámolót, és kiosztatja a nép között.⁶ Ezt a külön lenyomatot minden bizonnyal a második, ha nem is eredeti szabadkai lapnak tekinthetjük. Az imént említett bibliográfiákban ugyanis rábukkamunk a *Közlöny Kivonata* című szabadkai lapra is, mely »a hiányok pótlására« készült. *Szalády Antal* ugyan úgy beszél róla, mint »a hivatalos közlöny harctéri és országgyűlési beszédeinek kivonatát tartalmazó hetilap«-ról, amelyet a *Honunk Állapotához* hasonlóan *Szép Ferenc*

adott ki és szerkesztett, és szintén *Bittermann Károly* nyomtatta ki. A lap *Szalády* szerint »megjelent hetenként egyszer, egy legkisebb iven, két oldalra nyomott plakát alakban. Ara egy számnak 5 kr. p. p. Keletkezett 1849. március 1-én. Megszűnt 1849., az 5-ik számmal.«

Ha figyelmesen összevetjük *Iványi*, valamint *Szalády* és más bibliográfiák adatait, azt látjuk, hogy lényegében csupán egy pontban térnek el egymástól: a hetilapjellegét illetően. A *Közlöny Kivonata* megjelenésének időpontja ugyanis pontosan egyezik *Iványi* megállapításával, mert az április 24—28-i *Közlöny* anyagáról készítettek különnyomatot, s ehhez minden bizonnyal szükség volt egy-két napra, ezért jelent meg a *Közlöny Kivonatának* 1. száma május 1-én. Másrészt pontosan egyezik a megjelent lapszám is, ugyanis április 24-étől 28-ig öt *Közlöny* jelent meg, és pontosan öt szám látott napvilágot a *Közlöny Kivonatából* is. Az imént említett egyetlen eltérés pedig tulajdonképpen nem is tekinthető igazi eltérésnek, *Iványi* ugyanis egyáltalán nem említi, hogy milyen időközben jelentek meg a különnyomatok, illetve hogy hány különnyomat jelent meg, másrészt pedig a bibliográfiák egyvértelműen közlik ugyan, hogy öt szám jelent meg a *Közlöny Kivonatából*, viszont dátumot csak a keletkezésre vonatkozóan jelölnek meg, a megszűnésre vonatkozóan nem. Az is lehetséges tehát, hogy a bibliográfiai adatok tévesek azzal kapcsolatban, hogy a *Közlöny Kivonata* hetilap volt. Hogy mi az igazság, azt — sajnos — nem sikerült megállapítanom, mert a *Honunk Allapotához* hasonlóan a *Közlöny Kivonatának* egyetlen példányát sem találtam meg, bár *Kereszty István* 1916-ban még felvette a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárának címjegyzékébe, azóta azonban nyoma veszett.

A *Közlöny*ről készített különnyomatokkal kapcsolatban meg kell még említeni azt is, hogy a városi tanács május 1-én tartott közgyűlésén elrendelte a függetlenségi nyilatkozat mellett a *Habsburg* — *Lotharingiai* »áruló ház« száműzetésére vonatkozó határozat kinyomtatását is, és ezer példányban kiosztotta a nép körében. A határozatokat egyébként a templomokban a szószékéről is kihirdették.

Ennyit mondhatunk el tehát a szabadkai sajtó hőskoráról, a legelső próbálkozásokról — a negyvennyolcas időkről. Az események azonban rohamléptekkel haladtak, és augusztus 13-án bekövetkezett a világiosi fegyverletétel. Szabadkán is beköszöntött a Bach-korszak, és sok ember menekülésre kényszerült. *Iványi István* szerint a menekültek között volt *Szép Ferenc* káplán is, az első szabadkai lap szerkesztője, s az ő vagyonát is összeírták a többi menekültével együtt, mert a szerkesztés mellett még más bűne is volt: a szabadságért harcba szálló szabadkaiakat katonai lelkeszként elkísérte a táborba. Száműzetése azonban két év múlva véget ér. 1851-ben jelentették Temesvárról, hogy tisztázta magát, és nincs törvényes akadály, hogy visszahelyezzék lelképásztori állásába. A tisztázás után Szabadkán pályázott is a Szent Teréz-templom plébánosi állására, és meg is választották 1854. május 17-én, igaz, mindössze egy szavazattöbbséggel — *Probojcevic*s János ellenében. *Kunszt József* érsek azonban csak egy év múlva erősítette meg megválasztását. Ezután már nem is élvezhette sokáig megtisztelő állását, mert 1856. szeptember 10-én szívszélhűtésben meghalt.⁷

PRÓBÁLKOZÁSOK — KÍSÉRLETEZÉSEK

A Bach-korszak beköszöntével Szabadka 1849-ben a szerb vajdaság kötelékében került. *Antunovic*s Pál lett a polgármester, és a városi tanács tíz tagból állt, hatáskörébe azonban csupán a »helyrendőri és városi gazdasági ügyek« tartoztak — mint *Iványi István* megemlékezik róla. A városban újra kiéleződött a nemzetiségi kérdés, a szerb vajdaság azonban a szlávoknak sem hozott olyan előnyöket, mint vártak volna tőle. Vojvodina ugyanis az egységes monarchia szerves részeként megmaradt az osztrák tábornokok irányítása alatt, és a hatóságok germanizáló nyomást gyakoroltak rá. Szabadkán például *Svetozar Milutinovic*s tanácsnok még

1849. december 6-a után azt szorgalmazta egy felszólalásában, hogy az új közigazgatási rendszerben dalmát, azaz bunyevác nyelven tárgyalják a közügyeket, és ezen a nyelven vezessék a jegyzőkönyvet is, a polgármester azonban semmiféle újítást nem engedélyezhetett felsőbb rendelet nélkülül. A felsőbb rendelkezés pedig nemhogy teret adott volna a szláv nyelv használatának, bár a magyar nyelvet is megfosztotta jogaitól, hanem helyette 1850 után a német nyelvet vezette be. Németül kellett tehát vezetni a jegyzőkönyveket, sőt még az iktatókönyveket is, Szabadka város nevét is Maria-Theresiopelnek írták. Igaz, *Mayerhofer* tartományfőnök 1850. március 11-én kelt leirata értelmében a gazdasági vonatkozású ügyekről dalmát nyelven lehetett vezetni a jegyzőkönyvet, politikai ügyekben azonban csakis a német nyelv volt a hivatalos.

Ebben a helyzetben egészen magától értetődően még kevésbé kedveztek a körülmények a sajtó megszületésének. Minden téren az idegenesség nyomta ná bélyegét a helyzetre. Ahogy született, 1860-ban ugyanolyan hirtelenséggel meg is szűnt a szerb Vajdaság, és ilyenformán Szabadka is visszakerült Magyarországhoz kötelékébe. *Mukics János* polgármester vezetésével megindult a szervezkedés, de csakhamar jött egy újabb kancellári intézkedés, s ez elrendelte a városi képviselő-testület feloszlatását. Az ideiglenes állapotoknak csak az 1867. évi kiegyezés vetett véget, s ettől kezdve Szabadka városa is az alkotmányos törvények védelmében kezdhette meg működését. Újra *Mukics János* lett a polgármester, aki az országos balpárt nézeteinek híve volt, a városi képviselő-testület is nagyobbreszt balpártiakból állt, azonban természetesen be kellett venni a tanácsba a *Deák*-párt több képviselőjét is. Éppen ez a körülmény politikai pártoskodást keltett életre a városi ügyekben, s ennek a pártoskodásnak legtöbbször áldozatul esett a közös helyi érdek. Minthogy pedig éppen ebben az időben indultak útnak az első hetilapok, a *Bácska*, majd a *Bácskai Hírlap* is, így a pártoskodás már kezdettől fogva rányomta bélyegét tevékenységükre.

Az első lapok megjelenéséig azonban még több próbálkozást, kísérletezést is fel kell jegyezni. Mindezek azonban nagyon erőtlének voltak a Bach-korszak sötét elnyomatása idején, s egyáltalán nem bizonyultak tartósnak, nyomot hagyóknak.

Az első próbálkozás tulajdonképpen nem is nevezhető igazi kísérletnek, inkább csak szándék maradt. Legalább is erre következtethetünk *dr. Gulyás Pál Magyar írók élete és munkái* című művének új sorozatából, amelyben *Antunovics József (almási)* címszónál egyebek között megjegyzi, hogy *Antunovics* 1857-ben lapot akart indítani *Szabadkai Közöny* címmel. Hogy aztán min bukott el a szándék, arra már nincs utalás.

A későbbi időkben azonban a jelek szerint valóban meg is jelent egy lap, mégpedig *Politikai Folyóirat* címmel. Erről azonban csupán egy kis jegyzet tanúskodik a Magyarország millenniumja alkalmából kiadott monográfiában⁸, mégpedig a zombori *Bácska* című lapról írott részben. A következőket olvashatjuk: »*Baja és Szabadka városokban jelentek meg az első lapok. Így Baján 1859-ben az „Aldunai Lapok”, 1860-ban a „Bajai Közöny”, 1866-ban az „Alvidéki Lapok”, 1867-ben a „Bácskai Híradó” stb., Szabadkán 1872-ben a „Politikai Folyóirat”, 1871-ben a „Bácska” című lapok indultak meg. Zomborban 1865-ben egy „Ipar” c. szaklap látott napvilágot. Mindezek a lapok igen rövid életűek voltak. Alig egy-két évi fennállás után kellő pártolás hiányában megszűntek. Különben a megye közönségének támogatására nem is számíthattak, miután helyi érdekek voltak, csak az illető városok viszonyaival foglalkoztak. Politikai lap pedig csak egy volt közöttük, a „Politikai Folyóirat”, ez is azonban csak egyszer jelent meg havonként.»*

Meglehetősen bizonytalan adat ez, még maga a megjelenési évre vonatkozó adat is valószínűleg sajtóhiba, hiszen a cikk azt állítja, hogy Baján és Szabadkán jelentek meg az első lapok, a közöltek szerint viszont Zomborban előbb volt lap (1865), mint az 1872-ben megjelent *Politikai Folyóirat* és az 1871-ben megjelent *Bácska*. Valószínű tehát, hogy a jelzett

évszám *nem* 1872, hanem talán 1862, annál is inkább, mert a lapokat a cikk a megjelenés időrendjében sorolja fel, nem kerülhetett tehát az 1872-ben megjelent *Politikai Folyóirat* az 1871-ben megjelent *Bácska* elé. Mind-azt azonban lehetetlen pontosan megállapítani, mert egyáltalán nem maradt fenn ez az újság, sőt a történelmi levéltár régi iratai között sem akadtam nyomára.

Kézzel tapintható nyoma van viszont egy másik, szerb nyelvű lapnak, amely még szintén a kiegyezés előtt született és legalább két éven át megjelent, mégpedig havonta egyszer. Családi jellegű lap lévén — amelyet (Sokčić szerint) *Samko Manojlović* szerkesztett (magán a lapon nincs feltüntetve szerkesztője) — nem is nyomdában készült, hanem kézzel írták. Családi jellege ellenére azonban közérdekű közleményeket is közölt. Csupán egyetlen példány maradt fenn belőle 1865-ből, ez pedig a II. évfolyam 12. száma, ami azt jelenti, hogy 1864-ben jelent meg először. A címe *Ljubav*. A fennmaradt egyetlen példány ma a Szabadkai Városi Múzeum birtokában van, Joso Šokčić más hagyatékával együtt.

Milyen is volt ez a kézzel írott lap?

Írója a papírvíz két oldalát két-két hasábra osztotta, és cirilbetűkkel rótta rá sorait. Nehezen kiböngészhető, de azért általában olvasható sorok. A fennmaradt szám vezércikkét bizonyos *Budučnost* című laphoz intézi a lap a »*A Ljubav szerkesztősége*« *aláírással, azt azonban még csak nem is sejt-
hetjük, hogy milyen lap volt és hol is jelent meg ez a *Budučnost*. Annyit
megtudhatunk a cikkből, hogy a Ljubav szemére veti ennek a *Budučnost*-
nak, hogy nem teljesíti ünnepélyesen vállalt kötelességét. Hadd idézzem
ezzel kapcsolatban néhány sorát! Írme:*

*»Lehet, hogy valaki azt mondhatná, nincs miről írni; éppen ellenke-
zőleg: a Bécsben tanuló szerb ifjúság tevékenységéről, Vuk gyászszertar-
tásáról, a különböző szláv egyesületekről soha említés sem esett, pedig
mind ez a „*Budučnost*” legfőbb munkájához tartozik.«*

Aztán így folytatja:

*»Mindenképpen sajnálatos, hogy az olyan nagy lelkesedéssel megkez-
dett munka ilyen gyorsan lelohadt, s hogy a szerkesztőt nem hevíti most
is az szerbség és anyanyelve iránti szeretet, amely a lap alapításakor
erősen fűtötte.«*

A *Ljubav* ezenkívül közöl családi híreket és helyi újdonságokat is, végül a *Legújabb* című rovatban arról ad hírt, hogy Laza bácsi Mile bácsival együtt mielőbb Szerbiába akar menni, s hozzáteszi: *»El akarja itt
adni a birtokát, s ott másikat vásárolni. Mi ennek nagyon örülnénk, ha
ez nem gyengíténé igen érezhető módon az itteni szerbséget.«*

Az imént azt mondtam, hogy csupán egyetlen példány maradt fenn ebből a kézzel írott lapból, s ezt a Šokčić-hagyaték kérelmében a Szabadkai Városi Múzeum őrzi. Joso Šokčićnak egy másik írása⁹ azonban arra mutat, hogy kell valahol még lenni legalább egy másik példánynak is, egyelőre azonban még nem állapítható meg, hogy hol. Šokčić ugyanis így ír: *»Jovan Manojlović magánlevéltárában néhány érdekes dokumentum van, amelyek
hasznos szolgálatot tehetnek Vajdaság kultúrtörténetének tanulmányozása
során. Ebben a levéltárban található egyebek között „az első szabadkai
szerb lap”: a „*Ljubav*” című havi lap két száma is, amely 1864-ben és
1865-ben jelent meg Szabadkán mint kézirat, eleinte 4, aztán 2 oldalon.
A „*Ljubav*” című lap 1864. január elsején indult Szabadkán mint családi,
politikai és nemzetgazdasági lap. A lap „havonként” jelent meg, de azon-
kívül „rendkívüli esetekben” is. A megörzött példányokban a vajdasági
szerbeknek anyanyelvükért és kulturális színvonaluk emeléséért folytatott
harcáról szóló írások találhatók. A cikkek figyelemmel kísérik és értékelik
az akkori eseményeket (a karlócai sábor munkája), tájékoztatást adnak
az akkori gazdasági körülményekről.«*

Az említett két példány egyike található minden bizonnyal a szabadkai múzeumban, a másik példányról azonban egyelőre nem tudunk.

A lap szerkesztőjét, *Samko Manojlovićot* *Joso Šokčić* előbb említett írásában úgy jellemezte, hogy »kétségtelenül a Szabadkán, de általában ezen a vidéken megjelenő szerb sajtó atyja«. A *Manojlovićok* köztudomás szerint borkereskedők és nagybirtokosok voltak, *Samko Manojlovićnak* pedig vaskereskedése is volt. A harmincas évek elején *Baedeker*, azaz *Milko Izidor* a *Naplóban* cikksorozatban emlékezett meg »Régi emberek«-ről, s ennek a sorozatnak egyik cikke a *Manojlovićokról* szól, de magára *Samko Manojlovićra* nézve csupán azt tudhatjuk meg belőle, hogy *dr. Đorđe Manojlovićtyal*, a városi főügyessel és *Pertich Mihály* árvaszéki elnökkel együtt egyike volt a Közgazdasági Bank megalapítóinak.¹⁰

J E G Y Z E T E K

1) *Szabadkai Naptár vagy Közhasznú Kalendáriom a két magyar haza számára, Krisztus Urunk születése után 1847-ből 365 napokból álló közönséges évre* — Első évi folyam, Szabadkán, Bittermann Károly betűivel.

2) *Szabadkai Történelmi Levéltár 2886/1846 polg.*

3) A jelentés ugyan nem említi, de a Nemzeti Kaszinóval kapcsolatos az első szabadkai irodalmi társulat is. Erről a zombori Bácskában találhatunk egy »Pájó« (azaz: id. Vály Béla) aláírási cikket az 1881. VII. 12-i 31. számában a 2—3. oldalon *Az első szabadkai irodalmi társulat 1840—1846* címmel. A társulat 1840. szeptember 18-án alakult meg fiatal tollforgatók közreműködésével. Neve: Nemzeti Nyelven Munkálkodó Társulat. Az alapító tagok között volt többek között Antunovičs József, Sárcevičs Ambrus (azaz Ambrozije Šarčević), Prokopcsányi Tivadar és mások. Eleinte Simony Mihály alapító tag édesapjától béreltek ki egy helyiséget, s ebben felolvasásokat tartottak. A felolvasások között szerepeltek »politikai cikkek, széptani elméletek, szerelmi és bordalok, ódák, satyrák, epigramma, aphorisma, adoma, rejtvények, új szavak, beszély és regény« is. Tagjainak havonként legalább egy eredeti művet kellett benyújtaniuk. Háromhavonként évnegyedes gyűlést tartottak, s erre minden tagnak egy nagyobb művet is be kellett adnia. Az elfogadott művek közül a jobbakat bevezették a társulat Evkönyvébe. Idővel könyvtárat is alapítottak. 1842-ben a kör egyesült az akkortájt alakult Nemzeti Casinóval, s egy termet kért annak helyiségeiből. Ekkor a társulat az Olvasókör nevet vette fel. Könyvtára idővel a Nemzeti Casino könyvtárának alapját vetette meg. Tagjai közül nem egy jeles író és költő lett később.

4) Szalády Antal: *A magyar hírlapirodalom statisztikája 1780—1880* (Budapest, 1884), valamint Petrik Géza: *Magyarország bibliográfiája 1712—1860. II.* (Budapest, 1890)

5) Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái, I—XIV.* (Budapest, 1890—1914)

6) Iványi István: *Szabadka szabad királyi város története, I.* 473—474. (Szabadka, 1886—1892)

7) Tormásy Gábor: *A szabadkai római kath. főplébánia története.* 142. (Szabadka, 1883)

8) *Hírlapjaink — A magyarországi hírlapok monográfiája* (Budapest, 1896), I—V. kötet.

9) *Joso Šokčić: Početci srpske štampe u Subotici.* Naučni zbornik Matice srpske. Serija društvenih nauka 1/1950, 290.

10) *Napló, 1931. február 22.* 21—22.

ALKOTÓMŰHELY

LÉVAY ENDRE

MŰVÉSZET ÉS FORRADALMAS ÉLETŰT

(A hatvanéves Hangya Andrásnak)

Ha lényével, műveivel velünk és bennünk is él, mégis most a távolból kell elénk hozni a régebben még rajongással övezett alakját, mert ma már nehezebben megközelíthető, még arra is, hogy eszmecesterünkben egyesüljünk. Hermetikusan elzárkózó lelkialkat, s olykor szinte eluralkodik rajta a remeteség. Láthatóan is láthatatlan, Zágrábban is, itt is. Alkonyattájt bolyongó, és — talán akarva is — úgy beleolvad az esti homályba, mint hűséges kísérő társa: a kutyája, — ma már egyedül legjobb barátja is, személyiséggé előléptetett élőlény, aki előtt még megnyilatkozik, már amennyire megnyilatkozhat az érzés és gondolat némán egy műterem négy fala között, amikor két szempár találkozik és sokáig megtartja a szembogarak közt létrejött — sokszor mindenél többet mondó — érzésvonalat.

Az elmúlt évek fölítették a köztünk sokáig tartósnak vélt érintkezési felületeket: majdnem úgy, ahogy a napok peregnek, felmorzsolták azokat a köveket, amelyeken lépteink emberközélbe hoztak bennünket egymáshoz. De még nem mosódott el mindaz, amit akartunk, együtt kerestünk; amire makacsul törekedtünk: Ő a festőállvány előtt, én az íróasztal fölé hajolva igyekeztem elérni azt.

Mit és hogyan értünk el, azt erősebb, halványabb körvonalakban kibontakozva most kezdjük látni világosabban, meggyőzőbben, amolyan megnyugtató, vagy olykor ránk nehezedő érzéssel, igen, most!, amikor hatvanadik életévünk küszöbét átléptük, s ki-ki magának számadást készít.

De akinek egyénisége, alkotókészsége, megszállottsága és kisu-gárgó ereje túllépte a mi sokáig magára hagyott vidékünk határait, nagyobb távlatokat nyitott és maradandót adott, annak életútjáról szólni, megtett fejlődési szakaszaira visszapillantani egy ünnepélyes zászlóhaj-tásnál többre kötelez, mert nemcsak az évforduló múltó pillanatának

Handwritten text, possibly a signature or name, located in the bottom left corner of the image.

szól, hanem ennél igényesebb hozzáállást követel: embert, időt, korzakot, harcot, győzelmet, vereséget és a »mégis vagyunk« jelenlétének kihangsúlyozó megfogalmazását igényli.

Hitünk belső erősítését jelenti ezt leírni:

Hangya András ennek a szürke és mégis színdús, ennek a boldogtalan és mégis boldogságra született Vajdaságnak a szülőtte. Proletárcsalád sarja: a nép legmélyéről jött föl: Moravica szegény negyedéből — szülőfalvából — Szabadkára. A nincstelenség, az éhes gyomor már mint fiatal gyermeket munkába kényszerítette, mint az egykori Szabadka porában általában a meztelétbasokat. Fűszeresinas volt és árukihordó, alázatosan kopogtatva a portékát hazarendelő úri vevők szépen festett ajtaja előtt. A legmegalázóbb egy idegen kilincset szolgál módra lenyomni. Már akkor megtudta azt, hogy a saját munkájából élő embernek mibe kerül egy darab kenyér.

Ez a korán felismert embertelen vergődés ébresztette fel benne azt a vágyat, hogy belső érzelmeit el kellene mondani. Ez a szikra ott pattant ki a VI. körű kis vályogház udvarában, ahol édesanyjával lakott. Egy megszállott öreg »peinture dimanche« tájképein életre kerülő színek és vonalak keltették fel benne a vásznon kifejezhető élet és mozgás értelmét. A fiatal östehetség lelkének első rezonálása volt ez egy olyan ábrázolási lehetőség megsejtése felé, melynek már fogantatásakor nem volt semmi rokonvonása szűziesen idillikus világával. Már az első kísérletek után — ösztönösen és tudatosan is! — az őt körülvevő életet igyekezett vászonra vinni. Az entellektüel Farkas Bélával ellentétben őt soha nem vonzotta a fátyolos, légies lírai merengés: azok a markáns, színek — a sötétzöld, a mélykék, a vörös, a barna, a fekete — és azok a kemény, húsba maró vonalak tartották fogva, amelyekből a hét-köznapok visszfényét látta, mert az is lehet: azt se tudta, mi a vasárnap. Előbb a fa alatt heverő sihedereket, a dombon álló kopott szerelemseket, akik vágytak, és az utcán ténfergő embereket festette. Ezeket a képeit eleinte — akár egy becsukódó mimóza — senkinek se mutatta. Prolipsziché. Önmagának festett, ki tudja ma már, meddig is, de fehérre meszelt küsszobából álló műtermének titka mégis napvilágra került. Főfigyeltek rá azok, akikben visszhangot keltett a kép, bár a visszhang akkortájt mindig későn érkezett hozzánk. A letűnt világ is rejtett értékes embereket, és a hümmögések után mégis akadt egy ember, aki nem mint műkereskedő, hanem mint új tehetséget értékelő mellé állt. Zombori támogatójának, a műértő, nemes lelkű orvosnak köszönhette, hogy művei megjelenhettek a képzőművészet igaz barátai előtt is. Önálló tárlata akkor még nem volt: ilyesmivel az itteni festők nem igen dicsekedhettek. Hangya festményei Szabadkán a Spitzer műkereskedő kirakatában jelentek meg: a *Munkanélküliek*, az *Utcalányok*, a *Szegény temetés*, a *Vihar* és a *Hazatérő földmunkások*. Rendhagyó jelentkezését a harmincas években fedezte fel a szabadkai Napló a *Csillaghomlokú fűszeresinas* című cikkével, és a HÍD is ekkor adott hírt a proletárfestő meglepő visszhangot keltő alkotásairól.

»Hangvétele« meghökkenítő volt. Az elsők közé tartozott, aki az itteni — részben a müncheni iskolán nevelkedett — festők állóvizét az impresszionizmushoz közelálló forradalmi formanyelvével fölzavarta. De

nemcsak ecsetkezelése és koloritja, hanem témaválasztása is »ablakot tört«: megjelentek a vásznon a fal mellett ácsorgó koldusok, a lehajtott fejjel bolyongó állástkeresők, a szántóföldekről szakadt inakkal hazatérő parasztok, az agyondolgozott kezű, égő szemű ipari munkások. Ilyen témájú festmények akkor kerültek nálunk először a falra, de itt mindjárt el kell mondani: akadt ugyan olyan jóakaró kispolgár műpártoló is, aki ugyan megvette a képet, hogy együttérzésből támogassa a a festőt, de mindmáig nem ráháztatta be, a kép agyonrepedezett csupáncsak azért, mert nem tartotta illendőnek felakasztani a Szűz Mária képe mellé.

Hangya művészete akkor kezdett igazán kibontakozni s feljutni a mai legmagasabb szintre, amikor Belgrádban Petar Dobrović, a maga koraiban markánsan kimagasló festőművész és forradalmár tanítványa lett. Két termékenyítő elem találkozott egy tanítási órában: Hangya érezte, itt már nemcsak művei, hanem szíve is forradalmi tüzzel telik meg. A mester szava, ecsetvonása egy eszmében egyesült: hívogatóban minden eddigi tanító mesterénél. A tartalom és a forma egysége olyan területeken tört utat tovább, melyek Hangya előtt nem voltak ismeretlenek, csupán törvényszerűségüket, elrendelésüket nem itta fel lelke úgy, mint amikor Dobrović állványa előtt a színek életre keltek.

Ő is olyan volt egy kicsit, mint Modigliano. Éhes és mindig pénztelen. Mint a belgrádi akadémia üres zsebű tanítványa a haladó szellemű egyetemisták Bólyai Farkasról elnevezett egyesületében pincéreskedett, s ezért kapott teljes ellátást az egyetemistáktól. Kevés hitei lenne csupán azt mondani, hogy az egyesület szerény falai között pincéri munkát végzett mint egyenrangú az egyenrangúak között. (Akkor meg kellett okolni: kit miért fizetnek a szubvencióból!) Ő többre is vállalkozott. Cselekvően részt vett az egyetemisták forradalmi munkájában, hűséges terjesztője volt a HÍD-nak és mindazoknak a kiadványoknak, amelyek akkor a munkásmozgalom sajtószolgálatát juttatott el az egyesület falai közé. És mint a folyóirat munkatársa mozgósító erejű illusztrációival gazdagította a lapot és a brosúrákat s nem egy költő, író, például Laták István *Kültelek* és *Egy élet árad* című könyvének fedőlapján az ő rajzaival találkoztunk.

A második világháború embertelen embervadászata nem múlt el nyomtalanul a belgrádi egyetemisták egyesületének körében sem. A megszállók és a hozzájuk szegődők minden erejükkel fel akarták számolni az antifasiszta körök legrejtettebb maradványait is. Ezen a listán a Bólyai Farkas egyesület is szerepelt. Hangya András és felesége, Dragana, akít mint kommunistát a Horthy kémelhárítói már Zomborban köröztek — ahol tanárnő volt —, Budapestre menekültek, s ott tűntek el a nyomukban leselkedő ügynökök elől. Ez volt akkor az egyetlen »dzsungel«, ahol a hegyek és a sűrű erdők menedékei helyett el lehetett rejtőzni. Hangya Budapesten — egyik mecénása jóvoltából — mint csomagoló munkás egy könyvkiadó vállalatnál dolgozott, és mindig arra a pillanatra várt, amikor eljő az óra, hogy személyesen bekapcsolódhat az ellenállási mozgalomba.

A homokórán akkor már megszámlálták Hitler végnapjait.

Amint Szabadka felszabadult, Hangya már itthon volt, s az első naptól kezdve egyik leghívebb tagja lett az Agitropnak. Minden pártfeladatot maradéktalanul teljesített, s egyéni kezdeményezéseivel még ma is értékes példaként álló vállalkozásokba kezdett. Ő alakította meg elsőnek nálunk a »festők iskoláját«, hogy felkarolja mindazokat a fiatal tehetségeket, akik fiatal korukban — ugyanúgy, mint ő — minden támogatás nélkül maguk kezdtek festegetni. Később ebből a festőiskolából nem egy olyan új tehetség került ki, aki ma már akadémiát végzett művész, s azóta több önálló kiállítással magas elismerést szerzett.

Ezek az évek a szervezés és a nevelés munkájában teltek el. A feladat erre szólította: ő, maga, alkotói munkáját csak jóval később folytathatta Szabadkán, és az ötvenes években már Zágrábban, ahová feleségének szakmája, a pszichiátria szólította. Vajdasági nyereség is ez: Zágrábban nem egy kiállításon vett részt, s elnyerte a legmagasabb kitüntetést. Egy jeles portréjával — valahol talált egy kisiút — részt vett azon a kiállításon, amely — mint vándorkiállítás — a legnevesebb jugoszláv festők műveit mutatta be az európai tárlati csarnokban. Olaszországi, párizsi tanulmányútja után komoly visszhangot keltő londoni egyéni kiállítása következett, ahol a legnevesebb műkritikusok figyeltek föl eredeti hangvételű művészetére. Ha életútját ma így követjük, méltón idézhetjük a francia műtörténész szavait: »A vonalak és színek annyiban jelentenek művészetet, amennyiben az alkotó személyes érzelmeivel telítődnek« (L. Venturi: *Histoire de la critique de l'art.*)

Hangya András ma is azok közé az alkotóművészek közé tartozik, akik következetesen és nem begyöpesedett puritánságból megmaradtak eredeti formanyelvük mellett. Nem lépett át az új ábrázolási stílust keresők kísérletező vonalára — amely körül még ma is nagy per folyik —, mert úgy vélte: művészeti eredetiségét így őrzi meg (van mire alapoznia!) és csak így maradhat igazi proletárfestő, akinek alkotásait dolgozóink éppoly maradéktalanul befogadják, átélik, akár a műértő közönség, és akiről Milan Konjović, a »zombori oroszán« így nyilatkozott:

»Hangya András az egyetlen igazi proletárfestőnk!«

A CSILLAGOKIG GÖRÖNGYÖS AZ ÚT

Túl szépen hangzik dr. Solymár István igazsága: »Egy ember művészete nem divatok és információk kérdése«. Erkölcsileg nemes gondolat ez, csak éppen lényegének a nagyszerűségét hazudtolja meg a valóságos élet.

A divatos irányzatok legalább annyi művészt letérítettek egyéni, őszinte és igazi művészetének az irányvonaláról, mint ahányat naggyá tettek. Korunk hozzáállása óriási munkalendületet adott a művészetnek, a lehetőségek mérhetetlenre tágtott kereteiben. Sokrétű lett a képzőművészeti evokáció is. Már nem elég a meglátás, az érzés, a szándék, a fény, a szín, a vonal, a forma; a tudományhoz, a szakmához, a technikához nyúl a művész, ha újat, eddig ismeretlent akar alkotni. A képzőművészet valóban »felfedezte a maga szabadságát« (Malraux). Meddig bővíülhet az anakronisztikus művek »gyártása«? Még senki sem határozta meg. Nyilvánvalóan itt is kialakul egyszer a ma még csak formálódó határvonal. Mert szembetűnők a túlkapások, és félő, hogy végül is nem művészivé, hanem neveltségessé válnak.

Akkorára viszont már újabb, talán másfajta kérdésekre keresgélnek majd a válaszokat. A művészetre éppúgy jellemző a fejlődés, a változás, a »divat«, mint a technikára vagy bármelyik tudományágra.

Az esztétikai és erkölcsi elismerés is koronként változik. A tények és állítások minden esetben csak megkésve igazolódnak, hogy a Solymár-féle igazság is valóság legyen, amikor a művészet már valóban nem információk kérdése lesz. Ehhez azonban idő kell.

Adva van a művész, aki alkot, és a kritikus, aki úgy alkot, hogy ítél. Hogy milyen formában rögzíti le az alkotó az érzéseit, az kizárólag az ő joga. Hogy milyen érzéssel fogadjuk el, az a mi jó- vagy rosszindulatból, intelligenciából, az érzésskála nagyságából, szándékából, meglátási készségből, tudásból, jó- vagy rosszhiszeműségéből álló »tehetségünk«.

Az információk sok értéket elmarasztaltak már, és sok érdemtelen művészetet fűjtak szép, színes szappanbuborékká. A művész sorsát — életében — inkább kapcsolatai határozzák meg, mint tényleges értéke. És ez nemcsak a művészetre, hanem az irodalomra is érvényes.

Azt mondtam, hogy a kritikus is alkot. Tehát nem légből kapja a mondanivalót, hanem átérzi azt. És mi van akkor, ha »csorba« a viszony az alkotó és a bíráló között? Mit érez ilyenkor a kritikus? Mit ír le?

Talán nem is abban van a tragédia, amit elmond vagy nem mond el. De a »kisebb« kritikusok is, az emberek is megszokták, hogy bírálata szent, mérvadó, a művész sorsa tehát megpecsételődött. (Ilyenkor az egyedüli jótékonyan ható körülmény a halál, és az utána következő tíz-húsz év, amikor olyan emberek jönnek, akiket már nem befolyásol a harminc évvel ezelőtt kimondott ítélet.)

A jó viszonyok formuláit mindnyájan nagyon jól ismerjük.

Természetesen nem minden esetben a viszonyok táplálják az információt. Gyakran szem előtt tartott tényezők az alkotó papírjai is. Pedig nem minden akadémiát végzett ember lesz nagy művész, és nem minden autodidakta alkotása értéktelen.

A hagyományoknál sem állhatunk meg. Talán csak óvatosabban kell nyúlnunk azokhoz az alkotásokhoz, amelyek túllépik eddigi képzőművészeti ismereteink határait. Nem mindig a művész bűne, ha első pillanatra nem értjük meg szándékait. Lehet, hogy ugyanakkor sokkal értékesebb annál a műnél, amelyet első látásra a magunkénak éreztünk.

Bármilyen módon közeledünk is a képzőművészeti alkotáshoz, ítéletünket nem siethetjük, nem hamarkodhatjuk el.

»A szeretet és a hosszas, jóakarátú elmerülés az, ami tisztánlátókká tesz minket«. Azt hiszem, Lyka Károly ezzel a mondásával jól megvilágítja, hogyan közelednek a bírálók a műhöz. Mert kinek van erkölcsi joga még félúton semmisnek nyilvánítani egy alakulóban levő, még meg se formált művészetet?! Ha a művésznek van ideje bevárni egy-két kritikusnemzedéket, ugyanakkor a közönség ízlésének a beérését is, akkor nyert ügye van. Az öregekkel szemben már elfogultak is vagyunk, díjakat osztunk, ünnepelünk, szép gyászbeszédeket mondunk, minden esetben egy nagyon értékes és egy nagyon tartalmas életet siratunk . . . , eddig szunnyadó jóindulatainkat beszóritjuk a gyászkeretes cikkekbe, memoárunkat már egyenesen dicsfény övezi! Hogy azután mi lesz? Az már nem a mi dolgunk. Azt a művészt még életében *hivatott volt* eldönteni.

Ez se törvényszerűség. Oláh Sándor például hiába öregedett meg. Pedig nagy művésze volt Vajdaságunknak. Meg kellett halnia, hogy beismerjük: érdemes volt élnie.

A művészen sokkal súlyosabb érzéseket vált ki a közöny, mint az elmarasztalás. Az a fajta közöny, amelyik bárgyú szemmel néz el a műalkotás fölött; energiáját arra összpontosítja, hogy minél tökéletesebb cikornyákba keretezze giccseit. Ennek a közönynek az áldozata Farkas Béla is, aki talán úgy szórta el legértékesebb alkotásait, hogy csupán annyi italt igényelt érte, amennyivel képes volt elviselni a könyörtelen közönyt, és amikor már ez se segített, a halált hívta segítségül, hogy most, harminc év után eszünkbe jusson: Farkas Bélánk is volt! Volt? Nem. Egyre inkább lesz, de ez már csak képzőművészeti hagyatékaink értékelésén segít, Farkas Bélán, az emberen, aligha.

Másfajta közöny is van. Az elismerés utáni nemtörődömség, a stagnálás. Nem minden képzőművésznünk képes megalkuvásra. Hangya András sem. El is hallgattunk róla alaposan, de gyerekeink megverik még a dobokat az ő emléke fölött is.

B. Szabó György grafikái csak kevesekben találtak együttrezdülést. Az alkotó nem is kereste azt. Nála belső kényszer volt a lényeg: a sejt, a hajszálerek titkainak a feltárása. Olykor egyetemi fokon tanulmányozta a biológiát. Grafikáin az anyag lelkét kereste. Dolgozunk, rohanunk, szeretünk, nevelünk — kit érdekelhetett még mindez?! Jól tudta, hogy egyedül van, mégis konokul dolgozott. Nem nekünk, hanem annak a kornak, amely már az anyag belső titkaiból indul ki, hogy a formáját élvezni tudja.

Sajnos, az egyedüli tudat, hogy »a halál majd igazol«, csak keveseknek adhat életkedvet. Kenyeret viszont senkinek! Igaz ugyan, hogy a kenyérnek kevés szellemi kapcsolata van a művészettel, de egy alkotó se képes csupán morális elismeréssel táplálkozni, anyagi elismerés nélkül. Korunk új embertípusai között már kevés olyan éhezni és nélkülözni tudó fanatikusa akad a művészetnek, mint amilyen Michelangelo Buonarotti volt. Annyira azért mégsem élünk ideális kort, hogy anyagi gond nélkül, nyugodt alkotási lehetőségeket biztosítsunk művészeinknek! Csak egy megoldás marad: művészeink a legkülönfélébb »mesterségeket« üzik, és az alkotás csak »másodállás« marad.

Érdeemes?!

Ács Józsefet érdekli a képzőművészet. Ért hozzá, tudósít, fiatalokat toboroz, kiállítását rendez nekik, bírál, biztat, izgatja a múlt és érdekli a jövő. Mikor alkot?? És még egy kérdés: érdemes a művésznek felaprózni magát, elvonni a figyelmét a tulajdonképpeni lényegről? Ács esetében még válaszolni se lehet a kérdésekre. Mert kell, aki bírál, kell, aki biztat, kell, aki felkarol, kell, aki a múltba néz, és egyúttal jövőt is alapoz.

Biztosan érdemes.

Mint ahogy a fizikus festőnek is érdemes fizikusnak lennie, mert alkotásain egyedül ő tépi ízeire a levegőt.

A képzőművészet körüli kérdések tehát legalább annyira tisztázatlanok, mint maga a képzőművészet. Ingoványos a talaj, és csak kevesen találnak biztosított kapaszkodókat. Sírnak, gúnyolnak, kacagnak, beletörődnek vagy láznak az alkotások, mert alkotóik is emberek, akik élni és megélni akarnak, akikben tudat alatt ott matat az igazság: nem volna szabad, hogy a művészet divatok és információk kérdése legyen, mégis az, így igazságos döntést majd csak a jövő hoz, az a jövő, amely a halállal kezdődik...

Élet?

Halál?

Melyik az érdemlegesebb?

Az élet csak úgy, ha a halál igazol, a halál csak úgy, ha az élet igazol. A művész sorsa már eleve elítélt bizonytalanság. Egy örök fájdalom, amelybe belefér minden meg nem értett, tollal húzott, ecsettel kimondott vagy kézzel megformált gondolat; egy olyan fájdalom, amely nemcsak önmagával, hanem az egész világgal kényszerül hadakozni. Ez a harc mindig sikertelen marad, mert az alkotás értékét csak a két egymást támogató tényező igazolhatja: az élet okosan kihasznált pillanatai és a halál gyölemeket összpontosító jóindulata.

ÉRINTETLEN SZÖVEGKÖNYV*

Csak az önmagával mindig elégedetlen színészt gyötrik súlyosabbnál súlyosabb válságok, naponta kételyek születnek benne, s ártatlan, gyermeki őszinteséggel mondja az esti előadás után a tükörbe: » Hamis! Minden szavad hamis! Amikor értelmezel, nincs játékodban érzélem, s amikor elkap a játék heve, úgy csépsz a színpadon, mint a beszélt műkedvelő!«

A 4-es számú próbateremben ülök és várom a többieket. Sajátos hangulatot támaszt bennem a barátságtalan, sötét kamaraterem. Néhány évvel ezelőtt ezen a színpadon Popriscsin alakjában megismertem az emberi szenvedésnek legszönyűbb fázisait, de a boldogságot is egyben, hiszen a szerencsétlen cári hivatalnok az egyik pillanatban így kiáltott fel: »A mai nap nagy ünnep. Spanyolországnak van már királya. Ez a király én vagyok.« Milyen egyszerű. Az örült szemszögéből. Zavaros elképzelések, fizikai és lelki mélysülyedés, az élet megmagyarázhatatlansága — mindez lesterilizálódik, hiszen Popriscsin belső békességgel kijelenti, hogy ő a spanyol király, s a világmindenségben ezentúl számára csak rózsák teremnek. Rövid ideig így is hiszi.

Hát mi, »normális« emberek mikor találjuk meg Spanyolországot? Merre az út a teljes megismerésig, amely feloldja a kételkedés türelmetlenségét, haragját? Hiányzik belőlem az önbizalom, úgy mondják, »elvesztettem«. Örgődöt! Sohasem bíztam egyetlen lépésemben, egyetlen gesztusomban sem.

Rossz az egyedüllet a kamarateremben, amely így befolyásolja gondolataimat. Csönd. A nagyszínpadon kopácsolnak. Kiveszem fekete táskámból a színház könyvtárosától kapott példányt. Három betű: Jób. Hosszú, szálkás betűk, aki írta, féltő gonddal vetette papírra a bibliai nevet. Nincs olyan színész a világon, aki szemmel-ujjal nem mérile azonnal a szerepe »súlyát«. Nincs nagy szövege a Sátánnak, de ez ebben a pillanatban másodlagos probléma. Lényeg: hogyan dolgozzunk a színdarabon, s nem, miképpen formálom majd meg a Sátánt, ezt az ismert figurát. Saját művészi fantáziámra sem kell bíznom magamat, hiszen az alvilág ura élesen körvonalazott, ezerszer eljátszott, igaz, újabban bölcselkedő hajlandóságot mutató mellékszereplője a drámának. Vannak figurakategoriák, amelyekbe gondolkodás nélkül belesorolnak a rendezők, s az eredményt ilyenkor rendszerint közepesen, jól, de már az első próbákon hozom...

* Részlet az *Egy ösbemutató anatómiája* című írásból.

EGYÖGYŰ BESZÉD — olvasom a szerepkönyv első oldalán, de tovább nem jutok, mert tíz óra előtt néhány perccel gyülekezni kezdenek a színészek. Álarcok mennek el mellettem, igaz barátok, van, aki közömbösen, néhányan titokzatosan mosolyogva. A színház legnagyobb iskolája: az emberismeret, Csodálatos megérzés. Pontosan tudjuk egymás gondolatát, szándékát. Az élet nem bonyolult, s mégis egy kitűnő rendező képes elvinni bennünket sohasem látott tájakra.

Kinek mit hozhat az első olvasópróba a *Jób* című drámából? Kibontjuk a cselekményt, néma emberekkel taníttatunk be új szöveget, s később majd megtárgyaljuk, hogy hiába a nagy igyekezet, közönségünk máshoz szokott, a színésznek ezen a tájon született mesemondónak kell lennie. Ismételjük a fentieket, a fejünk is beleszédül. Egy Ibsen-dráma 768. előadásán az öltözőben csökönyösen és kitartóan ugyanezt a szöveget szajkóznánk, mert ez a mi egységesítő gondolatunk, s ezt muszáj közölni a környezettel is. 27 esztendő rakomány.

Körülüljük az asztalokat. A szövegek könyvek előkerülnek a táskák mélyéből. Néhányan a napi sajtóban lapozgatnak, s azok a színészek, akik egy farszto, színházban eltöltött emberöltő végén nyugdíjba készülődnek, viszonylag szórakozott — vagy nosztalgikus? — arckifejezéssel merednek a falra. Rendhagyó jelenség: mindenki pontos, senki sem késett.

Gyerekek az óvodában! Hányszor társítottam gondolataimmal kolégáimat a játékvilághoz? Korlátlan mennyiségben rendelkezhetnek álmainkkal a rendezők, s ha a munka hangulata kielégíti gyermeki éhségüket, széles skálán hasznosíthatják színészi tehetségüket. Nagy szüksége van a társulatnak egy hoppmesterre, akinek intésére gyorsan felednénk a színház prózai kísérőjelenségeit (fúrások, fizetések, hideg termek stb.).

Az *Áfonyák* és a *Légszomj* esetében kis csapat gyűlt össze az első olvasópróbára. Most jelen van az együttes minden tagja. Mindenki jelen van a »forrás« fakadásánál, mindenki egyszerre ismerkedik kíváló költőnk, Tóth Ferenc színművével. Szubjektív szemléelője vagyok a nagy eseményeknek, hiszen mindig úgy éreztem, hogy nekünk színészeknek, színházi embereknek elsődleges célunk a hazai drámairodalmat propagálni. Egy kicsit személyes ügynek tekintem a *Jób* színrevitelét. Lelkesedésemmek nem adva látható jelet a rendező, ifj. Szabó István széke mögé húzódtam és vártam a továbbiakat. Ő most az ügyvezető igazgató. Belelapoz a rendezőpéldányba.

Most már halkan kimondhatom: a csoda megszületett. Nem volt eredménytelen a sajtó, az írók nyomása a színházra: hosszabb szünet után megint vajdasági magyar drámát mutat be a Szabadkai Népszínház magyar együttese. Valamiféle izomfeszültség engedett fel bennem, amikor a rendező megszólalt. Szent isten! Úgy éreztem magamat, mint szerencsétlen Popriscsin »barátom«, amikor közölte a közönséggel, hogy ő Spanyolország királya. Fáradt vagyok, semmi kétség. A napokban tartottuk Árok Ferivel a bemutatót az Irodalmi Színpadon (*Késő őszi esti órán*), a színházban pedig a *Black comedy* került a közönség elé. Elhessegettem a lényeges gondolatokat és a rendezőre, ifj. Szabó Istvánra figyeltem, aki a következőket közölte az együttesel:

— Üdvözlöm a tekintélyes számban megjelent magyar társulatot. Ketten maradnak ki ebből a darabból. Bada Irénke, akire már nem lehet számítani, és Szabó Mária, akire még nem lehet számítani. Az együttes minden tagja, gondolok itt a művészszemélyeztre, részt vesz majd az előadásban. Azok, akik az első szereposztásban szerepeltek, bizonyára derűs arccal néznek a próbák elé, talán nagyobb ambícióval, mint azok, akik utólag lettek beosztva, s éppen ez az, amit szeretnék, ha nem így lenne. Szeretném, ha mindenki — a mellékszereplő is — teljes odaadással, nagy kedvvel viszonyulna a munkához, mert ebből a szép, de nagyon nehéz darabból csak egyfajta munkamódszerrel lehet jó eredményt, jó előadást produkálni — ha mindenki maradéktalanul teljesíti színészi feladatát. Mielőtt azonban felolvasnánk a vajdasági magyar drámairodalom egyik legújabb termékét amely, mint tudjuk, második díjat nyert a Forum drámapályázatán, erről az ünnepi eseményről, mert színházunk számára feltétlenül az kell hogy legyen, erről az ünnepi momenturól talán Lévay Endre is mondhat valamit.

Tegnap éjjel Kuláról zötyögtünk hazafelé a buszban. »Nem kívánhatjuk íróinktól, hogy elismerjenek bennünket, ha mi sem akarunk tudomást szerezni az évenként születő művekről...« — mondtam ifj. Szabó Istvánnak valahol Nagyfény alatt. Rövid választ kaptam: A vajdasági magyar drámairodalom előrébb van, mint a színház. Számunkra megtiszteltetés, ha egy vajdasági író bekopog a színház kapuján...« — Igen. A napokban Várkonyi Zoltánt hallottam a televízióban, aki a riporternek kijelentette: »Magyar dráma nélkül, nincs magyar színház!«

Ez a rugalmas elfigyelés mégis az asztalnál marasztalt. Igyekeztem rákoncentrálódni Lévay Endre mondataira, aki szokásához híven (nagy gyakorlata van!) ezúttal is a publikum jelenlététől vezérelve megpróbált csak arról beszélni, ami a körön belül esik.

— Hogy képletesen fejezzem ki magamat, mielőtt megmásznánk ezt a hegyet, az orrok nehéz szikláival együtt, három mozzanatra kell feltétlenül felfigyelnünk. Az együttesnek komoly, áldozatos munkát kell kifejtenie. Erre szükség van, erre a színház képes, mert meggyőződésem az, bocsánat, ha valaki nem ért velem egyet, magánügy, hogy a tartomány egyik legjobb együttese vagyunk. Az egyik mozzanat az, hogy jó könyv, hogy úgy mondjam, világirodalom, az egyetemes világirodalom legősibb kötete, tehát ezek szerint a mi színpadunkon először kerül színre a legősibb dráma, amely olyan mélységeket rejt magában, hogy azoknak a felszínre hozatala valóban nagyon hálás művészi feladat lehet a mellékszereplő számára is, minden szereplő számára, még abban az esetben is, Jób könyvére gondolunk és a Jób drámára gondolunk, s ha a képtársítás után jelenik meg előttünk a két mű. Egy személyes dráma, de az egész emberiséget egyesíti magában, és így minden alakja benne él a cselekményben, ebben a tragikus vergődésben, mint maga Jób. Nincs tehát mellékszereplő, nincs statiszta, mint a passable darabokban, ahol az inas behozza a poharat vagy kiviszi a széket és kész, lejátszotta a jelenetet. Itt nincs ilyen szerep, itt olyan szerep van, amely élő és alkotó része az egész műnek. Ezt szeretném

nagyon hangsúlyozni mindenki számára, mert csakis az állandó jelenvalóság és az együttélés teheti lehetővé azt, hogy ebből a műből még nagyobb játékot hozzunk ki, mint amennyit jelenleg, látszólag rejt magában ez a szöveg. A második mozzanat: vajdasági magyar szerző művét mutatjuk be. Fiatal írónk képzeletvilága igen színes, figyelemre méltó, s nekünk ugyanúgy, mint ahogyan Szenteleky és Szirmai is tette, mindig örülnünk kell, ha egy új, fiatal tehetség jelentkezik sorainkban. Ezért különösképpen ennek a mozzanatnak a figyelembe vételével szólaltam fel. Ez tehát a mi drámánk, s a művészegyüttesre komoly feladat vár, hogy a lehető legfelelősségteljesebben közvetítse ezt a szöveget. A harmadik mozzanat mindenki előtt ismeretes: a színház ezzel az előadással indulna a Sterija Játékokon. Lehetősége megvan rá, mert mind a három mozzanat lehetővé teszi, hogy a szigorú bíráló bizottság figyelembe vegye fáradozásainkat, és mitőlünk függ, hogy az értékelés után ott lesz-e a szabadkai együttes az ország legjobbjai között. Ennyit akartam mondani.

A legfontosabb: a mi drámánkat visszük közönség elé. Ez a lényeg. A szerep érzelmeihez lelkesedve közelíthetünk, s mindenki tehetségéből bizonyára kiereszokolhat annyit, amennyit a jó előadáshoz szükséges. Tudatosan felébreszteni a tudatalattit... Nos, mester, tessék lángra lobbantani a könnyen gyúlékony színészi anyagot, feledjük gyorsan a refrént, »kinék kell ez«, azt a refrént, amely Shakespeare Vilmos barátunk műsorra tűzését is kísérte...

A rendező felolvasta a darabot. Rövid.

Déli tízenkét órakor szétszéledtünk, kevés szó esett a Jóbról. A holnapi próba folyamán a mától másnapra kifejlődött kritikai szemlélet, gyanú, aggodalom, lelkesedés, öröm és munkakedv furcsa keveredésben váltogatja majd egymást. Mélyebbre ássuk be magunkat, s onnan rázzuk ki az igazságot: »Mert az én véleményem« és »ha valaki így értelmezi...«

Holnap műtőasztalra kerül a dráma. Bízom benne, hogy a társulat minden tagja a zsenigéknél kijáró szeretettel nyúl a pácienshez, akinek hosszú életet kívánunk a színpad dohos levegőjében...

Este Archibald Mac Leish amerikai drámáiról *J. B.* című drámáját olvastam el, amely szintén a jóni problémával foglalkozik. Leich Jóbot háttérbe szorítja s két bohócot visz a rivaldára: az Istent és a Sátánt, akik *J. B.* sorsa felett döntenek. Csattanó: az Isten rádöbben, hogy méltatlan lett az ember hitére, tehát elvesztette a Sátánnal a játékot.

A mi Jóunk a lázadás után — megtér. De ki a győztes és ki a vesztes?

OLVASÓNAPLÓ

LÍRAI VALLOMÁS A GYEREKKORRÓL

FEHÉR FERENC: *Egy kiskirály kunyhójából.*

Forum, Újvidék, 1972.

Anakronizmus-e napjainkban a »lírai eposz« — így nevezte egyik kritikusa Fehér Ferenc *Jobbágyok unokái* című verses vallomását megjelenése idején, 1953-ban —, lehetséges-e napjainkban az elbeszélő költemény keretein belül a tény- és emlékanyaggal egyenértékű költői teljesítményt megvalósítani; egy részleteiben új, de nagyobb hányadában két évtizeddel ezelőtt született »verses vallomás« jelenthet-e ma többet egy letűnt kort idéző vallomásnál, az induló költő szülőföldhöz ragaszkodásának megkapóan szép dokumentumánál?

Vajon az »egy életen át« írott vers meg tudja-e őrizni azt az izzást és intenzitást, amely első sorait fűti, az elmondás kényszere, amely a verses vallomás húsz év előtti szakaszaiban jelen van, evidens-e újabban írt részeiben; a költői út megtett állomásai miként módosítják a lírai önki-fejezés eszközeit, a teljesnek mondott könyv törés nélkül végig tudja-e vezetni a kezdet nyelvi megvalósulásának szintjét, s végül, egy nagy időbeli távolság szétválaszthatatlan egészszé kovácsolja-e a részeket, vagy több-kevesebb leleménnyel tünteti el a kompozíció egészén átderengő választóvonalakat?

Ezekkel a nyilvánvaló dilemmákkal veszi kezébe a kritikus Fehér Ferenc egyik frissen megjelent könyvét, az *Egy kiskirály kunyhójából* címűt. Hogy a dilemmák nem áldilemmák, ahhoz adalékként hozzá kell tennie, hogy a mű tetemes része kritikánk előtt ismert, sőt — mert a két évtizeddel ezelőtti irodalmunk lassan már irodalomtörténetünk kutatói számára is feldolgozandó terepnummá válik — irodalomtörténészeink előtt is. Az 1953-ban megjelent *Jobbágyok unokái* című kötet ugyanis közölte — címadó versként — a jelen könyv szövegének jó részét. Ami újnak tekinthető és az irodalom alakulását és friss hajtásait kommentáló napi kritika érdeklődési körébe tartozik ebben a könyvben, az a mű második része és a szerző utószava szerint »kerek egésznek« érzett »verses vallomás« egésze.

Az *Egy kiskirály kunyhójából* a magyar irodalomnak azt a vonalát vallhatja előzményének, amelynek — többek között — olyan kiváló előd adta meg a kellő hangsúlyt, mint Illyés Gyula a harmincas évek elején írott három elbeszélő költeményével (*Három öreg, Ifjúság, Hősökről beszélek*). A mai negyvenévesek »gyermekkora volt Vajdaságát« (Bori Imre) idézi fel Fehér Ferenc műve, azt a Vajdaságot, amely a városoknak becézett vajdasági nagyközségeken is kívül esett, a szegények világát, ahol a »jobbágyok unokái« és fiai éltek az ősi földön, amely mindig a másé volt. A földművelők, a zsellérek, a béresek világát hozza emberközelbe, az örö-

kös nincstelenség napjait, amelyeknek mélyén ott paráználk a Dózsa-emlék. A jobbágyösök monumentális indulata érződik át ezeken a sorokon, a költőnek született kései utód ezzel az eposszal rója le kegyeletét és háláját a szívós elődök emléke előtt. Szinte a szociográfikus pontosság határait súrolja a könyv régebben íródott része; nincs is talán irodalmunkban még egy vállalkozás, amely szándékában, pontos múlt- és állapotidéző szintjén Fehér Ferenc művéhez mérhető lenne. Talán csak Csépe Imre életművében lehetne olyan versekre bukkanni, amelyek e táj történetének négy-öt évtizeddel ezelőtti szakaszáról tudósítanak, kísérletét adva a paraszti és kubikoslét költői megfogalmazásának, átlényegítésének. Talán elsősorban azért kell lényegesnek tartanunk e mű újbólj közzétételét — a szerző utószava szerint immár lezártnak tekinthetően —, mert a Fehér Ferenc-i alkotói világ első megvalósulását kapcsolja össze költői világa jelenével, a szándékában, látásában és üzenetében következetes költői utat átívelve.

Az első rész komor, de egyben meleg, emberi, elementáris világlátása és megvalósulása az újabban írt részben árnyalatokban gazdagodik, a költői figyelem a társadalmi tabló ábrázolása helyett a belső valóság felé tolódik el; a távolibb emlék a nosztalgia jótékony fátyla mögött feledni engedi a »Dózsa-kín haragját«, a rajongott-gyűlölt táj ünnepi arcát mutatja, s a kisebb időegység a gyerekkor mikrovilágának meglátását is lehetővé teszi. Nyilvánvalóan a szerző írói gazdagodása, fejlődése tette lehetővé ezt a nem lényegtelen minőségbeli (látásbeli) változást. Ha a kezdő író izzó társadalmi indulata húsz évvel ezelőtt a mai férfi életérzésével és minden részletre kiterjedő pontos megfigyelésével együtt alakította volna a verses vallomást, ma az *Egy kiskirály kunyhójából* című könyv egészének egyöntetű nyelvi-esztétikai-szociográfikus szintjéről szólhatnánk. Jelen — teljes — formájában a mű a gyerekkor egy szakaszának költői újra-átélése, de egyben a Fehér Ferenc-i költészet lírai értékszint-emelkedésének közvetett »önéletrajza« is, egyfajta »líra regénye« versben elmondva, amelyben irodalmunk világlátás-alakulását is ki lehet nyomozni.

Visszakanyarodva az írás elején jelzett dilemmákhoz a kritikusknak el kell mondania, hogy a »lírai eposz« Fehér Ferenc-i kísérlete nem hat anakronizmusként, bár a szerző számára is egyszeri és megismételhetetlen, mint ahogy az időbelileg távoli részek jellemzőit érintve azt szemléltetni igyekezett. Új mű és dokumentum is egyben az *Egy kiskirály kunyhójából*; aki ismerte régebben keletkezett részeit, tisztelettel adózhat a költőnek az áhított egész felé tett kísérlete miatt, aki most ismerkedik a *könyvvel*, az irodalmunk jelenének költői szélcsendjében a komollyá terebélyesedő jugoszláviai magyar költészet gyökerei, kezdetei irányába tehet tanulságos felfedező kirándulást.

Helyesnek kell tartanunk a Kiadó vállalkozását, hogy ezt a művet megjelentette; a fiatalabb nemzedékek a jellegzetes Fehér Ferenc-i világlátást és a költészetünkben lehetséges egyik Vajdaság-átélés költői megvalósulását találhatják benne. Mert a háború utáni jugoszláviai magyar költészet első szakaszában ugyanolyan fontos ez a mű, mint napjainkban Domonkos István *Kormányeltörésben* című rendhagyó poémája. Többek között líránk ilyen határköveit is elemeznie kellene leendő modern irodalomtörténetünknek.

JUNG KÁROLY

STATIKUS ÉLETKÉPEK

BRASNYÓ ISTVÁN: *A levegő titkai — Gazdanépek.*

Forum, Újvidék, 1972.

»Mélységes mély a Múltnak kútja« — mondja Thomas Mann a *József és testvérei* előjátékának kezdetén. Hogy mi a múlt, azon talán kár is elmélkedni, mivel az emberiség őstörténete és az a pillanat is, amikor ennek az ismertetőnek első sorait lejegyeztem. Múlthoz tartozik a gyermekkor is, amelyet már számtalan alkotó fogalmazott meg a maga módján. Brasnyó fenti könyvének élményanyaga mondhatni a gyermek- és ifjúkorból származik. Az olvasó azért veheti kézbe érdeklődéssel ezt a művet, mivel az a nemrég múlt időszakról beszél, a színhely pedig Vajdaság egy sarka. Mindezek után önkéntelenül bontakoznak ki előttünk valamilyenfajta helyi jellegű tájrealizmus körvonalai, erősen népis hangsúllyal, de az olvasó kellemes-kellemetlenül csalódik, mert ez a munka a fenti szabványtól eltér, de ugyanakkor nem igazán értékes és művészi alkotás. Újszerűsége tagadhatatlan, azonban, mint azt az alábbiakban bizonyítani igyekszem, az új hangvétele túl a szerzőnek kevés egyéb értékeset sikerült alkotnia.

A vékony kötet két részre oszlik: az első részben Brasnyó költeményei szerepelnek, a másik részt viszont rövid prózai írások képezik. Ez utóbbiak műfaji meghatározása nehézséget jelent, mivel, egy-kettő kivételével, nem vonatkozathatók rájuk sem az elbeszélés, sem a novella általánosan elfogadott mércéi. Talán azt mondhatnánk, hogy a közölt írások java része, és ez vonatkozik a költeményekre is, hangulatból vagy életérzésből fakadó kép, amelynek hivatása talán az lenne, hogy képszerűségével hasson az olvasóra. Mint már említettem, ez a könyve valamilyenfajta elmerülés a múltba, a gyermek- és ifjúkor hangulatainak és az abból fakadó életérzésnek a vetülete. Ez erősen rányomja bélyegét az ábrázolt képek milyenségére. Az itt-ott előbukkanó társadalmi háttér (*Egész napszám, A tata a városban elindult, Vince, Az alvók*) sok szempontból érthetővé teszi Brasnyó férfias prózáját. Mert alakjai, bár poros és lápos vidéken élnek, köből vannak faragva, méghozzá igen durván. Ehhez hozzájárul a rendkívül leegyszerűsített nyelv, amelynek tömörsége és hidegsége itt-ott F. Kafka *Kanzleisprache*-jára emlékeztet. Eltekintve néhány költeménytől, amelyek, véleményem szerint, sikerültebbek, mint a prózai képek, cselekmény alig van a kötetben. Ha fel is bukkan néha-néha, úgy érezzük, csak kényszerű kelléke az ábrázolásnak, nem pedig célszerű, tehát valami lényegeset kifejező eszköze az írónak. Összegezve a fentieket, megállapíthatjuk tehát, hogy Brasnyó objektív prózája tulajdonképpen statikus, koncentrált képekből áll, amelyek híján vannak a kép, az ábrázolási mód egy lehetősége olyan alkellékeinek, mint az allegória vagy a szimbólum. Jól kitapintható jelentés nélkül a képek sokszor tartalmatlan leírásokra redukálódnak. Példaként említeném fel a *Rajfogás, Gabonaveremelés, A nád és a Dohány* című írásokat, amelyek olyannyira mentesek a művészi ábrázolás jellegzetességeitől, hogy talán hamarabb illenének egy ismeretterjesztő kiadvány keretelbe, mintsem egy irodalmi műalkotásokat közlő kötetbe. A szerző igen tudatosan törekszik az objektív próza irányába, az élményanyagot igyekszik a tájnak és a múlt hangulatainak megfelelően ábrázolni, de e törekvésben gyakran nyújt statikus életképeket, amelyek hangvétele enyhén borulató. Mint alkotó valószínűleg nehéz utat járt meg irodalmi fejlődésének e pontjáig, de kérdés, sikerült-e kikerülnie a zsákutcát. A múlt egyes képeinek egymástól függetlenül való ábrázolása nem jelent művészi alkotást. Gyakran alkalmazza a manni montázs technikát, azaz egy-egy képe olyannyira objektívizálódik, hogy szakleírásra emlékeztet. A különbség az, hogy míg Thomas Mann a szakmai mozzanatot (pl. a *Buddenbrook-házban* Hanno

betegségének lexikomból való átmásolása) egy cselekménysor szerves részévé teszi és az olvasó elfogadja, addig Brasnyó esetében ugyanez az eljárás csak valamilyenfajta brechti Entfremdungseffektet vált ki: a befogadó, az élményalany úgy érzi, az író valósággal kényszeríti arra, hogy érezze: nem műalkotásról van szó.

Brasnyó esetében nem beszélhetünk csak egyszerű múltbamerülésről, mivel a múltat annyira intenzíven éli át, hogy annak képeivel szinte azonosul. Ennek eredménye az, hogy igen sok prózai képében a jelen idő többszám első személyében fejezi ki gondolatait. Így válik a múlt jelenné.

Erdemes megjegyezni, hogy e kötet egyes alkotásai már magukban hordozzák talán Brasnyó további fejlődésének csiráit is. Van benne ugyanis néhány sikerült költemény, mint pl. a *Méhészet*, *Egész napszám*, *A tata a városban elindult*, az igen értékes *Vince* és a *Száraz vizek*, vagy pedig az *Alvók*, amely a kötet művészileg legkiforrottabb alkotása. Ezekben a kép meglevenedik; hősök, sorsok bontakoznak ki előttünk, kirajzolódik a szociális háttér, Brasnyó rátapint a valóság egyes lényeges mozzanataira. Ezen az úton haladva a szerző értékes műveket alkothatna. A nagyobb fokú kitárulkozás, az ezoterikus jellemzők elhagyása, a társadalmi vonatkozások mind erősebb betörése magasabb szintre emelheti Brasnyó költeményeit. Mert Brasnyó elsősorban, és e kötet alapján, talán csak költő. Kétségtelen, hogy múltja és eredete, a hazai táj, egyelőre szinte bűvöletben tartja, ennek az élményanyagnak művészi megformálása azonban még várat magára. Remélhetjük, hogy a mű értékes vívmányaira támaszkodva, a jövőben kiegyensúlyozottabb könyvvel lép az olvasó elé.

VARGA ISTVÁN

EGYÉNISÉGFORMÁLÓ IFJÚSÁGI REGÉNY

MIRNICS ZSUZSA: *Égig érő fák*.

Forum, Újvidék, 1971.

Íróink és költőink csak nagyon ritkán, vagy egyáltalán nem érzik kötelességüknek, hogy a gyermekekhez és az ifjúsághoz is szóljanak. Akkor is valami szegyenkezésféle kíséri mozdulatukat, amikor néha-néha asztalunkra helyeznek egy-egy nagyon szerény kis versesfüzetet, esetleg ifjúsági regényt. »Áldozatkész« gesztusuk szinte kiabálja: azért mégis »lelkiismereti kérdés« a részünkről, hogy műveljük »a kis lehetőségeket jelentő, komolytalan, értékeiben egy bizonyos szint alatt mozgó« ifjúsági műfajokat is.

Természetes következménye ennek a viszonyulásnak, hogy ifjúsági irodalmunk afféle pótlóirodalommá, ajándékirodalomná alakult, aminek magától értetődő velejárója a leereszkedő hangnem és a kellő didaktikus célatosság.

Csupán arról feledkezünk meg, hogy a fiatalabb olvasóknak, akikből néhány év múlva egészséges ízlésű, irodalomkedvelő közönség fejlődhetne ki, egészen másféle — minőségileg jobb — táptalajra lenne szükségük. A helyzet tragikumát enyhíti az a körülmény, hogy könyvesboltjainkban viszonylag gazdag választékban kaphatók meg a világirodalom és az egye-

temes magyar irodalom ma már klasszikusnak számító remekei. Csakhogy ez — a vajdasági írók műveivel történt első találkozások kiábrándító volta miatt — egyúttal a fölünk való elhidegülést is jelenti. Hiszen a klasszikusok olvasása olyan igényeket ébreszt, amelyeknek — pusztán jó szándékkal — nem tehetnek eleget alkotóink.

Az ifjúsági irodalomból kiábrándult olvasók természetesen nem veszik kézbe később a felnőtteknek szánt vajdasági könyveket sem. Irodalmunk megszerettségéről tehát addig kellene gondoskodnunk, amíg (az iskola és a spontán ismerkedés hatására) tart iránta az érdeklődés.

A kép — a kivételeknek köszönhetően — azért nem ennyire sötét. Különösen nem akkor, ha Thurzó Lajos szép gyermekverseire gondolunk. Fehér Ferenc verseskötetei és olvasótalálkozói, valamint Németh István szépprózai alkotásai is jelentős eredményekként emelkednek a »felnőttek irodalmának«
nívójára.

Ezekhez az értékekhez kapcsolódik Mirnics Zsuzsa első regénye, az *Egig erő fák*. A könyv valóságos meglepetésként hatott műfajában, — kiérlelt, lekötő stílusban megírt élmények füzére, amelyet érdemes kézbe vennie az ifjúságnak. Nem didaktikus célzatú, hanem észrevétlenül, esztétikai élményekben rejtve tanító, egyéniségformáló alkotás.

A regény művészi hitelét elsősorban az adja, hogy valóságos (vagy átélt, vagy mélyen átértzett) élmények megformálását vállalta az író. A főhős, Kardoss Laura (Lóci) élete nyilván sok ponton érintkezik Mirnics Zsuzsa gyermekkori élményeivel. Erre utal az a tény is, hogy a könyv esetében jól sikerült élményregényről beszélhetünk, és erről vall Mirnics Zsuzsa is a kötet borítóján olvasható néhány sorában:

»A kamaszlányok cseppet sem könnyű sorsát vittem papírra.«
»Diákkorom néhány alakját és a mai fiatalok problémáit próbáltam regényemben egyékvé kovácsolni. Nekem is volt egy Tóth Élvim, egy Sípos tanárnóm, egy Laci bácsim, s a felnőtté válás viharos éveiben ugyanazok az érzések kísérték végig, amelyek a mai tizennégy-tizenhét éves lányokat: barátság, mások csodálata, olykor kínzó elbizonytalanodás, lázadás a képmutatás ellen, útkeresés, szerelem.«

A regény gondos finomsággal megrajzolt szereplőiben egy-egy külön világot fedezhetünk fel, hozzájuk az érdekek szövevénye fűződik. Segítségükkel fogalmazódik meg a mű társadalmi mondanivalója: a bürokratikus vonások elleni állásfoglalás. A kritika áttételesen, a jellemelek ábrázolásában jut kifejezésre.

A mű pólusait is a jellemelek jelentik: a kiforratlan, elágazódásra törekvő szereplők, a gyerekek és velük szemben a felnőttek áttörhetetlen és érthetetlen világa. Az író azonban nem sematikusabban ábrázol: a felnőttek nála nem a rosszat, és a gyerekek nem a tisztaságot és a jót szimbolizálják. Az ellentétet nem így élezi. Hiszen Laci bácsi, Sípos tanárnő, Bandi bácsi és még néhány felnőtt kimondottan pozitív módon értékelhető figurák. De ezek a felnőttek nem állnak szemben a gyerekek világával, a konfliktus, ami aztán a regényben a fiatalok és a felnőttek világa között kibontakozik, rájuk nem érvényes. Sőt ők is folytonos harcban állnak azzal a világgal, amelyet Kardossné, a »gondos és szerető«
édesanya képvisel.

A pólusok így hát nem az »apák és fiúk«
ellentétét jelentik, hanem a gazdagokét és a szegényekét, a jómódban élőkét és a nélkülözőkét.

A világban helyét kereső, jómódú családból származó kamaszlány intenzíven átélt belső harca lehetőséget ad az írónőnek a konfliktus ábrázolására. Elképzeléseinek megvalósítását nagy mértékben segíti a regény jól meglelt belső formája. Az élet döntő kérdéseiben eligazodni vágyó kamaszlány sorsa szinte kinagyítja társadalmi környezetének negatívumait, a bürokráciának azokat a hibáit, amelyekkel szemben értetlenül áll. Apja, a jól kereső kereskedelmi utazó nem jelenti számára az apát, mert annak magánélete csupán karrierizmusában merül ki. A nagyravágyás komikum nélküli megtestesítője az anya, aki kitűnően képes alkalmazkodni helyzetehez, és életcélja — személyes érzelmeinek letörése árán is — csupán az elegáns élet, a jólét, egy fajta arisztokratikus életvitel megvalósítása

és ennek biztosítása leánya számára is. Habár családi életének és magánéletének csődje miatt szenved, mégis abban a tudatban tetszeleg, hogy »szenvédése« lánnya boldogságáért hozott áldozat.

Lóci támacstalanul vengődik az anyai szeretet, a felfedezett ellentmondások és a felismert igazságok útvesztőjében. Egyedüli fegyvere a titkolózás, aminek a segítségével mindig többet és többet láthat a világból. Volt osztálytársa, a tragikus életű, anyját és testvéreit fizikai munkájával eltartó Rózi élete riasztja lelkiismeretre. Annak tragédiája (gyereket szül, elborul az elméje) olyan erős lökést jelent az életében, ami aztán az ő sorsát is mind drámaibbá teszi. Mindehhez kapcsolódik a szerelem érzelmköre is, amiben szintén rendet próbál teremteni a »gondos« anya.

A túl korán felnőtté érő fiú, Tamás szintén érdekes figurája a regénynek. Számol a nehézségekkel, amelyeket le kell győznie, hogy elérje célját: festő lehessen. Ezért a céllért áldozatot kell hoznia, sőt még kompromisszumra is kényszerül. Személyében az ember és a kényszerítő hatások konfliktusa fejeződik ki: azoknak a nehéz harca, akik a vezető beosztásúak érdekeinek útjába kerülnek.

A regény stílusa arról tanúskodik, hogy Mirnics Zsuzsa jól ért az ifjúság nyelvén, ismeri gondolkodásmódját, érzelmeit. Különösen a vívódó, küzdelmes sorsokkal való tökéletes azonosulása figyelhető meg. Az elmondott történetek és a szerző világa közötti diszharmonia az első fejezetek ábrázolásmódjában észlelhető: a jólét leírása Kardossné »birodalmának« lefestésekor. A mű koncepciója mégsem szenved csorbát, de az megállapítható, hogy a regény második része, a főhős kamaszlány drámai fordulatoktól terhes életszakaszának ábrázolása sokkal sikerültebb. Nyilván azért is, mert a megformálásra váró anyag is jóval nagyobb lehetőségeket rejtett magában.

CSORDÁS MIHÁLY

PILLÉREK TELJES VILÁGÍTÁSBAN

RÓNAY GYÖRGY: *A nagy nemzedék.*

Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1971.

A magyar kritika idősebb képviselői természetének betakarítása évek óta nem szűnő lendülettel folyik. A Nyugat-nemzedékek szépiroinak gazdag gyűjteményei után vagy azokkal párhuzamosan még az avatottakat is meglepő sorozattal állt elő a könyvkiadás Ignótus, Schöpflin, Komlós Aladár, Bóka László, Kardos László, Sötér István köteteivel. Ha Halász Gábor, Szerb Antal, Németh László, Illyés Gyula, Szabó Lőrinc, Illés Endre régi és új esszéire is hivatkozunk, nyomokban sejthető, milyen erős mélyben láttak napvilágot összegyűjt-

ve Rónay György tanulmányai és bírálati.

Am ha az említett bőség minden figyelmünket lekötötte volna is, Rónay könyvénel akkor is meg kellene állnunk. Erre kötelez a teljesítmény puszta mennyisége is. Az, hogy egyetlen évben, 1971-ben három könyvet publikált: egyet Kassákról, egy az élő irodalomról írott bírálatot tartalmazza (*Olvasás közben*), a legutóbbi pedig a Nyugat nagy nemzedékéről szóló tanulmányait. Bennünket elsősorban ez az utóbbi érdekel. Részben mert ez foglalkozik az

általunk is tanulmányozott korszakkal, de választásunk remélhetőleg közérdekűbb eredményeket is terem.

Rónay György ugyanis katolikus írónak vallja magát. Éveken át szerkesztette a *Vigiliát*, s nyilatkozataiban is hangsúlyozza katolikus elkötelezettségét. Az érdekes az, hogy a marxizmus szellemében szervezett s annak jegyében munkálkodó magyar irodalomtudományban ennek ellenére sem számít periferikus jelenségnek. Nevével minden fontosabb fórumon találkozhatunk. Egy elmés karikatúra úgy ábrázolta őt, hogy a kőtél íve, melyen könnyedén mozog, az *Élet és Irodalom* és a *Vigilia* által jelölt pillérekben van kifeszítve. Elég távoli pillérek — gondolhatná a távoli szemlélő. Különösen ha azt is tudja, hogy Rónay György a nézetek cserélgetéséről nincs jó véleményvel. (*Látogatóban*. Budapest, 1968. 229—237.) Műveinek figyelmes olvasása viszont arról győz meg bennünket, hogy nincs itt semmi következtetlenség, s az ív távolinak látszó pillérei nem is olyan távoliak.

Egyik pillére ennek a nagy ívnek minden bizonnyal a Nyugat első nemzedéke; az a teljesítmény, melyet Ady, Babits, Kosztolányi, Füst Milán és mások neve jelöl. A másik pillérnek legtöbb joggal a Nyugatnegyedik nemzedékeként emlegetett alkotókat lehetne tekinteni: Pilinszky Jánost, Nemes Nagy Ágnest, Mándy Ivánt és társaikat. Tematikája ugyan sokkal szélesebb, de figyelmének előterében az említett írók állnak. Hozzájuk a legnehezebb körülmények között is hű volt, megértésükben akkor is mélyre hatolt, amikor a közeg ezt akadályozta.

S ezek az írók — Pilinszky kivételével — nem katolikusok, szűkebb értelemben még a maga katolicizmusát kinyilvánító Babits sem. Rónay hozzájuk fűződő kapcsolatának az a titka, hogy az említett alkotók vallásidegen humanizmusát, kultúraszertetét és művészetük magasrendűségét nem egy katolikus filozófia felől, hanem a Nyugat szellemisége felől tudja megérteni és becsülni. Hogy valamiként beilleszti ezeket az értékeket is a maga katolikus világszemléletébe, az lehetséges, de ez a folyamat nem előttünk zajlik; szerepét az értelmezésben és az értékelésben nem észleljük. Mun-

káját tehát zavartalannak érezzük, s ennek bizonyára az a titka, hogy egy-egy alkotó vagy mű eszmei jellegzetességét, tartalmát nem állítja előtérbe. Ha szól róluk, akkor sem egy erkölcsi-filozófiai normarendszer szempontjai, hanem a kor erőbényezői szerint jellemzi szerepüket. Ez lehet az oka például, hogy Füst Milán maszkjainak önhatványozó funkciójáról igen értékes fölismeréseket közöl, de az író gondolatainak érvényéről, hiteléről nem beszél, noha a könyv, amelyről szó van (*Ez mind én voltam egykor*), Füst filozófiájának legteljesebb foglalatja. S nem azért jár el így, hogy a katolicizmussal ütközni ne kényszerüljön, hanem azért nem ütközik, mert érdeklődését eleve a művészi jelleg természete vonzza. Ezért figyel Móricznál vagy Krúdynál is inkább az író módszerére, mint e módszer szemléleti gyökereire, noha jól tudja, hogy például Krúdy módszerében egy bomló osztály közérzete talál kifejezési formát. S Kaffkáról szólva szinte tételesen is megfogalmazza a mértéket, melyet érvényesít. S ez a mérték »a teljes történelmi, társadalmi hitelesség.«

Ez a gyűjtemény, *A nagy nemzedék* azzal is igazolja ennek a mértéknek a hatékonyságát, ahogy Adyt megbecsüli. Attól ugyan tartózkodik, hogy a Nyugat egyik szárnyát a szemléleti különbségek révén emelje a másik fölé, de ahogy az Ady-motívumok összefüggését föltárja, s ahogy egy-egy nagy vershez érve annak nagyságát méltatja, abban a műélmény kivételessége világosan kifejeződik. »Megrendítően mély és hatalmas« — írja például a *Nótázó, vén bakákról*. »Az egykorú világirodalom egyik legnagyobb verse...« Ezt *A megnőtt Életről* mondja, s természetesen úgy, hogy élményét az elemzés érveivel avatja követhetővé és meggyőzővé.

Az elemzés ugyanis természetes szükséglete és ereje Rónay módszerének. Előszavában ugyan tagadja, hogy módszere is volna, de ez csak annyiban igaz, hogy a nyelvi elemzés részleteitől, a mikrostruktúrák boncolásától valóban tartózkodik, s idegen tőle minden olyan módszeresség, melyet nem a mű természete kíván vagy jelöl ki. Még Kassák-kommentárjaiban sem, ahol egy-egy

műre koncentrálni, mond le az egész érzékelésének és átfogásának igényéről. Ezért figyel egy-egy jellegzetes motívumra, gesztusra. Másutt pedig arra, amit ő ismer föl. Babits-és Füst-tanulmányai példaként az objektivitásra mint a modern költői attitűd egy rendkívül fontos példájára. S ezt olyan nem nyilvánvaló megnyilatkozásában fedezi föl, mint amilyen az én-líra, a vallomásos jelleg látszataival tüntető *A lírikus epilógja*. Ilyen eredeti földerítő munka révén tárta föl Ady korai kötetében, a *Még egyszer* verseiben is a későbbi motívumok csírájának egész sorát.

Erejét is elsősorban ezekben a tanulmányokban és a Kassákról írottakban érzékeljük, s föl kell hív-nunk a figyelmet *Az elsodort falu*-ról írt átfogó és példásan tárgyila-gos elemzésére is, bár Kosztolányi, Németh László és mások jóvoltából itt már nem volt túl nehéz dolga. Rónay láthatóan nem is törekszik arra, hogy mindig fölfedezésekkel vonja magára a figyelmet. Tanul-mányaiban van valami szerény cél-szerűség, mely sem az élmény ere-jét, forróságát, sem a konstrukció-alkotás izgalmát nem engedi szem-beötölően érvényesülni. Előadása ál-talában a nyugodt fejtegetés jegyé-ben zajlik. Értékelő gesztusai is ta-pintatosak, él nélküliek. Szép. Ernő-ről, Heltai Jenőről, Szomory Dezső-ről egy-egy mondatban jelzi ugyan azt a gyöngeséget, amelyet minden-ki tud, de bizonyító műveleteit a figyelmen kívül maradt értékek, vonzóbb vonások földerítése hatá-rozza meg. Meggyőződése, hogy ez nem engedékenység, hanem köteles-ség.

Arányérzéke azonban sohasem benuul meg, éppen azért, mert anyá-gával nem a szerelmes azonosulásá-val s nem a mindent jobban tudók fölényével bánik, hanem a szakem-ber tárgyilagosságával s a műértő józan érzékenységgel. Leginkább Schöpfunglinre hasonlít, s ha jól olvas-suk, ezt a rokonságot e kötet Schöpf-lin-esszéje is jelzi. Olykor bizony szürkeséggel és kényelmességgel tár-sul ez a higgadtság, de nincs a kö-tetnek olyan tanulmánya, mely az avatottság egy-egy megkapó nyere-ségével ne szolgálna. Ma már a ké-zikönyvek is tudják, de aki Rónay

György régebbi tanulmányait is is-meri, az azt is tudja, hogy amit most ír Krúdyról vagy Kaffkáról, az emlékezésről mint közlésformáról, az álom és a képzelet szerepéről, az nála s a kézikönyvekben is olyan kész eredmény, melynek bölcsőjénél is ott volt. Nem az ő hibája, hogy annak a szépségnek, melyet Krúdy a »hanyatlás esztétikumának« nevezett, a *Szindbád* című film sike-réig oly sok fönntartásba kellett üt-köznie, Rónay 1947-ben is el tudta határolni Krúdyt attól, amit a gent-roid címszó alatt szokás érteni.

De ha az elsőbbség érdeme nem is mindig az övé, az eredmény asz-szimilálásáról mindig meg tud győ-zni. Olykor a fogalmazás egy-egy frissen fölfénylő találatával új ve-retet is ad annak, ami ismerős. Például Móriczról szólva, amikor ar-ról beszél, hogy epikájában a jellem a legfontosabb, e sajátjának a cse-lekménybonyolítás realizmusát meg-határozó szerepét így fogalmazza meg: »Nem hősokeket terem, hanem embereket. (...) Nála a „hősi“ pilla-natokban is tovább működnek a hő-sök emberi reflexei; és az illúzió i-gényeinél nála mindig erősebbek a karakter törvényei.« Vagy itt van a Juhász Gyuláról szóló esszé! Nem érezzük elég gazdagnak, de sok e-rőszakolt magyarázkodást hatályta-lanít, amikor egy tömör mondatban megállapítja: »Meválthatatlan volt.«

Az Ady-, Babits- vagy Kassák-tanulmányok nagyigényű okfejtésé-hez, fölfedő értékéhez képest a Kaffkáról, Juhász Gyuláról s a Kosztolányiról írottak bizony jelen-téktelenebbek. Kosztolányi és a világirodalom kapcsolatáról ugyan még a legjobb színvonalon érteke-zik, de az Esti-novellákról jobbára csak a programadó elbeszélés alap-ján, s ahhoz, mint az újabb Kosz-tolányi-irodalom kimutatta, maga a kötet nem tartja magát következe-tesen. A kritikus Kosztolányiról szólva pedig ő is, mint annyian, in-kább az Ady-Kosztolányi ellentét-nél időzik, mint Kosztolányi mód-szerénél. Vitatni lehetne azt is, a-mit Léda és Ady kapcsolatáról mond, különösen Király István Ady-könyvének ismeretében, valamint azt is, ahogy Schöpfunglin több évtize-des kritikai gyakorlatát magyaráz-za. Léda ellenszenvet vonásainak

magyarozatában Királyt azért véltük meggyőzőbbnek, mert nem ezek felől a vonások felől, hanem a forradalmár, a törvényen kívüli Ady helyzete, jelleme és igényei felől interpretálja őket. Másként nincs is jelentőségük. Schöpflin esetében pedig, ha abban igaza is volna, hogy Schöpflin — a századvégi élmények sekélyességével érkező a Nyugat közelébe — inkább kritikus lett, hogy korszerűbb élményhez jusson, akkor is az volna a fontos: milyen sikerrel járt ez az »élménycsere«. Magyarán szólva: milyen kritikus volt Schöpflin? Van szava erről is, de láthatóan nem erre figyel elsősorban. Pedig amit észrevesz, a századvégi élmények, bizonyára megkönyviténék Schöpflin némely vonásának magyarozatát. Türelme a konzervatív irodalom iránt, tartózkodása a forradalmiságtól, amit

Hatvany és mások olykor a szemére vetettek, talán nem független attól, hogy a századfordulón nőtt irodalmárrá. Abban azonban bizonyára igaza van, hogy Schöpflin évtizedeken át tartó kiegyenlített munkája mögött egy nagy hőfokú élmény erejének kellett rejlenie.

S ha az előbbi kifogások legmeggyőzőbb ellensúlyát keressük, Rónay György teljesítményében is ilyesfajta élményre kellene hivatkoznunk: arra, amit a Nyugat nagyjai számára jelentenek. Schöpflint a XX. század friss áramaiiba emelte ez a kapcsolat, Rónaynak menedék lehetett és mérték a kor szélsőségeivel szemben. Emberi és esztétikai bázis terhesebb és védhetetlenebb vonzalmak mögött. Pillér, melynek ereje bizonyos. S hogy milyen mélyre alapozott, most ennek a kötetnek teljes világitásában látható igazán.

DÉR ZOLTÁN

KÖLTŐI REMEKLÉS

SINKA ISTVÁN: *Szigetek könyve*.
Magvető, Budapest, 1972.

Ez a posztumusz írásnak maradt kitűnő munka a magyar népi írók egyik jelesének önéletrajzi balladás könyve. Ő maga a *Szigetek könyvének* nevezi; s a szigetek? ... A hajdú-bihari tanyavilág egy-egy szállása, tanyája, amelyen megfordult a béres, napszámos költő, hogy a Mumm-mezején kaszát, kapát vagy páztonbotot ragadjon egy falat kenyérért, vagy az istálló szalmáján töltött éjjeli szállásért. S a szállásadók? ... Nyomorral, a kenyértelenség napi gondjaival küszködő zselérek, szikes földön kisbérülő nyomoronc parasztok, akikhez Sinka úgy állított be, hogy: »Volt rajtam egy szakadozott ing s azon belül a bűröm, azon belül: magányos, régi ö-

rök magam, a bűnöm«. Így került a Sóvágó-tanyára, mely a nevét a szikes földön kivirult, napfényben szikkrázó, minden növényi életet elölő szikvidéki sóról kapta. De ezzel az áldatlan inségtalddal küszködő paraszt is — tán becsületen más neve helyett — a Sóvágó Ambrus nevet. Aztán a Szeőke-tanya, a kunvágású népes Szeőke családé, melynek földjén »még sarjú fű se nő, bokor se díszlik«, s a tanyák közti szólásban csak Éhszeg volt a neve. Ilyen szigetei vannak a kötetnek, öt könyvön által.

Sinka szigetei az alföldi szikes tanyákra szorult, a falubeli nagyobb paraszti közösségből kiesett, a szegénynél is szegényebb paraszti fi-

gurák; családok, melyeknek csecsemőkorból alig felcseperedett kis emberpalántái már a mindennapi éhséggel, muhátlansággal, betegséggel ismerkednek; ahol az ótvart pipacs-mocsokkal, a gennyesedő sebet érett marhatrágyával gyógyították. Ilyen esetben embersorsokban osztozik a kis paraszti suttyó kölyök, a majdani népi költő Sinka, akit a kényszer a korai árvaság, a nem különb emberi sors, alig serdülő korban a mérhetetlen nyomor és szenvedés útszélére vet, hogy erről egyszer számot adjon nekünk.

Az az együttérzés, amellyel Sinka a fél évszázad előtti földesúri Magyarország zselléreinek sorsát e balladás könyvében, önéletrajzi munkájában lejegyezte, felér a legalaposabb szociográfiai művel. S itt kell elmondani, hogy ez a már-már korszerűtlen műfaj, a ballada hogy válhat élő-eleven írásművé, alkotássá akkor, ha témája egy alig lezárult kor emberhúsba vágó szenvedéseit, társadalmi tüneteit tükrözi.

És még valami: Sinkára jellemző, hogy — nagygazdáknál, vagy uradalmokban elszenvedett ifjúkori emberi megaláztatása, kízsákmányoltsága helyett — ezúttal a nincstelennel együtt megvívott küzdelmeit, szenvedéseit választotta emlékezéseinek tárgyául. Ezt — gondolom — két okból tehetta: előbbinek

hatalmas társadalmi-politikai irodalma van a magyar irodalomban, s e téren a már elmondottaknál többet ő sem mondhatott, viszont utóbbinak, a szegényekkel együtt viselt emberi vívódásnak Sinka lelkialkatából adódóan »poézisa« volt, s ezt a poézist emelte a sinkai ballada már-már a költői remeklés magas szintjére.

Hogy a terjedelmes kötetből Sinka Istvántól a fentiekben csak pár sort idéztem, legalább művének záró verséből ide jegyzem:

Íme, mit eddig beszéltem,
bezárom e könyvbe
önökre,
s magam ajánlom
Isten kegyébe.

Kis írás: hullt rá a szemem könnye,
bámultam érte sárga fénybe
éjjel, s nappal el, el a messzeségbe.

Albba a messzeségbe, ahova azóta maga is költözött. És itt mondom el — nagy szomorúságomra —, hogy ezzel a kiváló kortársal közös barátunk, Muhoray Mihály festőművész révén, ahova Sinka is gyakori bejáratos volt, pusztá kényelemszeretéből nem ismerkedtem meg. Így maga helyett maradt csak a Mű, mely felér az emberrel.

A tipográfiaiilag hibátlan kötet a szabadkai Birográfika munkája.

FEKETE LAJOS

RIPORTSOROZAT A NŐKÉRDÉSRŐL

FÖLDES ANNA: *A nő szerepe: főszerep.*
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1972.

Földes Anna *Húsz év húsz regénye* című munkájával — melyben elsőként tett kísérletet arra, hogy megadja a felszabadulás utáni magyarországi prózairodalom keresztmetszetét — sejtette mostani köny-

ve megjelenését. Műfajilag *riportsorozatról* van szó, melyben mozaik-szerű egészet képeznek a mai magyar irodalom élgárdájának vallo-másai a nőkérdésről. Újságírói minősítésben kérdezett Földes Anna.

Érdeme, hogy a válaszok »elfogulatlan és hűséges krónikásának« szegődött, hogy »húsz alkotó, húsz egyéniség tolmácsa és szószólója« lett. A beszélgetőpartnerek műveiből kiáradó írói-költői állásfoglalásokat a személyes találkozáskor — nagyon jól — vitaindítóként használta, tudva, hogy minden szerelmes vers, vonzó vagy taszító hősnő egy-egy vallomás a nőről. Sikeresnek, irodalmi és kordokumentumi értéknek minősíthető e riportkönyv. A szerző számára az irodalomcentrikus vitavezetés sem jelentett akadályt ahhoz, hogy részleteiben és teljes egészében is a könyv, a nő—férfi, nő és társadalom viszonyok jól érzékelt, majdnem minden esetben argumentált kritikája legyen. Az interjúk közös számainak vehetjük a nőkérdés aktualitásáról, a nőről mint íróról és olvasóról, valamint a családról szóló kérdéseket.

A nőkérdés aktualitását a megkérdezett húsz alkotó elvben nem vitatta el, csak értelmezését helyezte szűkebb — országos —, vagy tágabb — világviszonylati — keretek közé. Bebizonyosodott, hogy a női egyenjogúság kérdése korkérdéssé, a társadalom — demokratizálódásának fokmérőjévé vált, rámutatva arra a tényre, hogy csak olyan társadalmi viszonyok között válhat kérdésessé, amely ellentétén, az elnyomás — a lappszik. A nők képezik ugyanis a társadalomnak azt a legszélisebb körét, amelyre még ma is kiterjed az elnyomás. Engels szerint a legelső osztályelnyomás a férfiak a nő felett gyakorolt hatalma volt. Tágabb értelemben az elnyomás alatt érthetünk kettős teherviselést vagy kétszeres kiszolgáltatottságot, de minden esetben lényegbeli tartalma a hivatás és anyaság egyidejű viselésére vezethető vissza. A kötetben véleményező Csurka István író szerint »A nők nem a férfiakkal egyenlő jogokra áhítoznak, hanem a maguk *női jogaira*«, mert ha tudjuk, hogy a politikai szabadságjogon kívül már biztosított a nők számára a munkára, alkotásra való jog, akkor mindenképpen követelhető az *anyaság feltételének optimális biztosítása* (mind individuális, mind kollektív szinten), valamint a *női életforma megválasztásának a joga* is (választás az otthon, illetve a

munkahely előtérbe helyezése között).

Szét kell feszíteni a régi, a túlhaladott, a társadalom fejlődését felekező viszonyok, gondolkodás- és életmód sablonjait! Fel kell szabadulni univerzális érvényük alól, és teret kell adni az egészségesebb és humánusabb kapcsolatoknak, nézeteknek és életformáknak! Szükséges felszabadítani a női nemet a férfiak elnyomása alól. Mivel a világon már többé-kevésbé formailag biztosítottak az egyenlő jogok a férfiak és a nők számára egyaránt, ezért a női emancipáció gyakorlati megvalósítására kell törekedni. A háztartás képezi a nők hagyományos életterét. A nők törekvését, hogy a társadalmi munkamegosztásban egyenlő társai legyenek a férfiaknak, még napjainkban is sokan elvitatják. Az otthonon kívüli női munka még nem vált általánosan elfogadott társadalmi jelenséggé. Ha arról van szó, az asszony az otthon és a munkahely között melyiket válassza, hajlamosak vagyunk a nőt házimunkára, gyermeknevelésre irányítani.

Illyés Gyula, akinek életművében az asszonyoknak megtisztelő szerep jutott, azt vallja: »A gyerek felnevelése — társadalmi kötelezettség, amelyet a társadalomnak éppen úgy kell díjazni, mint az otthonon kívül végzett hasznos munkát... a nőknek talpukra kell állni, és ki kell küzdeniük a lehetőséget, hogy boldog asszonyok lehessenek és boldog anyák.« A társadalomtól ilyenmit követelni ma még utópia, de nem jelenti azt, hogy nem lenne reális a jövőtől elvárni a nőprobléma ilyen irányú megoldását.

A meginterjúvált húsz író és költő általában tudatában van annak, hogy ha egy nő hivatásból, ambícióból, saját egyéniségének kiteljesedéseért és önmaga igazolásáért dolgozik, feltétlen biztosítani kell számára a férfiival azonos munkafeltételeket és jövedelmet. A társadalmi viszonyok lassú humanizálódására apellálnak az írők, amikor példákkal illusztrálják, még milyen sok nő, asszony, anya, kényszerűségből, a pusztá megélhetésért dolgozik. A kettős teherviselés nagy kitartást, fáradhatatlan munkát követel meg a nőtől, amennyiben mindkét fronton (otthonában és

munkahelyén) teljesíteni akarja a vállalt feladatokat.

Palotai Boris az egyenlőtlen teherviselés biológiai adottságára hívja fel figyelmünket, mert emberemlékezet óta az anya hozta világra az utódokat. A születést követi a baba, kis- és nagygyerek nevelése, jellemének kialakítása, az emberke szocializálása. Az anya közelsége és odaadó munkája nélkülözhetetlen tényező a gyermek egészséges és sokoldalú fejlődéséhez. Ha az anya kényszerből házon kívül dolgozik, ez a kapcsolat futó találkozásokra redukálódik, és a gyerekek az anya idegességének levezető szubjektumává válik. A szülői viszony elformalizálódása, a házastársak kifelé fordulása (mind kevesebb érdeklődést tanúsítanak az otthon, a gyermek, a közös teendők iránt), a sokszor fellelőtlen házasságfelbontás «elhanyagolt vagy agyonfédelt, érzelmileg kétfelé ráncigált» gyereket eredményez. Tehát, «csak azok az asszonyok dolgoznak, akiknek *hivatásuk* az a munka, amit végeznek». (A kiemelés tőlem. T. M.)

Darvas József véleménye példamutatón magasra értékelendő. *Személyiséggé válni*, ez az egyenjogúság alapkérdése, mondja, és e mögött tisztán látja a parasztasszonyok öntudatának változását, miszerint az asszonyok felfedezték, hogy az ő világukon van a közös, a vagyon, hogy az együtt végzett értelmes munka felszabadít. Ez nemcsak a tsz-es parasztasszonyokra vonatkozik, de minden lányra és asszonyra, aki saját képességeit tudatosította, a közösségi munkában szabadult fel, alkot és dolgozik.

Jókai Anna válaszában egy mélyen intellektuál nő véleményét találjuk, melyben benne van az írónő-pedagógus élettapasztalata, ami specifikusan női, asszonyi és anyai. »A teljességre törekedve is vállalni kell a feladatok szelektációját«, tanácsolja a nőknek, hogy életük minden szakaszában a legfontosabb feladatokra összpontosítsák erejüket. Kemény, sokat elváró tanács ez, de talán a jelenlegi társadalmi viszonyok fejlettségi fokának legjobban megfelelő.

Bár a szerző figyelmeztet utószavában, hogy megengedhetetlen hibát követne el az, aki az interjúkat kü-

lönböző ismérvek alapján csoportosítaná, vagy általánosítaná a válszokból, mégis megkísérelhetjük a nőolvasókról való nézetek összegezését és általánosítását. A megkérdezettek egyhangúan kimondják: a nőolvasók képezik az olvasótábor, az író-olvasó találkozókat látogatóinak nagyobb részét, érzékenyek, fogékonyak, érdeklődőek, lelkesek, jók, sokkal jobbak a férfiaknál.

A nőiról alkotott nézetek már eltérőbbek. Szabó Magda és Illés Endre számára a tehetség a fontos, nem az illető neve. Csurka István, Galgóczi Erzsébet, Weöres Sándor és Gyurkó László a nőírókat gyengébb alkotóknak, a férfíróktól eltérő hangvételű és kevésbé színvonalas íróknak tartják. Palotai Boris a nőírók őszinteségére hívja fel figyelmünket, ami néha azonos az önleplezéssel.

A család és a vele kapcsolatos problémák képezik a riportsorozat harmadik közös kérdését. Mint társadalmi alapejtet, a család létezését nem kérdőjelezzük meg az interjúalanyok. Nem kétséges számukra ennek fokozatos fejlődése, viszonyainak demokratizálódása és humanizálódása. A családi élet bio-pszichoszociális kerete a társadalommal szüntelenül kölcsönhatásban levő házastársi, szülő-gyermek és testvérvizsornak. Am a megnövekedett válsási statisztika rámutat a családon belüli kapcsolatok lazulására, a házasság felbontási lehetőségére. Egyes írók szerint a házasságban legfontosabb az értékes *szellemi szövetség* (Jókai Anna) az élésre, gyermeknevelésre, munkára; két független személyiség *önként* vállalt és teljesített szövetsége (Garai Gábor).

Földes Anna könyve, amelyben megtaláljuk Illyés Gyula, Benjámín László, Örkény István, Szabó Magda, Kolozsvári Grandpierre Emil, Csurka István, Németh László, Garai Gábor, Karinthy Ferenc, Nemes Nagy Ágnes, Darvas József, Déry Tibor, Jókai Anna, Devecseri Gábor, Galgóczi Erzsébet, Illés Endre, Lányi Sarolta, Weöres Sándor, Palotai Boris és Gyurkó László véleményét a nőkérdésről, gondolkodásra ébreszti és állásfoglalásra sarkallja az olvasót. A húsz interjúból szinte magától adódik a meghatározás: A nő szerepe: FÖSZEREP. (Devecseri Gábortól

vette kölcsön a szerző a kötetadó címet.) A felvetett problémák sokoldalúsága mintegy bizonyíték: a szó mestereit foglalkoztatja a nőkérés, aktuálisnak tartják, megoldhatóságát mind tudatalakító írói munkával, mind egyetemes gazdasági, társadalmi, politikai fejlődéssel látják elérhetőnek. A mai nő sajátos helyzetének vázolásával (felszabaddult nőiesség, férfiműveltség, függet-

lenségigény, a személyiséggé válás igénye, őszinteség, megnövekedett szabadság, érzelmegazdagság, munkalehetőség igénye) bizonyítja, hogy korunkban már sokat tettek a probléma megoldásának az érdekében, de ami még hátra van — a női sors teljes felszabadítása a visszahúzó erőktől —, az az egyén és a társadalom tényleges együttműködésével oldható csak meg.

TERÉK MÁRIA

KÖLTŐI HANGULATVILÁG

KIRÁLY ERNŐ: *Tíz dal vajdasági költők verseire.*

Vajdasági Zeneszerzők Egyesülete, Újvidék, 1972.

Hangversenyműsorainkon mind gyakrabban szerepelnek vajdasági zeneszerzők alkotásai. Zenekari és kamaraművekben talán nincs is hiány, de dalkultúránk már szegényebb. Ezért jelentős Király Ernő most megjelent dalciklusa, amelyet Csépe Imre, Dér Zoltán, Gál László, Urbán János és Zákány Antal vajdasági költők verseire komponált.

Király Ernő régebbi, énekhangra és zongorára írt alkotásait adta ki összegyűjtve a Vajdasági Zeneszerzők Egyesülete. Ezekben még ragaszkodott a hangnemekhez, a harmónia és a kontrapunkt szabályaihoz. A költemények — kötöttségüknél fogva — eleve megkövetelték, hogy hű maradjon a formatanhoz is. Zenei értelmezésükkor igyekszik megvalósítani a plasztikus intonációs szakaszokat, amelyek egy-egy hangulathoz kapcsolódnak. Érzelmi görbéjük elválaszthatatlan a dallamvonal emelkedő és süllyedő tendenciáitól. A ritmikus mozgásformulák a

versek belső ritmusának mélyebb értelmezései Király zenéjében. Figyelemre méltó, hogy nem törekedett széles ívelésű melódiákra, ezért gyakran alkalmaz hangismétléseket, amelyek rendszerint ritmizáltak. Jellemző példa erre Dér Zoltán *Nyugtalan kérdések* című versének megzenésítése. A háromnyolcados ütemen belül szinte ugyanaz a ritmusformula ismétlődik. A dal kezdete — »Napsugár táncol zsenge fákon, hová lett, hová, ifjúságom?« — és vége — »S lepkét kergető virgonc kedvvel, jön-e még hajnal a néveddel?« — szinte pár hangra épül. A kompozíció középső részének zongorakisérete gazdagabb, zsúfoltabb, a dallamok is egyre magasabbra törnek, akár a felkorbácsolts hullámok, mert a költő nyugtalanító kérdései ezt szükségessé teszik.

Király Ernő a többi mű megkomponálásakor a költők hangulatvilágához alkalmazkodik, de nem

tér el az említett vers megzenésítésének technikájától.

A szövegekből és a zenéről ítélve dalai körülbelül egyidőben készülhettek. Kár, hogy nem tüntette fel keletkezésük dátumát, mivel születésüktől legalább tíz év múlt el

addig, míg nyomtatásban meg nem jelentek.

Vállalkozása mindenképpen dicséretes. Remélhetőleg nemcsak ő jelentkezik majd hasonló művekké, hanem példáját más vajdasági zeneszerzők is követik.

M. M.

AZ ÉLETJEL MINIATÜRÖK

szellemi életünk dokumentumai

1. LÉVAY ENDRE: ÚJ LÉLEKINDULÁS
(Tanulmány)	elfogyott
2. SAFRÁNY IMRE: ZSOMBÉKOK
(Vallomás Vinkler Imre művészetéről)	elfogyott
3. DÉSI ÁBEL: KORTÁRSAIM
(Versciklus)	3 dinár
4. KOLOZSI TIBOR: ÖRTÜZ FÉNYÉBEN
(Szabadkai folyóiratok és könyvek)	4 dinár
5. BALÁZS G. ÁRPÁD: BOLYONGÓ PALETTA
(Önéletrajz)	3 dinár
6. DÉR ZOLTÁN: AZ ÁRNY ZARÁNDOKA
(Csáth Géza emléke)	4 dinár
7. LÉVAY ENDRE: FELÁLOM UTÁN
(Monodráma)	elfogyott
8. BURKUS VALÉRIA: IBOLYA
(Ferenczi Ibi rivaldafényben)	elfogyott
9. GAJDOS TIBOR: A CSILLAGOS HOMLOKŰ
(Hangya András életútja)	4 dinár
10. GARAY BÉLA: A KULISSZÁK VILÁGÁBAN
(Önéletrajz)	5 dinár
11. BARANYI KÁROLY: IKAROSZ SZÁRNYÁN
(Önéletrajz)	5 dinár
12. DÉR ZOLTÁN: AZ ELSŐ MŰHELY
(Kosztolányi Dezső önképzőköri évei)	5 dinár
13. PETKOVICS KÁLMÁN: A TIZENNYOLC NYÁRFA
(Dokumentumriport)	6 dinár
14. SOMOGYI PÁL: MÁGLYA
(Egy életrajz vajdasági fejezetei)	6 dinár
15. BARANYINÉ MARKOV ZLATA: VERGÓDES
(Farkas Béla napjai)	5 dinár
16. SCHWALB MIKLÓS: A SZÉN
(A mártír költő versei)	6 dinár
17. FEKETE LAJOS: A BUJDOSÓ VISSZANÉZ
(Önéletrajzi jegyzetek)	4 dinár
18. CSUKA ZOLTÁN: *MERT VÉN SZABADKA, ÁLDALAK...*
(Emlékezés két életkorszakra)	7 dinár
19. FEHÉR FERENC: SZABADKAI DIÁKÉVEIM
(A költő kibontakozásának első szakasza)	elfogyott
20. LÁNG ÁRPÁD: IDŐ ÉS MŰVÉSZET
(Aktivista írások)	6 dinár
21. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: NEGYVENNÉGY LEVÉL
(Költő családon belül)	9 dinár
22. DÉR ZOLTÁN: A TUDÓS TANÁR
(Toncs Gusztáv élete és munkássága)	15 dinár

Megrendelhető az ÉLETJEL szerkesztőségében (Subotica, Trg slobode 1 — városháza 17. sz. szoba) személyesen vagy utánvétellel, vagy az összeg előzetes befizetésével a következő folyószámlára: Radnički univerzitet — Munkásegyletem — Életjel — 666-3-77. Postadíj: 2 dinár füzetenként.

ÉLETJEL (1967—1972)

Az évek jelentősebb kulturális eseményei, vállalkozásai úgy állnak össze korszakot megjelölő egységgé, ha valaki valahol minden egyes mozzanatról — jelentékeny, vagy a maga nemében egyedülálló rendezvényről, előadásról, tárlatról, hangversenyről, vagy az újabb távlatokat nyitó ígéretes kezdeményezésekről — gyűjteményes kötetben beszámol. Ez nemcsak egy szellemi mozgalom aktív résztvevőjének jelent maradandó emléket, hanem értékes dokumentumot is azok számára, akik Szabadka és környéke, egész tartományunk művelődésének eredményeit és visszhangját figyelemmel kísérik.

Az ÉLETJEL szerkesztői és közvetlen munkatársai most öt esztendő munkásságáról készítettek minden tevékenységi ágazatot részleteiben feldolgozó számadást. A szerkesztőségnek ez a vállalkozása — amint a terjedelmes kötetből is látjuk — nem kis munka volt. Alapos mérlegelést követelt a fél évtized alatt összegyűlt anyag feldolgozása, mert a literátorkodás mellett itt olyan tevékenység is folyt, amely új területeket és lehetőségeket tárt fel a szellem művesei előtt. Az élőújság már népszerűvé vált rendezvényei mellett a miniműsorok a fiatal előadókat mozgósították, az Irodalmi Színpad a fiatal színészeknek és növendékeknek nyújtott lehetőséget tehetségük kibontakozására, az ÉLETJEL MINIATÚRÓK pedig szellemi múltunk és jelenünk még fellelhető, vagy töredékekben heverő, ismert és ismeretlen darabjait gyűjtötte össze, hogy feltérképezze — legalábbis részleteiben felvázolja — városunk művelődési életének fejlődését, és hírt adjon azokról, akik ennek a munkának úttörői voltak.

Öt esztendő alatt több mint száz előadást rendezett az ÉLETJEL; nem kevesebb, mint ezeröttszáz előadó lépett fel pódiumán — ezeknek nyolcvan százaléka fiatal, most induló élet —, és ezeken az estéken több mint harmincezer hallgató foglalt helyet a nézőtéren. Ha ehhez még hozzáadjuk az ÉLETJEL MINIATÚRÓK 23 kiadványát, akkor ugyanez a lelkes kör több ezer kötettel ajándékozta meg az olvasóközönséget.

Ezeknek a fejezeteknek és részleteknek felemlítéséből is kitűnik, hogy az ÉLETJEL munkásságának második számadó kötete mindazok ismereteinek tárházát sok értékes anyaggal, új, termékenyítő adattal gazdagítja, akik szellemi életünk fejlődésének elkövetkező éveitől mindig többet és többet várnak.

A 284 oldalas és hiteles dokumentumokat közlő könyv ára 30 dinár.